

MARINEBLAD

NUMMER 2 | MAART 2016 | JAARGANG 126

UITGAVE VAN DE KONINKLIJKE VERENIGING VAN MARINEOFFICIEREN

**Nut en noodzaak
onderzeeboten**

**Deltaplan voor
Defensie**

KVMO

www.kvmo.nl

inhoud

Ook in dit Marineblad : Beschrijvingsbrief 2016

COLUMNS

- 3 **VOORZITTER KVMO**
- 11 **SERGEI BOEKE**
- 21 **KO COLIJN**

MENSEN

- 29 **OFFICIEREN
BRIDGE CLUB**
F. Bertijn
- 39 **IN MEMORIAM**

ACTUEEL / KENNIS

- 4 **DELTAPLAN VOOR DEFENSIE**
Werkgroep Krachtige Inbreng KVMO
- 12 **NUT EN NOODZAAK
ONDERZEEBOTEN**
Hugo Ammerlaan, Niels Woudstra,
Sergei Boeke
- 18 **OPINIE: NIEUWE
ONDERZEEBOTEN VOOR
NEDERLAND?**
Marc de Natris
- 24 **INTELLIGENCE SURVEILLANCE
& RECONNAISSANCE**
Rob de Wit
- 32 **GOLFOORLOG 25 JAAR GELEDEN**
Jaus Muller

VASTE RUBRIEKEN

- 10 **CARTOON**
- 10 **REACTIES**
- 22 **MARINESTEDEN**
Willemstad,
gemeente Moerdijk
- 36 **BOEKEN**
- 37 **KVMO ZAKEN**
- 39 **ACTIVITEITEN**

www.kvmo.nl

COLOFON

2 | MAART 2016

ISSN: 0025-3340

Hoofredactie:
KLTZ ing. M.E.M. de Natris
mw. drs. M.L.G. Lijmbach

Eindredactie
mw. drs. M.L.G. Lijmbach

Artikelencommissie
drs. A.A. Bon, LTZ1 (TD) ing. J.M.T. Bongartz,
LTZ1 (LD) mr. M.D. Fink, LTZ1 (TD) F.G. Marx
MSC., LTZ1 (TD) dr. ir. W.L. van Norden,
LTZ1 drs. R.M. de Ruiter, LTKOLMARNIS
R.A.J. de Wit

Medewerkers:
mw. drs. Z. Borgeld-Guman, mr. S. Boeke,
prof.dr. J. Colijn, KLTZ (TD) H. Boomstra (cartoon)
MCD (foto's, tenzij anders vermeld)

Adres redactie
Wassenaarseweg 2
2596 CH Den Haag
Tel. 070-383 95 04
marineblad@kvmo.nl
www.kvmo.nl

Vormgeving
Frank de Wit
Tel. 038-455 17 54

Drukwerk
EposPress
Postbus 1070
8001 BB Zwolle

Advertenties
070-383 95 04

Abonnementen
Voor leden van de KVMO is het Marineblad
gratis. Informatie over het lidmaatschap van de
KVMO staat op: www.kvmo.nl onder 'FAQ'.
Niet-leden betalen € 49,50 (NL) of € 69,50
(buitenland) per jaar.

Copyright Marineblad
Overname van artikelen is enkel toegestaan na
schriftelijke toestemming van de redactie en
onder uitdrukkelijke vermelding van de bron.
Artikelen in het Marineblad vertolken niet
noodzakelijk de visie van het hoofdbestuur van
de Koninklijke Vereniging van Marineofficieren
of van de redactie. De inhoud van artikelen blijft
geheel voor verantwoording van de auteur(s).
Richtlijnen voor het schrijven en aanleveren van
artikelen zijn in te zien op www.kvmo.nl onder
'Marineblad'.

Adreswijziging
Zo tijdig mogelijk schriftelijk doorgeven aan:
Secretariaat KVMO
Antwoordnummer 93244
2509 WB Den Haag
(geen postzegel nodig)
of secretariaat@kvmo.nl

Foto cover: Zr. Ms. Bruinvis (Foto MCD/Sjoerd
Hilckmann)

De KVMO maakt deel uit van de

MARC DE NATRIS, VOORZITTER KVMO

column

Het is al weer bijna een jaar geleden dat de Algemene Rekenkamer in zijn jaarlijkse rapport 'Resultaten verantwoordingsonderzoek 2014' een harde conclusie trok: het ministerie van Defensie trekt een niet vol te houden wissel op zichzelf. De conclusie van de Algemene Rekenkamer is tot nu toe aan dovemansoren gericht. Het beroep dat de politiek op Defensie doet wordt alleen maar groter terwijl

de verwachte positieve trendbreuk vooralsnog uitblijft. De (financiële) problemen bij Defensie stapelen zich wederom op terwijl Nederland aan de vooravond staat van een modernisering van onze krijgsmacht. De afgelopen jaren is deze modernisering stelselmatig uitgesteld omdat opeenvolgende kabinetten niet genoeg budget ter beschikking hebben gesteld.

In het openingsartikel 'Een Deltaplan voor Defensie' wordt inzicht gegeven in de vervangingsproblematiek waarin Defensie en specifiek de Koninklijke Marine zich bevinden. Bij ieder groot vervangingsproject laait de discussie in Nederland weer op of 'we' wel over een dergelijke capaciteit zouden moeten beschikken. Dit in tegenstelling

tot het wegbezuinigen van grote wapensystemen binnen onze krijgsmacht want dan hoort men 'we' veelal niet.

Al jaren lang wordt er in Nederland gediscussieerd over het ambitieniveau. Ambitie impliceert een keuzevrijheid die Nederland niet langer heeft. Het gaat vanaf nu om de keiharde noodzaak van het beschermen van onze nationale en bondgenootschappelijke belangen en het garanderen van de veiligheid van 'we'. Dit vereist politieke daadkracht en leiderschap. Willen 'we' indien de nood aan de man komt kunnen terugvallen op een moderne en goed uitgeruste krijgsmacht die de Westerse normen en waarden kan verdedigen, dan is er actie nodig in de vorm van een 'Deltaplan voor Defensie'. Een meerjarig, kabinetsperiode overstijgend, financieel reddingsplan voor Defensie dat, zoals te lezen valt in het artikel, ook veel voor Nederland gaat opleveren!

In dit Marineblad ook een terugblik op de bijeenkomst 'Onbekend maakt onbemind? Nut en noodzaak van de Nederlandse Onderzeedienst in de wereld' die onlangs in samenwerking met de Atlantische Commissie is gehouden. De bijeenkomst werd geopend met een videoboodschap van oud minister-president Piet de Jong (zie KVMO-site) waarin hij vertelt over zijn ervaringen als onderzeebootcommandant en waarin hij het belang van de Onderzeedienst onderstreept. Het belang dat ook door onze columnist Ko Colijn wordt onderschreven: de Russen geven met een nieuwe serie onderzeeboten van de Kalina- en Yasenklasse een impuls aan hun spierballen maritieme wedloop. Hij verwacht dat het niet lang meer zal duren dat er óók van Nederland wederom een bijdrage wordt gevraagd om onze 'homewaters' te beschermen tegen deze Russische spierballen.

Op de achterzijde van het Marineblad staat de advertentie van de sectie van het Instituut Politieke Wetenschap van de Faculteit Sociale Wetenschappen, Universiteit Leiden, waarin zij kandidaten zoekt voor de functie van Bijzonder Hoogleraar op het gebied van militair-maatschappelijke studies, ook wel de KVMO-Leerstool genoemd. Iets waar we als KVMO best wel trots op mogen zijn.

BLOG weblog voorzitter
www.kvmo.nl

@voorzitter_kvmo

Een Deltaplan voor Defensie

Het is al weer bijna een jaar geleden dat de Algemene Rekenkamer in zijn jaarlijkse rapport 'Resultaten verantwoordingsonderzoek 2014' een harde conclusie trok: het ministerie van Defensie trekt een niet vol te houden wissel op zichzelf. De conclusie van de Algemene Rekenkamer is tot nu toe aan dovenmansoren gericht. Het beroep dat de politiek op Defensie doet wordt alleen maar groter terwijl de verwachte positieve trendbreuk vooralsnog uitblijft.

Uit een onlangs gepubliceerde Kamerbrief over het verloop van het defensiebudget sinds 1814 blijkt dat opeenvolgende kabinetten de afgelopen decennia tientallen miljarden euro's van het defensiebudget hebben afgeroomd. Dit laatste kan uiteraard niet straffeloos geschieden. Defensie staat aan de vooravond van een modernisering van de krijgsmacht. Deze is de afgelopen jaren stelselmatig uitgesteld omdat opeenvolgende kabinetten niet genoeg budget ter beschikking hebben gesteld. De gevolgen van de bezuinigingen zijn dagelijks voelbaar en zichtbaar binnen de krijgsmacht. De Landmacht is de afgelopen jaren nagenoeg al zijn 'staal' kwijtgeraakt. De Luchtmacht heeft nog maar een paar van de 213 aangeschafte F-16's operationeel. De Marine is nagenoeg heel haar onderzeebootbestrijdingscapaciteit, de fregatten, mijnenbestrijdingscapaciteit, en Orions, kwijtgeraakt. Defensie heeft de afgelopen jaren 'in het belang van Nederland' een hoge prijs betaald. De opgelopen schade is nog te herstellen maar dan zal er wel snel in de krijgsmacht moeten worden geïnvesteerd.

In dit artikel wordt stilgestaan bij de investeringen die de komende decennia op stapel staan bij de Koninklijke Marine. Op dit moment worden deze niet voldoende afgedekt door het defensiebudget dan wel het Defensie investeringsplan (DIP). Als er geen oplossing wordt gevonden voor het budgettaire probleem kan de huidige

(budget-) vervangingsproblematiek verstrekende gevolgen hebben voor de Koninklijke Marine.

De Koninklijke Marine in zwaar weer

Een veel gebruikt adagium voor de Nederlandse marine is 'klein maar fijn'. In kwantiteit behoort Nederland inmiddels tot de kleinere marines maar in kwaliteit kan Nederland nog steeds meevaren in de *Champions League*. Dit komt echter onder steeds grotere druk te staan omdat er in de periode 2014-2023 met zekerheid geen marineschepen kunnen worden vervangen en instandhoudingsprogramma's (IP) wederom vanuit budgettaire overwegingen minimalistisch worden uitgevoerd. In 2023 zal er dus nog steeds sprake zijn van een kleine marine. Echter, in kwalitatieve zin zal er sprake zijn van langdurige (innovatieve) stilstand. Dit terwijl de militaire maritieme wereld om ons heen snel verandert doordat een groot aantal landen enorm (innovatief) investeren in het maritieme domein. Hoe gaat maritiem Nederland reageren op de veranderende omstandigheden? Wordt er na een periode van langdurige stilstand vanaf 2023 wel geïnvesteerd in de Koninklijke Marine?

De KVMO maakt zich grote zorgen: de broodnodige vervangingsprogramma's worden keer op keer uitgesteld en het nut en de noodzaak ervan worden opnieuw ter discussie gesteld. Defensie wordt hiertoe gedwongen omdat het door de politiek ter beschikking gestelde investeringsbudget niet voldoende is om de gecreëerde

boeggolf van (uitgestelde) vervangingsprojecten te bekostigen. Het huidige ambitieniveau staat dus onder zware druk.

Investeringsproblematiek Koninklijke Marine

Als er wordt ingezoomd op de huidige investeringsproblematiek en de verwachte ontwikkelingen voor de nabije toekomst kan het volgende worden geconstateerd:

- De vier huidige onderzeeboten bereiken hun End Life of Type (ELOT) in 2025. Als het vervangingsprogramma in 2016 start, kan de eerste boot in 2027 worden geleverd. Als vervanging plaatsvindt in de periode 2027-2030 (het meest optimistische scenario) zijn de huidige onderzeeboten 37 jaar oud. Het is nu moeilijk in te schatten wat dit betekent voor de operationele inzet vanaf 2025: kan je na bereiken van de ELOT nog veilig met onderzeeboten opereren of zijn ze nog maar beperkt of helemaal niet meer inzetbaar? Eén ding is zeker: de exploitatiekosten zullen met het naderen van de ELOT explosief stijgen.
- De twee resterende Multipurpose-fregatten (MFF) bereiken hun ELOT in 2020. Als dit project in 2016 start, kan het eerste schip in 2023/2024 worden geleverd, dus 3 á 4 jaar te laat. Dit project wordt vanwege de eis tot internationale samenwerking binnen de bestaande BENESAM (samenwerking met België) opgelopen, waar overigens inmiddels wel besluitvorming over vervanging heeft plaatsgevonden. Bij vervanging in dit scenario zijn de beide fregatten 31 jaar oud. In de wandelgangen wordt echter geopperd de vervanging uit te stellen. Er zijn vier redenen waarom dit niet verstandig is. Ten eerste varen de schepen dan door tot een ouderdom van ruim 30 jaar. Dat is in de huidige veiligheidscontext voor een innovatief technisch hoogwaardig en rijk land onacceptabel, want bij daadwerkelijke inzet hebben de schepen met hun nu al sterk verouderde wapensystemen geen schijn van kans. Daarnaast zal een tweede instandhoudingsprogramma (IP) onvermijdelijk zijn, waarmee de instandhoudingskosten disproportioneel zijn. 'Penny wise, pound foolish' en je kunt dit dan beter toevoegen aan het investeringsbudget. Ten derde zal België haar schepen onafhankelijk van Nederland vervangen waarmee de Belgische Nederlandse Marine samenwerking (BENESAM) onder druk komt te staan. Maar het vierde argument is waarschijnlijk nog doorslaggevend: als Nederland tussen 2002 en 2032, dus dertig jaar lang, geen fregatten bouwt en dus ook geen 'launching customer' is voor hoogwaardige maritieme technologie, dan is het een illusie om te denken dat Nederland in 2030 nog enige rol van betekenis kan spelen in dit segment. Onze marine 'know how' en een hele industrietak verdwijnen als sneeuw voor de zon. De vraag die dan aan de orde komt is of het vanuit economisch oogpunt voor Nederland van belang is om over een Gouden Driehoek te beschikken. Deze Gouden Driehoek kan de komende jaren de Koninklijke Marine van nieuwe fregatten voorzien en de opgedane ervaringen exporteren naar andere

landen zodat hoogwaardige technologische industrie en werkgelegenheid voor Nederland behouden blijft.

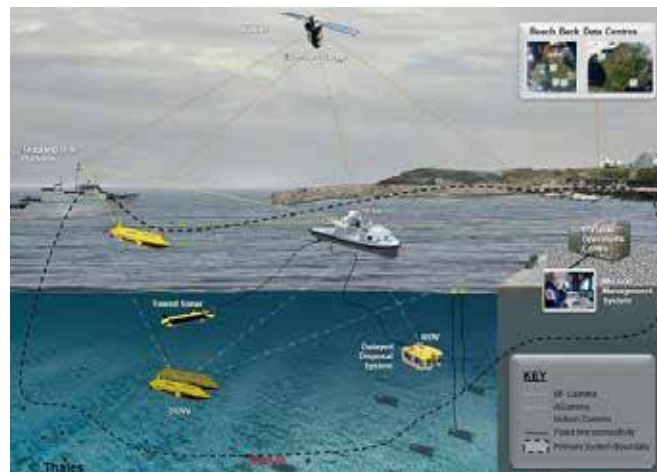
- De huidige zes Alkmaar-klasse mijnenbestrijdingsvaartuigen (AMBV) bereiken hun ELOT in 2025. Het beoogde vervangingsprogramma is vertraagd omdat de technologische trend voor *Mine Counter Measures* (MCM) zich ontwikkelt naar *stand off* en onbemande systemen. Daarmee wordt het accent verlegd van beschermde bemande platformen naar autonome systemen. Platformen blijven noodzakelijk voor het transport en inzet van de systemen maar de 'HOE' vraag is nu nog niet duidelijk. Vervanging is wel voorzien vanaf 2025, in samenwerking met België, maar is nog niet vastgezet in de plannen. Als vervanging al in 2025-2030 slaagt dan worden de AMBV's op 40/41 jarige leeftijd uit de vaart genomen. Dat betekent ook voor deze platformen een kostbaar instandhoudingsprogramma.
- Het Landing Platform Dock (LPD) Zr. Ms. Rotterdam bereikt de ELOT in 2028. Ook deze eenheid is dan rond de 25 jaar oud, maar vervanging vanaf dat jaar is twijfelachtig gezien de vertraging in de drie grote programma's die eraan voorafgaan. Uitstel naar na 2030 betekent dat de gehele amfibische capaciteit (2

'De broodnodige vervangingsprogramma's worden keer op keer uitgesteld en het nut en de noodzaak ervan worden opnieuw ter discussie gesteld'

LPD's, 6 LCU's en 12 LCVP's) moet worden vervangen, wat weer een ongewenst verdringingseffect voor landmachtprogramma's in het investeringsplan heeft.

- De luchtverdedigings- en commandofregatten (LCF) ondergaan vanaf 2017 een instandhoudingsprogramma dat geheel aan het platform en het project lange-afstandradar SMART-L wordt besteed, zonder wezenlijk innovatieve verbeteringen van de wapensystemen. Hiervoor is ondanks de significante stijging in het dreigingsniveau (Russische en Chinese hypersonen en ballistische raketten) geen budget beschikbaar. Als ook deze schepen 30 jaar mee moeten dan wordt de serie vervangen vanaf 2032. Ook voor dit programma geldt dat verdringing van programma's van andere operationele commando's aan de orde is.
- Naast de bovenstaande eenheden zijn er nog een aantal 'eenlingen' zoals de Pelikaan, Mercurius, Van Kinsbergen en de Hydrografische opnemingsvaartuigen. Ook deze eenheden moeten voor 2034 worden vervangen en zijn dan tussen de 25 en 38 jaar oud. Vanuit *Life Cycle Cost*-perspectief heeft het de sterke voorkeur om het aantal kleine klassen binnen de huidige vloot terug te brengen. Er zal dan ook zeker worden onderzocht in hoeverre deze toekomstige nieuwe schepen qua ontwerp en systemen kunnen aansluiten op de MCM platformen.

Resumerend betekent het dat er 23 marine eenheden moeten worden vervangen in de periode 2023-2035 (12 jaar!). De leeftijd van deze eenheden is dan minimaal 25, soms zelfs 41 jaar. Daar blijft het niet bij, want in dezelfde

'Het beoogde vervangingsprogramma Alkmaar-klasse mijnenbestrijdingsvaartuigen is vertraagd omdat de technologische trend voor Mine Counter Measures zich ontwikkelt naar stand off en onbemande systemen.'

'De vier huidige onderzeeboten bereiken hun End Life of Type in 2025.'

periode moeten ook de gehele amfibische capaciteit en de vijf duikvaartuigen worden vervangen. De (politieke) focus ligt op de vervanging van de onderzeeboten en de twee Multipurpose-fregatten. De vertraging die deze programma's hebben ondervonden heeft gevolgen voor alles wat er daarna nog moet komen. Zonder visie en realistische budgetreserveringen gaat de Koninklijke Marine onvermijdelijk in zwaar weer komen en zal Nederland op zee gemarginaliseerd worden. Het is voor een maritiem handelsland als Nederland, voor haar welvaart afhankelijk van de zee, onwaardig maar ook onverstandig om niet te kunnen beschikken over een zeemacht die voor haar taak berekend is. Daarnaast betekent dit het einde van de Nederlandse innovatieve technologische hoogwaardige maritieme industrie met bijbehorende kennisinstellingen zoals TNO en MARIN.

Vervangingsbehoefte op korte termijn

De komende maanden zal er een besluit worden genomen over de vervanging van de onderzeeboten, Multipurpose-fregatten en de mijnenbestrijdingsvaartuigen. Dit omdat zoals eerder aangegeven de ELOT van

'Uitstel van vervanging van de Multipurpose-fregatten kan tot gevolg hebben dat Nederland over 15 jaar geen rol van betekenis meer speelt mbt hoogwaardige maritieme technologie.'

deze eenheden (ruimschoots) is bereikt. In de bijlagen, die onderaan dit artikel zijn opgenomen, zal hier nader op worden ingegaan.

Wat levert de vervanging van de KM-eenheden Nederland op?

Deze vraag wordt te weinig gesteld als het om grote vervangingsprojecten bij Defensie gaat. Dit in tegenstelling tot de vraag 'Wat kost het ons?'. Als Defensie een commercieel bedrijf zou zijn, dan zouden deze twee vragen onlosmakelijk met elkaar zijn verbonden. Militaire projecten voor schepen, vliegtuigen en tanks worden 'grote investeringsprojecten' genoemd. Wat zijn de opbrengsten van deze investeringen?

- De eerste opbrengst is de investering in onze veiligheid. Defensie doet dat per definitie. Zoals het ministerie het nu duidelijk durft te zeggen; 'Wij beschermen wat ons dierbaar is'. Beschermen kost geld maar levert ons de vrijheid en veiligheid op zoals we die in het Westen zijn gewend. Voor een groot deel van de Nederlanders is die van onschatbare waarde, al beseffen zij dit (nog) niet voldoende.

- De baten kunnen hoger zijn dan de kosten. Investeren in nieuwe projecten, zoals de aankomende vervanging van onderzeeboten, fregatten en mijnenjagers, kan ook een positief financiële kant hebben. Als de vervangingsprojecten in Nederland worden uitbesteed dan vloeit de investering terug in de Nederlandse economie. Dit laatste wordt vaak over het hoofd gezien. Het is vreemd dat de Tweede Kamer een besluit moet nemen over een 'bruto' investering. De daadwerkelijke of netto kosten zouden ook door het ministerie van Defensie en ministerie van Financiën inzichtelijk moeten worden gemaakt. Het Centraal Plan Bureau moet dit kunnen uitrekenen. Als er miljarden in de Nederlandse economie worden gestopt dan heeft dit effect op het BBP. Zoals Arie Kraaijeveld, voormalige voorzitter van de stichting Nederland Maritiem Land, vorig jaar in het Marineblad¹ schreef toen hij pleitte voor een Defensie Investeringsfonds: 'Voor elke Euro die men in de M-fregatten stopte heeft men uiteindelijk één Euro en vierendertig cent aan belasting terug gekregen.' Hij verwees daarbij naar het rapport 'Marine en Marinebouwcluster'² uit 2011, waarin het verdienmodel van de cluster is uiteengezet. Het hoge rendement komt doordat we in Nederland een unieke vorm van samenwerking kennen waarbij de Marine niet alleen het beste materiaal ter wereld krijgt maar ook de innovaties rijp maakt voor verder verkoop.³ Die rol van 'launching customer' lijkt op de voortrekkersrol die Appleklanten hebben. Als zij het kopen dan moet het wel goed zijn. De Koninklijke Marine en de Gouden Driehoek doen hetzelfde. Zo worden niet alleen marineschepen verkocht maar dringt de innovatieve technologie ook door in andere delen van de maritieme economie of zelfs de hele samenleving. Doordat de Marine zulke hoge eisen stelt moet het een product van hoge kwaliteit zijn. Aan deze kwaliteit hangt een prijskaartje. Door de samenwerking tussen de overheid en het bedrijfsleven worden de (financiële) risico's gezamenlijk gedragen.

- Investeren in duurzaamheid. Investeren in Defensie is ook het zoeken naar oplossingen voor bredere problemen. Het mooiste voorbeeld is de nieuwe Defensie Operationele Energie Strategie, waarin zeer ambitieuze doelen staan voor duurzaamheid. Die staan er niet (alleen) omdat ook de krijgsmacht kan bijdragen aan een beter milieu, maar vooral omdat militaire eenheden er operationeel effectiever door worden. Een eenheid die geen of veel minder fossiele brandstof nodig heeft is minder kwetsbaar. Die is bovendien goedkoper bij inzet en dat is militair strategisch minstens zo belangrijk. Als Defensie marineschepen zou laten bouwen die vijftig procent minder brandstof gebruiken dan worden die niet alleen goedkoper in gebruik en militair minder kwetsbaar. Defensie kan ook als aanjager dienen voor het sneller verduurzamen van onze economie. Vijftig procent reductie is voor de komende generatie schepen misschien al haalbaar. Maar zelfs een streven van vijfendertig procent, als je een beetje voorzichtigt van aard bent, overstijgt elke politieke doelstelling van dit moment. Onze Koninklijke Marine, en overigens ook de andere krijgsmachtdelen, kunnen zulke uitdagingen

aan. Het is de aard van de krijgsmacht om schijnbaar onmogelijke dingen uit te voeren.

- Investeren in Nederland. Nieuwe marineschepen zijn voorbeelden van innovatief en zelscheppend vermogen waar we als Nederland trots op kunnen, en willen, zijn. Dat blijkt ieder jaar weer bij de Wereldhavendagen en maritieme evenementen zoals Sail. We krijgen er zelfvertrouwen van. Zr. Ms. Karel Doorman was al afgeschreven voordat zij in de vaart werd genomen en is nu een boegbeeld van een vergaande succesvolle Europese samenwerking. Investeren in de Koninklijke Marine levert veel op: heel veel veiligheid, welvaart, duurzaamheid en vertrouwen. Dat is naast mogelijke **financiële return of investment** ook 'return on investment'.

Tot slot

De komende jaren zijn cruciaal voor Defensie. In dit artikel heeft de KVMO aangegeven waar haar zorgen en de pijnpunten voor de Koninklijke Marine liggen. Gezien het huidige volstrekt ontoereikende defensiebudget zullen de komende jaren bij het uitblijven van een echte trendbreuk wederom pijnlijke besluiten moeten worden genomen. Deze zullen uiteindelijk leiden tot het wederom

'Het is tijd om afscheid te nemen van het woord ambitieniveau. Ambitie impliceert een keuzevrijheid die Nederland niet langer heeft'

wegbezuinigen van militaire capaciteit. Hierdoor zal het ambitieniveau van de krijgsmacht moeten worden bijgesteld, in een tijdsgewricht waarin de onzekerheden rondom onze veiligheid alleen maar verder toenemen. Het is daarom tijd om afscheid te nemen van het woord ambitieniveau. Ambitie impliceert een keuzevrijheid die Nederland niet langer heeft. Het gaat vanaf nu om de keiharde noodzaak van het beschermen van onze nationale en bondgenootschappelijke belangen en het garanderen van de veiligheid van onze burgers. Dit vereist politieke daadkracht en leiderschap. Willen we indien de nood aan de man komt kunnen terugvallen op een moderne en goed uitgeruste krijgsmacht, die de Westerse normen en waarden kan verdedigen, dan is er actie nodig in de vorm van een 'Deltaplan voor Defensie'. Defensie staat, zoals de Algemene Rekenkamer in haar rapport heeft aangegeven, al enige tijd op instorten en er is bij lange na niet genoeg geld beschikbaar om het huidige materieel de komende jaren adequaat te vervangen. Het is de hoogste tijd voor een meerjarig, kabinetsperiode overstijgend, financieel reddingsplan voor Defensie dat veel voor Nederland gaat opleveren!

Noten

- 1 Arie Kraaijeveld, 'Investeringsmodel voor Defensie', in *Marineblad* (Vol 125) nr 1, februari 2015.
- 2 Dr. Harry Webers, Dr. Eli Pernot en Prof. dr. Chris Peeters, "Marine en Marinebouwcluster – welvaartscreatie en innovatief vermogen", Amsterdam, IOS Press, 2011.
- 3 Damen heeft na het bouwen van de Lucht Verdediging- en Commandofregatten en de Ocean-going Patrol Vessels (OPV's) Sigma-klasse schepen aan diverse landen verkocht.

Bijlagen

Bijlage A - Onderzeeboten

Voor een nadere toelichting op de vervanging van onderzeeboten verwijzen we naar de bijdrage van KTZ H. Ammerlaan, commandant van de Onderzeedienst, elders in dit Marineblad.

Wat betreft de investeringskosten willen we hier het volgende opmerken. Vervanging van de onderzeeboten vraagt om een grote investering. Onderzeeboten vormen echter een robuust platform en hebben een lange levensduur. De investeringskosten zijn relatief hoog, maar de exploitatiekosten zijn daarentegen weer laag. Hierin schuilt het gevaar dat bij elke keer dat een klasse vernieuwd moet worden de politiek en daardoor de top van Defensie opziet tegen het investeringsbedrag. Deze politieke onzekerheid heeft twee grote risico's. Aan de ene kant zal de defensie-industrie in de tussenliggende periode weinig interesse tonen en geen financiën beschikbaar stellen voor het behoud van kennis en vaardigheden en zal zij zeker weinig aandacht hebben voor innovatie.* In feite ontbreekt nu al de kennis over de drukhuid, zodat het volledig zelfstandig bouwen van onderzeeboten in Nederland niet meer tot de mogelijkheid behoort. Aan de andere kant is door de continue onzekerheid over haar voortbestaan het

behouden van een duurzame personele opbouw voor de onderzeedienst een uitdagende opgave geworden. Beide risico's kunnen worden weggenomen door een intensivering van internationale samenwerking, zowel bij de nieuwbouw als tijdens de operationele en materiele exploitatie. Wanneer Defensie na de studiefase een verstandige keuze maakt voor een samenwerkingspartner met recente ervaring met het complexe proces van het ontwerpen en bouwen van onderzeeboten, kan de Nederlandse marinebouwcluster maximaal van diens kennis *profiteren* en – heel belangrijk voor Nederland – haar eigen relevante kennis inbrengen. Bedrijven en kennisinstellingen verenigd in het *Dutch Underwater Knowledge Centre*, onderdeel van de NIDV (Stichting Nederlandse Industrie voor Defensie en Veiligheid), kunnen zo niet alleen een groot aandeel in het ontwerp, de engineering en de bouw van de Nederlandse boten, maar ook in de export van boten naar andere landen hebben, waardoor een duurzaam terugverdienmodel ontstaat.

* Dit in schril contrast met omringende landen zoals Frankrijk, het Verenigd Koninkrijk en Duitsland.

System (IMMS) waarin de operationele bedrijfsvoering integraal door de technische bedrijfsvoering wordt ondersteund. De sensoren en wapensystemen dienen operaties in het hele geweldspectrum te ondersteunen, zowel op open zee als in kustwateren. De nadruk zal liggen op onderzeebootbestrijding, waarin het schip met haar combinatie van laagfrequente sonar en maritieme gevechtshelikopter zal zijn gespecialiseerd; daarnaast moet ze fungeren als knooppunt in een veel breder en capabeler maritiem netwerk. Dit vanwege het toegenomen belang van het informatiedomein en de behoefte aan *Intelligence Surveillance and Reconnaissance* (ISR). Maar ook in de andere oorlogsgebieden zal de VMFF zelfredzaam moeten zijn. Naast de bemande helikopter ligt opereren met een UAV (*Unmanned Aerial Vehicle*) vanaf het VMFF in de lijn der verwachting. Maar ook de *Fast Raiding Intercept Special Forces Crafts* (FRISC) waarmee het schip zal worden uitgerust, moeten kunnen worden vervangen of aangevuld door onbemande vaartuigen, bediend vanaf de VMFF. Om dergelijke

ontwikkelingen te ondersteunen zal het schip sterk modulair worden ontworpen, zodat (deel)systemen redelijk eenvoudig kunnen worden vervangen. Dit betekent dat deze systemen in principe niet wijd vertakt in het schip moeten zitten, maar meer modulair en gecompartmenteerd. Met deze modulaire bouwwijze kan worden bereikt dat het platform een levensduur van ca 25 – 30 jaar kan hebben, maar de (platform-, sensor- en wapen)systemen met de tijd kunnen mee ontwikkelen. Dat is een verstandig uitgangspunt, maar de realisatie hiervan zal de nodige uitdagingen brengen. De huidige financiële kaders van het DIP zijn niet toereikend om de M-FF te vervangen door twee VMFF. Dit terwijl de operationele vraag naar fregatten alleen maar verder toe zal nemen. Om te allen tijde een Nederlands onderzeebootbestrijdingsfregat in te kunnen zetten heeft de Koninklijke Marine op basis van de vierslag (één in onderhoud, één in training tot missiegereed (opwerken), en één op transit naar een missiegebied en één operationeel in een missiegebied) al een behoefte aan 4 VMFF. Gezien alle andere taken die moeten worden uitgevoerd zijn meer dan 6 VMFF noodzakelijk.

Bijlage B - Multipurpose-fregatten (MFF)

De Multipurpose-fregatten van de Karel Doorman-klasse vormen een belangrijk onderdeel van de basiscapaciteiten van de krijgsmacht. Naast de onderzeeboten zijn deze fregatten (in combinatie met een maritieme gevechtshelikopter) de enige nog resterende onderzeebootbestrijdingscapaciteit van de vloot. Buiten het opereren in het hoogste deel van het geweldspectrum, zet Defensie de MFF multifunctioneel in voor counter drugs operaties en maritieme veiligheidsoperaties, zoals antipiraterij missies. Initieel beschikte de Koninklijke Marine over acht MMF. Als gevolg van bezuinigingen zijn er nog twee MFF overgebleven, waarbij België twee wegbezuinigde M-fregatten heeft overgenomen. De vier ABNL MFF worden in nauwe samenwerking in stand gehouden en gereedgesteld. Inzet gebeurt wel nationaal, tenzij het onder ABNL-vlag is. De twee huidige Nederlandse MFF (Zr. Ms. Van Amstel en Zr. Ms. Van Speijk), waarvan het ontwerp en de technologie dateert uit de tweede helft jaren 80, zijn in 1993 en 1995 in dienst gesteld en zullen technologisch snel verouderen. Zoals eerder aangegeven zal ondanks de ELOT van 2020 vervanging van de M-fregatten waarschijnlijk niet eerder plaatsvinden dan 2023 en zal

het eerste nieuwe fregat pas in 2025 operationeel in dienst kunnen worden gesteld. Op dit moment wordt de behoeftestelling voor vervanging van de twee MFF geformuleerd. Naar verwachting zal daar dit jaar een besluit over worden genomen. De vervangende capaciteit is primair bedoeld voor de bestrijding van onderzeeboten. Het zal met haar gevoelige sonar veelvuldig op grote afstand van andere schepen opereren en moet zichzelf daardoor actief en robuust kunnen beschermen tegen lucht- en oppervlakte dreigingen en passief tegen mijnendreiging beschermd zijn. De vervanger MFF (VMFF) moet secundair amfibische en MARSOF-operaties kunnen ondersteunen, maar ook maritieme veiligheidsoperaties kunnen uitvoeren en maritieme assistentie kunnen verlenen. Er wordt nu gedacht aan een schip van vergelijkbare grootte als het huidige M-FF met een basisbemanning van ca. 100 personen die, afhankelijk van de missie en taken, modulair tot ca. 170 personen kan worden aangevuld. Om de operationele bedrijfsvoering met een optimale bemanning te kunnen ondersteunen is een vergaande integratie van systemen nodig. Deze integratie van systemen (clustering op een hoger aggregatieniveau) moet leiden tot een *'Integrated Mission Management*

Bijlage C - Mijnenbestrijding

De huidige mijnenbestrijdingscapaciteit bestaat uit een zestal van de 16 oorspronkelijke mijnenjagers van de Alkmaar-klasse (AMBV), uitgerust met verschillende sonarsystemen om objecten op de zeebodem op te kunnen sporen en vervolgens te neutraliseren of vernietigen. Deze schepen zoeken de zeebodem af met een eigen *'Hull Mounted Sonar'* en een vanaf het schip te besturen onderwatervaartuig, ook uitgerust met een sonar. Deze laatste kan in dieper water worden ingezet, in watervolumes met sterke 'laagvorming' werken en vormt een grotere veiligheidsmarge voor het schip. Gevonden onderwaterexplosieven worden geïdentificeerd en geruimd door een *'Single Shot Weapon'*, bestuurd vanaf het schip of wanneer het veilig is door middel van duikers. De van polyester gebouwde schepen zijn inmiddels meer dan 25 jaar oud en moeten in de nabije toekomst worden vervangen.

Door de snel voortschrijdende techniek ziet de volgende generatie mijnenbestrijdingssystemen er behoorlijk anders uit dan die waar we nu mee werken. Het adagium 'geen mens meer in het mijnenveld' is leidend naast natuurlijk de primaire opdracht de zee vrij van explosieven te kunnen maken. De nieuwe opsporingssystemen zijn

nu al voor een groot deel onbemand en autonoom, gebruik makend van onderwater vaartuigen die op grote dieptes, ver van het moederplatform de zeebodem in kaart brengen en mijn-contacten lokaliseren. Ook het identificeren en uiteindelijk ruimen van zeemijnen zal op grotere afstand en onbemand gaan plaatsvinden. Daar mijnenbestrijding afhankelijk is van vele factoren (type zeemijn, bodemsoort, verzanding, diepte, aantal niet-mijn bodemobjecten, stroom, etc.) zal er in de toekomst een *toolbox* van verschillende sensoren en systemen aangeschaft worden. Deze zijn bij voorkeur modulair inzetbaar vanaf een *'dedicated'* moederplatform. Dit moederplatform zal de vervanger worden van het huidige AMBV; groter, flexibeler, modulair uit te rusten en beter in staat om zowel in thuiswateren als expeditionair ingezet te worden.

Naar aanleiding van het artikel van KLTZE b.d. J.F. Nuboer in Marineblad nr 1 2016 is de volgende reactie binnengekomen:

‘Met interesse heb ik het artikel “De bevrijding van 26 Hongaarse predikanten door admiraal de Ruyter op 11 februari 1676” gelezen. Daarbij viel mij toch wel een enorm staaltje van “kunnen” op toen ik las – en ik citeer uit de tekst –: “Deze vloot lag op **20 december 1675** voor anker in de baai van Milazzo, op de noordoostpunt van Sicilië. En aan het einde van deze alinea: “Op **1 januari 1676** ontving de Ruyter een aantal documenten uit Den Haag met uitgebreide achtergrondinformatie over deze predikanten.” Bij mij rees direct de vraag – indien ik het allemaal goed heb geïnterpreteerd – of “Den Haag” deze achtergrondinformatie al in een veel eerder stadium had verzonden, m.a.w. ruim vóór 20 december 1675 of pas omstreeks die 20e december? Indien dat laatste, dan mogen we stellen dat ‘Den Haag’ in die tijd in staat was deze informatie over een afstand van ruim 2400 km (in die tijd vast en zeker meer) binnen twee weken aan te reiken. Een aardig staaltje van kunnen en coördinatie indien men ook nog eens de Alpen moet doorkruisen in de winter en toch gemiddeld per dag zo’n 250 km te paard moet zien af te leggen.

Ongetwijfeld zal deze achtergrondinformatie al eerder opgesteld zijn (toch?) en dit betekent dat onze Commandanten in die tijd in een soort “**information vacuum**” moesten en **konden** opereren. Een wellicht tot de verbeelding sprekend contrast met de hedendaagse gang van zaken. Het zegt iets over het vertrouwen in de commandanten; wellicht de helderheid in de verstrekte aanwijzingen vanuit “Den Haag” en mogelijk ook iets over de mate van complexiteit van “Europa” van die tijd.

In deze reactie gaat het mij er niet om een waardeoordeel uit te spreken over de vermeende gang van zaken toen en nu. Waar het om gaat is om voortdurend na te blijven denken over hoe de verbinding tussen het politieke en militaire niveau optimaal in stand blijft om maximaal en blijvend effect te kunnen genereren onder (zeer) snel wijzigende omstandigheden. En dat ook wellicht in combinatie met een door derden “opgedrongen” *information vacuum*.’

KOLMARN b.d. Marco Hekkens

CARTOON

Reactie van de auteur

‘In 1674 was het noordwestelijke deel van het tegenwoordige Hongarije onder het gezag van de katholieke Habsburgse keizer Leopold I. De rebellie tegen hem werd onderdrukt, maar de predikanten werden van medeplichtigheid beschuldigd en gevangen gezet. De arrestatie van die Hongaarse predikanten veroorzaakte in het gehele protestantse Europa veel opschudding. Keizer Leopold stond zeer onder invloed van het episcopaat, dat hem voor hun karretje spande in de hoop het protestantisme in dat gebied de kop in te drukken en uiteindelijk uit te roeien. Dit werd later de contrareformatie genoemd. De Nederlandse gezant in Wenen, Hamel Bruininx bood de keizer namens de Staten Generaal een uitgebreid overzicht aan van alle aspecten deze zaak betreffende, waarin hij de onschuld van de predikanten aantoonde.

Ook andere protestantse landen lieten zich niet onbetuigd maar het mocht niet baten. De regering in Den Haag besloot toen om de Ruyter op te dragen zijn best te doen om hun bevrijding te bewerkstelligen. Er is toen een groot pakket documenten verstuurd naar de consul in Napels, bestemd voor Ruyter. De onder bevelhebber, admiraal den Haen, die toen voor Napels voor anker lag, heeft die documenten van de consul ontvangen en overgebracht naar de Ruyter die in baai van Milazzo voor anker lag. Den Haen kwam op 1 Januari 1676 bij de Ruyter aan boord met die documenten. Die waren inderdaad weken daarvoor uit Den Haag verzonden.

De verbindingen in die tijd waren moeizaam, dat kon niet anders. De plaatselijke bevelhebbers moesten dan ook vaak zelf het initiatief nemen om de in hun ogen juiste acties uit te voeren. Bevelvoering was in die tijd ongetwijfeld veel moeilijker dan tegenwoordig, zoals ook zoveel andere dingen, b.v. zonder sleepboten alleen zeilend een haven invaren. Het vervult ons met enorme bewondering voor de mannen in die tijd.’

KLTZE b.d. Jan Nuboer

column

‘**F**og in Channel; Continent cut off’ kopte ooit een Britse krant. Momenteel staan de kranten aan de andere kant van het kanaal bol van ‘Brexit’, het mogelijk Britse vertrek uit de Europese Unie. Politici en belangengroepen nemen stelling en de scheidslijnen gaan dwars door de twee grootste politieke partijen heen. Kranten kunnen maar moeilijk differentiëren tussen de EU als samenwerkingsverband en *Johnny foreigner* als mindere van de Britse bulldog. Ongeveer een derde van premier Cameron’s kabinet heeft zich aangesloten bij de pro-Brexit campagne en spreekt hiermee het regeringsstandpunt dat het VK beter af is binnen de EU, fel tegen. De sfeer zit er dus goed in en zowel de rechtse pers als zijn conservatieve achterban maken het Cameron knap lastig. Tot het referendum op 23 juni heeft hij zijn handen hier vol aan. Maar wat er ook gebeurt, de echte problemen beginnen pas de dag erna.

Als de Britten ‘OUT’ stemmen begint een ingewikkelde scheidingsprocedure. Waarschijnlijk zakt het Britse pond, stijgt de rente en vertrekken internationale bedrijven. Scenario’s die nu worden bestempeld als ‘*project fear*’ worden bewaarheid. De onderhandelingen over de nieuwe Britse status in de interne markt zullen stroef lopen, want sommige lidstaten gunnen de weglopers niets, ‘*pour encourager les autres*’. Net zoals Noorwegen en Zwitserland moet het VK dan betalen voor toegang tot de markt en regels zoals vrij verkeer van werknemers accepteren. Wie dacht af te zijn van de vervloekte Brusselse regels en snel het vluchtelingenprobleem op te lossen, komt bedrogen uit. Ook de EU zal economische en vooral politieke schade oplopen. De EU kraakt momenteel onder de druk van meerdere existentiële crises en een Brexit kan net de druppel zijn die de emmer doet overlopen.

Maar als een meerderheid van de Britten kiest om te blijven, zijn de problemen allerminst opgelost. Achter Cameron’s rug worden de messen geslepen en alle partijen zullen rekeningen vereffenen. Maar net zoals de Schotse nationalisten na hun verloren referendum, komen de eurosceptici waarschijnlijk sterker uit de strijd. De overwinning was immers binnen handbereik en zij zullen nog vuriger hun doel nastreven. Eerste keer niet gelukt? Dan de volgende. Bij elke crisis die de EU de komende jaren treft (en er zullen ongetwijfeld veel crises komen) roepen de eurosceptici triomfantelijk: ‘*we told you so...*’ De nationale sport van ‘*Brussels-bashing*’ wordt zo kosteloos en vrolijk voortgezet, en met de roep om een herkansing gloort een ‘*neverendum*’ aan de horizon.

Het Atlantisch gerichte Nederland, dat eveneens de Britse liberale-markt gedachte volgt, heeft altijd geprofiteerd van de Britse aanwezigheid in de EU. Al zijn de Britten met hun *opt-outs* en veto’s niet de makkelijkste partner en wordt de welwillende Hollander dikwijls voor het Angelsaksische karretje gespannen, bieden de Britten een goed tegenwicht tegen de Frans-Duitse as. Hun aanzienlijke bijdrage in het Europese veiligheids- en defensiebeleid staat in juni ook op het spel. Maar zelfs bij een gunstig ‘*remain*’ resultaat is de geest waarschijnlijk uit de euro-sceptische fles en kan de afstand tussen eiland en continent helaas net iets groter worden.

Mr. S. (Sergei) Boeke,
voormalig marineofficier,
is onderzoeker aan de
Universiteit Leiden, Campus
Den Haag.

Onbekend maakt onbemind?

Nut en Noodzaak van onderzeeboten

Op 15 februari jl. vond in Perscentrum Nieuwspoort, Den Haag, een publiek debat plaats over het nut en de noodzaak van onderzeeboten in de huidige veiligheidsomgeving. De bijeenkomst was georganiseerd door de KVMO, in samenwerking met de Atlantische Commissie. Hieronder staan de bijdragen van de drie sprekers KTZ Hugo Ammerlaan, KTZ mr. Niels Woudstra en mr. Sergei Boeke.

Het succesverhaal van de Walrusklasse

KTZ Hugo Ammerlaan, commandant van de Onderzeedienst

Om het succes van de Walrusklasse onderzeeboten te verklaren zal ik u eerst aangeven waarom deze onderzeeboten zijn zoals ze zijn. Daarna zal ik ingaan op hoe we dit succes kunnen continueren.

Nederland heeft belang bij een goede verdediging en heeft als handelsland ook belang bij het openhouden van de handelsroutes en het bevorderen van de internationale rechtsorde. De marine speelt hierin natuurlijk een rol en zal vanwege de ligging van de te beschermen belangen vaak expeditionair op moeten treden. Onze onderzeeboten leveren geïntegreerd in een maritieme taakgroep of onafhankelijk opererend, bescherming door slagkracht. Zij verzamelen inlichtingen en worden gebruikt voor de inzet van *Maritime Special Forces*. Onderzeeboten zijn ook de meest geschikte platformen om andere onderzeeboten op te sporen, een taak die in belangrijkheid alleen maar is toegenomen sinds het afstoten van onze Orion MPA's. Onderzeeboten stellen ons in staat om, onder andere ten behoeve van politieke besluitvorming, zowel boven-, op- als onderwater beeld op te bouwen en operaties uit te voeren. Nederland heeft in het begin van de jaren 90 (het einde van de Koude Oorlog) haar zes onderzeeboten vervangen door vier Walrusklasse onderzeeboten. De Walrusklasse was bedoeld om de eerdergenoemde taken uit te voeren waarbij de nadruk lag op het beschermen van de NAVO

aanvoerroutes naar Europa tegen Sovjet eenheden. Na de val van de Berlijnse Muur werd de focus breder en namen de andere taken in belang toe t.o.v. de primaire beschermende taak. Goede voorbeelden hiervan zijn de maritieme blokkade tijdens de Joegoslavië crisis waarin de Nederlandse onderzeeboten een cruciale rol speelden en de anti piraterij operaties bij Somalië. Het operatiegebied werd in de volle breedte benut. Op dit moment opereren de Nederlandse onderzeeboten wereldwijd, in zowel het NAVO verdragsgebied, als in het Caribische Koninkrijks-deel als daarbuiten. Zij voeren daarbij nationale taken uit maar ook taken in NAVO- of bi-nationaal verband.

Het succes verklaard

Waarom is die Walrusklasse nu zo succesvol en waarin onderscheidt deze boot zich van de anderen? Ten eerste: aan de ene kant zijn er de landen met diesel-elektrische onderzeeboten die gericht zijn op het verdedigen van het eigen land en daarom dus veelal dicht bij hun thuisbasis opereren. Daarom kunnen zij relatief klein blijven, daarvoor zijn zij echter minder flexibel qua inzetgebied en inzetduur en zijn zij minder snel. Aan de andere kant zijn er de nucleair aangedreven onderzeeboten, die snel en flexibel zijn maar ook groot en duur. Omdat de meeste van onze missies zich ver weg van Nederland afspelen heeft Nederland daarom expeditionaire diesel-elektrische onderzeeboten. Zij kunnen wereldwijd, langdurig ver van

huis, robuust, logistiek onafhankelijk en ongedetecteerd in verschillende wateren opereren en zijn daarom relatief iets groter dan de eerstgenoemde onderzeeboten. Ten tweede: de onderscheidende waarde ligt ook in het feit dat onze boten expeditionair kunnen optreden in zowel diep als ondiep water. Een tussenvorm die complementair is en daardoor zeer bruikbaar en daarmee succesvol. Samen met o.a. Canada en Australië heeft Nederland dergelijke onderzeeboten en deze tussenvorm wordt vanwege zijn unieke eigenschappen een niche capaciteit genoemd. Ten derde: de Walrusklasse is succesvol doordat het qua concept en ontwerp een toekomstbestendige en daarmee flexibele boot is en daarom relevant kan blijven bijdragen ondanks de 'veranderende taakstelling'. Als laatste: de Walrusklasse is niet alléén door Defensie 'bedacht'. Het is een samenwerking tussen defensie, de Nederlandse kennisinstituten en de nationale maar ook internationale industrie; de zogeheten Gouden Driehoek. Door deze succesvolle samenwerking zijn we in staat geweest om als relatief klein land, een voor die tijd zeer moderne onderzeeboot te bouwen die met zijn tijd mee kon. Waarom werkt het nog steeds? Misschien een herhaling van hetgeen ik eerder heb verteld: doordat het een expeditionaire boot is die tevens qua concept en ontwerp flexibel is qua inzetmogelijkheden. Ook is de boot relatief eenvoudig aan te passen om technologische ontwikkelingen te kunnen implementeren. Hierdoor is de Walrusklasse ook nu nog steeds een moderne onderzeeboot en daarmee een geduchte tegenstander. Het werkt ook nog steeds omdat vanaf het begin af aan wordt samengewerkt in de Gouden Driehoek. Omdat die samenwerking is gecontinueerd over de afgelopen jaren, is het mogelijk geweest de boten goed te onderhouden en te moderniseren. We hebben de boten dus continue gemoderniseerd echter, zij zijn inmiddels wel 35 jaar oud qua ontwerp en worden al meer dan 25 jaar intensief ingezet. Op dit moment ondergaan zij daarom een instandhoudingsprogramma waarmee de periode tot de vervangende klasse wordt overbrugd. Ook dit project, het Instandhoudings Programma Walrusklasse (IP-W genaamd), wordt uitgevoerd met partners uit de Nederlandse industrie en de kennisinstituten. Doel is de boten weer veilig en operationeel te kunnen inzetten tot ongeveer 2030. Nog een reden waarom het nog steeds werkt: we werken nauw samen in internationaal verband. Dit biedt voor een relatief klein land als Nederland grote voordelen. Op onze beurt brengen wij onze grote specifieke ervaring in op het gebied van expeditionaire operaties met diesel-elektrische onderzeeboten. Niet alleen op het gebied van wapensystemen, zoals de Mk48 torpedo die ook door de Verenigde Staten, Canada en Australië worden gebruikt maar ook op het gebied van onderzoek, search and rescue, onderhoud, opleidingen en trainingen werken we nauw samen met andere onderzeebootlanden. Details vallen buiten de scope van deze lezing maar een goed voorbeeld is de samenwerking op het gebied van de Commandantenopleiding tussen Noorwegen, Nederland en Groot-Brittannië. In deze hoog aangeschreven opleiding leiden we cursisten uit diverse landen op tot onderzeebootcommandant.

Hoe kunnen we dit succes continueren?

Er van uitgaande dat onze Nederlandse politieke defensie-ambitie niet verandert wil ik ook na 2030 graag mijn onderzeeboten taken kunnen laten uitvoeren die er toe doen. De hoofdtaken van de huidige onderzeeboten blijven dus ook relevant voor de vervangende klasse. Daarnaast blijft het dus van belang dat deze taken expeditionair en wereldwijd als onderdeel van de maritieme taakgroep maar ook onafhankelijk uitgevoerd kunnen blijven worden. Het is vanzelfsprekend dat de toekomstige onderzeeboten zowel in nationaal als internationaal verband moeten kunnen opereren. Voor succes moeten we dus zoeken naar een evolutie van de capaciteiten van onze huidige Walrusklasse. De verwachte levensduur zal meer dan 25 jaar zijn en de wereld om ons heen verandert continue. Om succesvol te blijven zal daarom de vervangende klasse naar de toekomst toe gericht ook makkelijk aanpasbaar moeten zijn. Een blijvende samenwerking tussen Defensie, de Nederlandse kennisinstituten en de industrie zal ook een voorwaarde voor continuering van het huidige succes zijn. Internationale samenwerking is van groot belang daar het leidt tot een grotere operationele effectiviteit en een efficiëntere bedrijfsvoering.

Het succes zal ook bepaald worden door de mate waarin de boten operationeel kunnen blijven bijdragen (lees: relevant blijven). Met het Instandhoudingsprogramma hebben we dit geborgd voor de komende 10 jaar. Echter de tijd en daarmee de technologische ontwikkeling, staan niet stil. Naast een algemene modernisering, waarmee de toekomstige boten naar de dan geldende stand van de techniek worden gebracht waardoor onderhoud en vervanging/modernisering van deelsystemen in de toekomst eenvoudiger en goedkoper wordt, zal de vooruitgang ten opzichte van de huidige boten op een aantal vlakken liggen.

Ten eerste zal de toekomstige boot veel stiller moeten zijn dan nu al het geval is (signatuurreductie) en ook minder hoeven te snuiven om de batterijen op te laden. Hierdoor neemt de detectiekans sterk af en zijn de boten beter in staat hun missie ongedetecteerd uit te voeren. Ten tweede zullen de capaciteiten voor het inzetten van *Maritime Special Forces* beter moeten worden. De wapeninzet zal ook flexibeler moeten worden om zowel de mogelijkheden van proportionaliteit als inzet te vergroten. Ten vierde zullen we, nog beter dan nu het geval is, moeten kunnen werken in een netwerk omgeving en moeten kunnen communiceren met UAV's en AUV's (zeg maar boven- en onderwaterdrones). Ten slotte kan de Onderzeedienst niet bestaan zonder de bemanningen en de ondersteunende walorganisatie. Zij zijn een belangrijk element in het succes van de Onderzeedienst en de Walrusklasse. Ook zij moeten worden meegenomen in de afwegingen, al is het maar omdat ze aan boord van deze boten het gevecht met de tegenstander moeten aangaan. Doordat we in Nederland al meer dan 100 jaar ervaring hebben met het ontwikkelen, bouwen en inzetten van onderzeeboten zoals de Walrusklasse is Nederland een vooraanstaand en zeer gerespecteerd 'onderzeebootland'.

De sprekers tijdens de publieksbijeenkomst over de Onderzeedienst. Vlnr: KTZ mr. Niels Woudstra, KTZ Hugo Ammerlaan en mr. Sergei Boeke.

Nederland Thalassocratie

KTZ mr. Niels Woudstra, universitair hoofddocent operationele analyse NLDA

Op de website van Defensie verscheen op 2 februari jl. het volgende bericht:

‘Amerikaans materieel terug in Limburg. Als gevolg van de verslechterde veiligheidssituatie in Europa gaan de Verenigde Staten opnieuw materieel opslaan in Zuid-Limburg. Dat gebeurt op de voormalige POMS-site in Egelshoven. (...)’

Nederland mag zich gelukkig prijzen met een bondgenoot, die een *Grand Strategy* heeft, die een lange termijnvisie voor veiligheid in Europa ontwikkelt en ook bereid is daarin te investeren. Die ervoor zorgt dat Egelshoven alsnog niet afgestoten wordt en dat er zelfs banen worden gecreëerd in Limburg. Een bondgenoot die begrijpt dat als je vrede wilt, je moet voorbereiden op oorlog: *Si vis Pacem, para Bellum*. Daar hangt wel een prijskaartje aan voor de Amerikaanse burger. De VS besteedt 3,5% van zijn BBP aan Defensie. Nederland ongeveer 1%.

De grote Chinese strateeg Sun Tsu zei het al, 500 jaar voor Christus, vrij vertaald: je tegenstander zal je daar raken waar je het zwakst bent. In het maritieme domein betekent dit: geen *air defence*, dan valt hij aan door de lucht, geen oppervlakteschepen, dan komt hij over zee, geen amfibische capaciteiten, dan komt hij over land en geen onderzeeboten, dan valt hij onder water aan. Als we hier in Wenen of Bern hadden gezeten, dan zouden we hierover onze schouders ophalen, maar we zijn hier in Den Haag, waar besluiten vallen over de bescherming van Nederlandse belangen, ook handelsbelangen. 90% van de wereldhandel gaat over zee en het Nederlandse aandeel

daarin is groot, daar wil ik in de komende minuten bij stilstaan.

Handel over zee

De meesten kennen Hugo de Groot van de ontsnapping in een boekenkist uit Slot Loevestein, maar wenigen weten dat hij één van de grootste internationale rechtsgeleerden is geweest. In 1609 schreef hij een meesterwerk: *Mare Liberum*, over het recht van de vrije zee. De Nederlanders hadden in de 17e eeuw al belang bij vrijheid van navigatie wegens de omvangrijke handel op het Verre Oosten, maar ook op Europa, met name de Oostzee. Zijn pleidooi vond algemeen ingang en sindsdien is nog steeds de hoofdregel dat de oceanen en zeeën vrij zijn. Dat klinkt mooi, maar als de zeeën aan niemand toebehoren en tegelijkertijd van iedereen zijn, geeft dit aanleiding tot anarchie en strijd. Dat dit de afgelopen decennia niet op grote schaal uit de hand gelopen is danken we met name aan de Verenigde Staten, die toch feitelijk de *‘policing van de Global Commons’* op zich genomen hebben. Met hun *Freedom of Navigation* programma’s hebben zij vrijheid van navigatie afgedwongen, waar anderen probeerden deze te beperken of op te schorten. Maar hoewel zij thans 3,5% van hun BBP aan Defensie spenderen, hebben ook de Amerikanen hun vloot moeten inkrimpen. Onder Reagan beschikte de *US Navy* nog over bijna 600 oorlogsschepen, tegenwoordig zijn het ongeveer 270. Wie de Amerikaanse maritieme strategie leest kan daaruit opmaken dat de VS nog wel overal naartoe kan, maar niet meer overal aanwezig kan zijn en dat bondgenoten ook hun fair share moeten bijdragen aan de bescherming van de wereldzeeën.

De belangrijkste Sea line of Communication (SLOC) loopt door de Gordel van instabiliteit, waar de meeste gefaalde staten, terroristische organisaties, zeerovers en mensen-en drugsmokkelaars opereren: van de Oost- en Zuid-Chinese Zee, via de Straat van Malakka, India, het Suez Kanaal, de Middellandse Zee, de Straat van Gibraltar naar Rotterdam. Driekwart van de Nederlandse handel over zee kiest die route, volgens het principe *just in time, just enough*. We zouden de gok kunnen wagen en deze SLOCs onbeschermd kunnen laten en statelijke actoren, maar ook terroristen en criminelen vrij spel kunnen geven. Daarmee zouden we niet alleen onze bondgenootschappelijke verplichtingen schaden, maar ook onze nationale, vitale belangen. Uit het maritiem-expeditionaire karakter van de handel volgt dat de bescherming daarvan ook maritiem-expeditionair moet zijn. Samen met bondgenoten moeten we SLOCs kunnen beheersen of kunnen ontzeggen aan tegenstanders, statelijke en niet-statelijke.

Rotterdam is de grootste haven van Europa, tot 2004 zelfs de grootste in de wereld. Het onveranderlijke gegeven dat Nederland ligt aan de delta van de Maas, de Rijn en de Schelde maakt dat wij de poort naar Europa zijn. De veiligheidsbelangen die daarmee samenhangen beginnen echter niet bij de Eurogeul, maar in de Chinese Zee. Wie Nederland een klein land noemt gebruikt het achterhaalde argument van grondoppervlak. Een betere maat is de rangorde van nationaal inkomen. De open Nederlandse economie staat op de 17e plaats van meer dan 200 landen, een positie waarop we best trots mogen zijn. Nog interessanter is onze exportpositie: nummer zeven in de wereld - en dat heeft alles te maken met onze positie als

distributieland. De waarde van de export behoort tot de hoogste in de wereld: 80% van het BBP. Weinig landen zijn zó met het buitenland verbonden als Nederland: het staat nummer twee op de globaliseringsindex, die een maat is voor de politieke, economische en sociale verbondenheid met de rest van de wereld.

No free lunch

Voor het beschermen van de bondgenootschappelijke en vitale belangen heeft Nederland een *joint* expeditionaire krijgsmacht nodig. Vandaag richten we ons in het bijzonder op de onderzeeboot, omdat dit strategische wapensysteem met grote reikwijdte en slagkracht per definitie heimelijk opereert en daardoor relatief onbekend is. In de internationale betrekkingen is er *no free lunch*. Van wie aan de zee verdient wordt verwacht dat hij ook naar rato met zijn krijgsmacht bijdraagt aan de beveiliging daarvan. Dat is niet alleen een bondgenootschappelijk plicht, maar ook nationaal belang. Strategisch, operationeel en tactisch mogen in die beveiliging geen gaten vallen. Nederland moet naast bescherming kunnen bijdragen aan afschrikking. Het gaat hierbij om het bewaren van de strategische balans met Rusland en China, dat een ongekende maritiem-militaire expansie doormaakt. Het gaat om Sea Lines of Communication en knooppunten over de hele wereld, maar ook de overzeese gebiedsdelen in de West. Het onderwaterdomein is daarbij essentieel.

Nederland is een Thalassocratie, een economische macht ter zee. Daarvoor is een *joint* expeditionaire zeemacht nodig. De onderzeeboot is een strategisch middel dat daarin een breed spectrum aan taken vervult, in het belang van Nederland.

De onderzeeboot en geheime inlichtingen

mr. Sergei Boeke, onderzoeker Universiteit Leiden, Campus Den Haag

Waarom dienen inlichtingen? Het doel is om in beginsel besluitvormers te ondersteunen. Een inlichtingenanalyse is als een weerbericht: het kan met een waarschuwing of voorspelling komen, maar de (inlichtingen-)afnemer kan er mee doen wat hij wil; ook negeren dus. In militaire inlichtingen wordt vaak gekeken naar intenties en capaciteiten van (potentiele) tegenstanders. Goede kennis van intenties betekent in de regel ‘strategische inlichtingen’, omdat de lijnen op het allerhoogste niveau worden uitgezet. Intenties kunnen echter in een oogopslag veranderen; terwijl capaciteiten gedurende langere tijd opgebouwd moeten worden om inzetbaar te zijn. Dit is vaak de kern van operationeel/tactische inlichtingen: welk materiaal of platformen heeft de tegenstander, hoe worden deze ingezet en zijn ze effectief. Al met al is het inlichtingenwerk in vredetijd een continue bezigheid en proces; juist met als doel om vrede en stabiliteit – en voorspelbaarheid – te bewaren.

Een uitgebreid internationaal rechtelijk kader bepaalt wanneer men oorlog mag voeren, en wat men tijdens oorlog – of “gewapend conflict” voor juristen – mag doen. Eigenlijk betreft dit juist wat men niet mag doen. In tegenstelling tot het uitgebreide oorlogsrecht is er geen jurisprudentie of verdrag voor spionage. Wel is er één algemene regel: zorg dat je niet gepakt wordt. Geheimhouding is dus een essentieel element van de inlichtingenvergaring. Onderzeeboten zijn een van weinige platformen die volledig onzichtbaar en geheim kunnen opereren. Bijna alles kan tegenwoordig door satellieten worden gevolgd. De geheime operatie om Bin Laden uit te schakelen werd ‘gelive-tweet’ door een omstander. Een denktank heeft met commerciële foto’s satelliet foto’s en Facebook bewezen dat actief dienende Russische soldaten ingezet zijn in Oost-Oekraïne, ondanks ontkenningen van het Kremlin.

Nederland heeft weliswaar geen satellieten, maar wel vier maritieme platformen die heimelijk inlichtingen kunnen vergaren. Het doel is juist om te observeren zonder dat het object hiervan op de hoogte is en zijn gedrag aanpast. Overigens kan ook bewust het gedrag van een staat worden aangepast door te laten weten dat onderzeeboten ergens aanwezig zijn. In 1999 is tijdens de Operatie *Allied Force* door de NAVO aan de Servische Marine medegedeeld dat er een onderzeeboot – en dat was een Nederlandse – buiten de haven wachtte. Dan vaart er niets uit.

Inlichtingen vergaren

Dit betreft toegang tot bijzondere informatie. Dit kan zijn menselijke toegang, door bijvoorbeeld een bron of agent te hebben in een belangrijk netwerk. Bijvoorbeeld in de persoonlijke omgeving van een president, of in een organisatie zoals Al Qaeda of de Islamitische Staat. Het kan ook technisch toegang betreffen; bijvoorbeeld tot een netwerk, een account of een telefoontoestel. Snowden heeft laten zien welke mogelijkheden er zijn. Beide vormen van menselijke en technische toegang leveren ruwe inlichtingen op, wat vervolgens bewerkt moet worden door een analist. Deze verifieert de betrouwbaarheid, plaatst het in een bredere context en voorziet alles van een analyse en mogelijk zelfs een voorspelling. Partnerdiensten hebben natuurlijk een sterke voorkeur om ruwe inlichtingen van anderen te ontvangen. De analyses maken ze zelf wel, op basis van ook nog een aantal eigen geheime bronnen. Voor Nederland betekent eigen onderzeeboten niet alleen een waardevol ruilmiddel, maar ook een onafhankelijke informatiepositie. De zaak Irak en massavernietigingswapens heeft immers aangetoond dat we niet altijd af kunnen gaan op de analyses van anderen, maar ook eigen bronmateriaal moeten hebben. Wat betreft toegang op maritiem vlak zijn onderzeeboten het meest flexibel van alle platformen. In de diepe oceanen zijn ze moeilijk op te sporen door oppervlakte schepen. Met helikopters en maritieme patrouilleschepen gaat het nog, maar Nederland heeft natuurlijk de Orions wegbezuinigd. In tegenstelling tot een bovenwaterschip of vliegtuig kan een onderzeeboot zich gemakkelijk en onopgemerkt verplaatsen in een zeestraat, bij ankerplaatsen, in kustwateren of zelfs in havengebieden.

Nederlandse boten zijn in een combinatie groot genoeg om expeditionair en *ocean-going* te zijn maar kleiner en wendbaarder dan nucleaire boten. Hierdoor kunnen zij goed ver weg in ondiepe wateren opereren. De enige andere landen die vergelijkbare blue-water (dieselelektrische) expeditionaire boten hebben zijn Canada en Australië, maar die bevinden zich weer ver van inzet gebieden. Gecombineerd met een professionele bemanning bieden Nederlandse boten dus een niche capaciteit, waaraan de NAVO grote behoefte heeft. Terwijl Nederlandse boten bij uitstek geschikt zijn om in ondiep water te opereren en het hier ook moeilijk is om onderzeeboten te detecteren, is dit optreden ook riskant. Zie bijvoorbeeld het Stockholm incident in 2014, waar de Zweedse marine dagenlang tevergeefs zocht naar een vermoedelijke Russische onderzeeboot.

De primaire sensor om informatie te vergaren is de sonar. Zo zijn bijvoorbeeld geluidsopnamen van de nieuwste Russische onderzeeboot, of een fregat, zeker nuttige informatie voor het NAVO bondgenootschap. Net zoals elk schip en zelfs elke radar een unieke elektronische vingerafdruk heeft, geldt dit ook voor het geluid dat schepen en onderzeeboten generen. Een goede sonar operator hoort hoeveel assen een vaartuig heeft, en hoeveel bladen de schroef. Als je als marine deze akoestische vingerafdrukken bezit, is het makkelijker om deze schepen en onderzeeboten op te sporen en te herkennen. Hiernaast kan met de EOv-mast een beeld worden gegenereerd welke radar systemen aan wal gebruikt worden staan, en welke dekking zij hebben. Ook kunnen communicatiestromen worden onderschept, van radio tot mobiele telefonie. Tolken/vertalers zijn wel eens meegaan op missie, en technisch personeel van de MIVD. Niet alleen de inhoud van gesprekken is interessant, maar ook kunnen netwerken in kaart worden gebracht. Dit was bijvoorbeeld relevant voor de piratenbestrijdingsmissie in Somalië.

Ook visueel kunnen er inlichtingen worden ingewonnen, *‘a picture speaks a thousand words’*. Soms is een buitenlandse inlichtingendienst meer verguld met een goede foto van een bepaald object dan een weloverwogen en goed geschreven analyse, en het zou niet de eerste keer zijn dat een directeur foto’s persoonlijk komt ophalen. Bovenwater of onderwater foto’s van schepen, havens en andere objecten zijn interessant. In tegenstelling tot de satelliet kan een periscoop opnames maken van de zijkant. Een foto is een snapshot, maar met stelselmatige observatie kunnen ook de modus operandi of procedures van een tegenstander in kaart worden gebracht. Tot slot kunnen onderzeeboten ook *special forces* meenemen. Deze kunnen ongemerkt van of aan boord en daardoor verkenningen aan de wal uitvoeren, of zelfs andere acties.

Quid Pro Quo

Quid Pro Quo betekent in feite: voor wat hoort wat. Er ontstaat misschien een beeld van een grote ruilhandel, maar dit is niet het geval. Het draait eerder om solidariteit en het delen van informatie die men heeft. Vertrouwen moet je eerst geven voordat je het kan krijgen: door middel van het verstrekken van informatie kan een goede relatie met een buitenlandse partner worden opgebouwd. Zo zou zelfs op hoog niveau bij de Amerikanen de landmacht in Uruzgan hebben geprofiteerd van de reputatie van Nederlandse onderzeeboten. Inlichtingen, maar ook missies, zijn niet kwantificeerbaar voor de QPQ. Het gaat immers om bondgenootschappelijke solidariteit en ook af en toe de kastanjes uit het vuur halen. In Uruzgan zijn veel lessen geleerd op gebied van QPQ. Nederland was even in de *Five Eyes community*, die een enorme leerschool was, maar het moment dat wij vertrokken, gingen alle kranen op intel gelijk dicht voor Nederland. En met het vertrek uit Uruzgan vertrok Nederland ook uit de G20. Een beleid van zoveel mogelijk uitwisselen werpt op termijn zijn vruchten af.

Hoe werkt dat op het gebied van maritieme inlichtingen? Ik kan mij zo voorstellen..... dat scherpe sonaropnames van de nieuwste Russische onderzeeboot, of de geïntercepteerde communicatie uit een niet nader te noemen groot Perzisch land niet met alle landen wordt gedeeld. Uiteindelijk worden dit soort zeer gevoelige inlichtingen met een select gezelschap gedeeld, en niet alle 28 NAVO-bondgenoten. Niet alle landen kunnen tenslotte alles gebruiken/waarderen, en uiteindelijk hoe meer diensten een geheim kennen, hoe groter het risico dat het uitlekt. Maar juist door af en toe inlichtingen ‘pareltjes’ te verstrekken krijgt men er veel voor terug.

Conclusie

Het is belangrijk te realiseren dat inlichtingen niet het einddoel maar een middel zijn. De analyses zijn tenslotte niet altijd correct, en de afnemers doen niet altijd iets

met waarschuwingen of analyses. Een groot probleem is dat successen onmogelijk te etaleren zijn. Men kan het publiek niet vertellen welke inlichtingen scoops behaald zijn en hoe verguld de partners waren. Het bekende spreekwoord “succes kent vele vaders en mislukking is een wees” blijkt omgekeerd voor het inlichtingen vak: “Succes ligt opborgen in een geheim archief, en falen staat op alle voorpagina’s”. Dit zal straks een probleem vormen wanneer de balans van de Nederlandse inlichtingenmissie in Mali (MINUSMA) opgemaakt wordt, en blijft een grote uitdaging voor de onderzeedienst. Tenslotte vormen inlichtingenoperaties afgelopen jaren weliswaar de hoofdtaak van de onderzeedienst, maar niet het bestaansrecht. Onderzeeboten zijn ‘force-multipliers’ en vormen met hun enorme slagkracht de scherpe tanden – de tip van de speer – van de Marine. Dit is belangrijker dan hun taak als inlichtingenplatform.

Nieuwe onderzeeboten voor Nederland?

Beperkte kennis en kunde vragen om nieuwe aanpak

(foto MCD/Arnoud Schoor)

De Tweede Kamer verdiept zich momenteel in een zeldzame kwestie: de vervanging van de onderzeeboten van de Walrusklasse, volgens de minister van Defensie een strategische capaciteit in het belang van Nederland.¹ Om tijdige vervanging nog mogelijk te maken dient de Tweede Kamer op korte termijn tot een positief besluit te komen. Het daaruit voortvloeiende project vormt voor de Defensie Materieel Organisatie (DMO) een serieuze uitdaging. De vervanging van de Walrusklasse wordt een groot project² voor een sterk afgeslankte organisatie. Ook het wegvallen van de nationale onderzeebootbouw sinds het einde van de vorige eeuw draagt bij aan deze uitdaging. Kortom, nieuwe tijden vragen om een nieuwe aanpak en de tijd begint te dringen.

Vooruitlopend op dit project behandelde de vaste commissie voor Defensie recent nog de gewenste aanpassingen in het Defensie Materieelkeuze Proces³ (DMP). Deze maand staat de verwerving van nieuwe onderzeeboten zelf op de agenda en uiterlijk in april wil de Minister van Defensie de betreffende behoeftestelling (A-brief) naar de Tweede Kamer sturen. Ondertussen lijkt er een politiek besef te groeien van de strategische meerwaarde van onderzeeboten voor Nederland. Een positief besluit leidt tot de formele opdracht aan de DMO om het DMP voor de vervanging van de Walrusklasse onderzeeboten te starten. Hoe kan de DMO dit het beste aanpakken?

Strategisch perspectief

Het afgelopen decennium is er al de nodige discussie gevoerd over nut en noodzaak van onderzeeboten voor Nederland. Sergei Boeke kwam 10 jaar geleden in een overzichtelijk artikel⁴ al tot de conclusie dat de proliferatie van onderzeeboten een zorgwekkende ontwikkeling vormt en dat veel landen bereid blijken om aanzienlijk te willen investeren in dit multifunctionele platform. Zeker met de toenemende modernisering van de Russische marine, de gestage groei van de Chinese vloot en die van andere opkomende landen blijkt deze conclusie nog steeds bijzonder actueel. Natuurlijk dienen we ons af te vragen waarom ook Nederland weer nieuwe onderzeeboten nodig heeft. Om deze vraag goed te kunnen beantwoorden is een strategisch perspectief van belang. Gelukkig kunnen we hiervoor teruggrijpen op recent vastgelegd gedachtengoed. De nota In het belang van Nederland, de Nederlandse Maritieme Strategie 2015 - 2025 en de Defensie Industrie Strategie hebben de Minister van Defensie voldoende houvast geboden om te komen tot een heldere benadering zoals verwoord in haar brief Visie op de toekomst van de Onderzeedienst van 11 juni 2015. Deze brief is het uitgangspunt voor de inhoudelijke behandeling in de Tweede Kamer en vormt een sterk fundament voor de daarop volgende besluitvorming. Aan de basis van dit fundament staan onze grote maritieme belangen en de natuurlijke noodzaak deze te beschermen.

Waarom vervangen?

In haar visiedocument benadrukt de minister van Defensie de politieke bruikbaarheid en unieke kwaliteiten van onze huidige onderzeeboten. Deze zijn namelijk zeer geschikt voor de bescherming van scheepvaart en handelsroutes, voor de ondersteuning van militaire interventies en om vijandelijke eenheden bewegingsvrijheid te ontnemen. Onze onderzeeboten hebben, eventueel in combinatie met de inzet van *special operations forces*, tevens een belangrijke inlichtingenfunctie. Bovendien kunnen zij verder van een thuishaven, in diverse omgevingen, van warme ondiepe wateren in het Zuidoosten tot koude diepe wateren in het Noorden en gedurende een langere periode worden ingezet dan de conventionele onderzeeboten van andere Europese landen. Daarnaast zijn de operationele prestaties wereldwijd ongeëvenaard; maximale inzetbaarheid bij minimale exploitatiekosten. Onze onderzeeboten vormen daarmee nu en in de voorziene toekomst een buitengewoon effectief en efficiënt wapensysteem dat bijzonder bruikbaar is voor de bescherming van onze grote maritieme belangen.

Helaas hebben ook onderzeeboten een eindige levensduur. De Walrusklasse ondergaat momenteel een beperkte modernisering en een levensverlengend onderhoud, maar over ongeveer 10 jaar is de rek eruit en is het niet langer meer verantwoord met deze boten onder veeleisende condities te opereren. Aangezien ook de continuïteit van de ondersteunende organisatie en infrastructuur van groot belang zijn voor een zinvolle voortzetting van de operationele capaciteit en de verwerving van nieuwe onderzeeboten minimaal 10 jaar in beslag neemt, is besluitvorming nu terecht aan de orde. Maar de tijden zijn veranderd en in deze tijd is de verwerving van nieuwe onderzeeboten voor Nederland een volstrekt andere opgave dan in de jaren '70 bij de verwerving van de Walrusklasse.

Beperkte kennis en kunde

Binnen het Walrusproject was het nog vanzelfsprekend dat het ontwerp en de bouw zouden plaatsvinden binnen de Gouden Driehoek van Directie Materieel, Nederlandse (scheepsbouw)industrie en kennisinstituten. Ondanks de ernstige problemen tijdens het Walrusproject (Walrusaffaire), waaruit overigens de DMP procedure is voortgekomen, kan het resultaat toch een succes worden genoemd. De Walrusklasse staat voor de beste onderzeeboot in haar soort; conventioneel en expeditionair.

Alleen Australië en Canada hebben een vergelijkbaar type onderzeeboten, maar de uitstekende prestaties van de Nederlandse onderzeeboten dwingen alom respect af. Het positieve onderscheid kan wellicht worden verklaard vanuit de achtergrond dat Nederland meerdere generaties onderzeeboten zelf heeft ontworpen, gebouwd en gebruikt, terwijl Australië en Canada nimmer zelf onderzeeboten hebben ontworpen. De huidige Australische Collinsklasse (naar Zweeds ontwerp) is nog wel grotendeels in Australië en met grote Australische inbreng gebouwd, maar de Canadese Victoriaklasse

onderzeeboten zijn overgenomen van het Verenigd Koninkrijk en in Canada aangepast met desastreuze gevolgen qua kosten en inzetbaarheid.

Na het Walrusproject heeft de Rotterdamse Droogdok Maatschappij (RDM) in de jaren '90 nog een serieuze poging gedaan om de Nederlandse onderzeebootbouw in stand te houden door het ontwerpen van een nieuw, kleiner type onderzeeboot (Morayklasse), voornamelijk geschikt voor exportdoeleinden. Dit heeft echter niet mogen leiden tot verkoop en productie, zodat de instandhouding van de Nederlandse onderzeebootbouw eind jaren '90 feitelijk is gestopt. Logischerwijs is de bijbehorende kennis en kunde sinds die tijd sterk afgenomen. Daarom beschikken we tegenwoordig slechts over beperkte expertise, zoals nog aanwezig bij de DMO, Nevesbu, Marin, TNO en een klein aantal bedrijven dat zich heeft verenigd binnen het *Dutch Underwater Knowledge Center* (DUKC). Met deze expertise zijn we overigens nog wel in staat om de huidige modernisering van de Walrusklasse onderzeeboten succesvol uit te voeren.

Nieuwe aanpak noodzakelijk

Een moderne onderzeeboot bestaat uit meer dan 350.000 componenten in een uiterst beperkte ruimte en dient aan uiteenlopende en veelal extreme eisen te voldoen. Het ontwerpen en bouwen van een onderzeeboot is dus een complexe aangelegenheid. Bij het Walrusproject was Nederland nog in staat om dit binnen de Gouden Driehoek uit voeren, maar de sterk afgenomen kennis en kunde maken thans een andere aanpak noodzakelijk.

‘Voor de integrale benadering van ontwerp, “detailed engineering” en bouw dienen we letterlijk en figuurlijk over onze grenzen heen te reiken’

Hierbij vormt de resterende kennis en kunde nog wel een goede basis voor de DMO, in nauwe samenwerking met de kennisinstituten, om als *‘smart buyer’* of op onderdelen zelfs als *‘smart specifier’* of *‘integrator’* op te treden, maar voor de integrale benadering van ontwerp, *‘detailed engineering’* en bouw dienen we letterlijk en figuurlijk over onze grenzen heen te reiken, op zoek naar een deskundige industriële partner. Dit is niet alleen noodzakelijk vanwege de ontbrekende kennis en kunde, maar ook het huidige defensiebeleid voor grote verwervingsprojecten vereist internationale samenwerking.

Internationale mogelijkheden

Wereldwijd is er slechts een beperkt aantal landen met een actieve industrie voor conventionele onderzeeboten en als we ons beperken tot Europa zijn die landen op de vingers van één hand te tellen: Duitsland, Frankrijk, Zweden, Spanje en Italië. Als we nog verder inzoomen blijken alleen Duitsland en Frankrijk frequent conventionele onderzeeboten te produceren en te exporteren. Zweden, Italië en Spanje bouwen momenteel

uitsluitend voor eigen gebruik waarbij Italië nauw samenwerkt met Duitsland en Spanje tot voor kort met Frankrijk. Het verbreken van de samenwerking tussen Spanje en Frankrijk is mogelijk de aanleiding geweest voor de aanzienlijke technische en financiële problemen in het huidige Spaanse nieuwbouw project.

Nederland richt zich in dit stadium primair op landen met een vergelijkbare behoefte aan nieuwe onderzeeboten en hanteert daarbij vooralsnog geen politieke, industriële of economische argumenten. Daarom is de blik van Defensie in eerste instantie gericht op Noorwegen, Zweden en Australië. Ook deze landen staan aan de vooravond van de vervanging van hun huidige klasse onderzeeboten, maar de aanpak verschilt per land. Noorwegen doorloopt een klassiek verwervingstraject en maakt binnenkort waarschijnlijk een keuze op basis van bestaande producten uit Duitsland, Zweden of Frankrijk. Zweden ontwerpt en bouwt de komende jaren met eigen industrie twee nieuwe onderzeeboten en Australië maakt in juni dit jaar een keuze voor een industriële partner uit Duitsland (thyssenkrupp), Frankrijk (DCNS) of Japan (Mitsubishi).

Welke aanpak leidt tot het beste resultaat?
De recente aanpassingen van het DMP zijn bedoeld om een betere verwerving mogelijk te maken. Het is daarmee nog geen recept voor een succesvolle aanpak en zeker niet in dit bijzondere geval. In de vernieuwde B-fase wordt immers gevraagd om alternatieven in kaart te brengen en deze te toetsen aan een kosten-batenanalyse. De vraag is echter: welk type alternatief is van toepassing? Klassiek gezien is dit een productalternatief met alle karakteristieken die een kosten-batenanalyse goed mogelijk maken, maar in dit geval zou het wellicht beter zijn om een deskundige industriële partner als alternatief te zien.

Naar alle waarschijnlijkheid zal de behoeftestelling voor de vervanging van de Walrusklasse in lijn zijn met het visiedocument van de minister van Defensie. Grofweg komt dit neer op een evolutionair concept van een conventionele, expeditieaire onderzeeboot, in lijn met de Walrusklasse. Dit concept leidt vrijwel zeker tot een niet bestaand product en vereist dus ontwikkeling in de C-fase. Ter compensatie van de beperkte Nederlandse kennis en kunde en om onnodig tijdverlies te voorkomen is het essentieel om zo vroeg mogelijk samen te werken met een geschikte industriële partner. Dit vraagt om een intelligente toepassing van het aangepaste DMP, waarbij een balans wordt gevonden tussen de vereiste internationale *en* industriële samenwerking enerzijds en eventueel benodigde concurrentiestelling anderzijds.

De vergelijkbare situatie en ontwikkeling in Australië biedt Nederland een bruikbaar voorbeeld. Deze beproefde aanpak faciliteert een optimale inbreng van de eigen capaciteiten (Gouden Driehoek) en biedt dus ook alle ruimte voor nationale industriële participatie. Op deze wijze kan Nederland haar resterende kennis en kunde van onderzeebootbouw borgen en wellicht zelfs

internationaal exploiteren. De juiste aanpak optimaliseert de kans op een succesvol project en de verwerving van nieuwe onderzeeboten van wereldklasse tegen acceptabele kosten.

Grondige uitvoering van de juiste aanpak kost echter veel tijd en inspanning. Zowel de kwaliteit, planning als het budget van dit project staan al bij voorbaat onder grote druk. Een succesvolle aanpak door de DMO vraagt dus om een spoedige en daadkrachtige politieke besluitvorming op basis van een helder geformuleerde functionele behoeftestelling. Ondertussen kan de DMO zich alvast voorbereiden op een uniek project en een bijbehorende aanpak.

KLTZ ing. M.E.M. (Marc) de Natris is voorzitter KVMO.

Noten

1. Visie op de toekomst van de onderzeedienst, Brief van de Minister van Defensie, 11 juni 2015.
2. Toekomst van de Nederlandse onderzeedienst, Brief van de vaste commissie voor defensie, 9 december 2015.
3. Eindrapport Evaluatie DMP 2015, Aanbiedingsbrief van de Minister van Defensie, 15 december 2015.
4. Onzichtbaar maar onmisbaar, mr. S. Boeke, Militaire Spectator 5-2006, p. 198-208.

Beschrijvingsbrief 2016

Inleiding

Voor u ligt de beschrijvingsbrief 2016, die inzicht geeft in de relatie tussen doelstellingen, plannen, activiteiten, begroting en resultaten van de Koninklijke Vereniging van Marineofficieren (KVMO).

In hoofdstuk één is in het statutaire jaarverslag een terugkoppeling op de drie statutaire doelstellingen van de vereniging opgenomen.

Hoofdstuk twee omvat het secretariael jaarverslag, waarin de bestuurlijke samenstelling en toestand van de vereniging worden beschreven. In het derde hoofdstuk zijn de bestuurlijke activiteiten, inclusief die van de afdelingsbesturen, beschreven.

Hoofdstuk vier gaat in op de plannen voor het huidige jaar. Vervolgens gaat hoofdstuk vijf in op de begroting van 2016. In het laatste hoofdstuk zijn de statutaire personele wijzigingen van het hoofdbestuur opgenomen. Het financiële beleid en de financiële verantwoording zijn vanaf medio april 2016 voor leden op te vragen bij het secretariaat.

De beschrijvingsbrief zal worden behandeld bij de afdeling Zuid op 24 april en bij de afdeling Midden op 5 april. De datum van de vergadering van afdeling Noord staat binnenkort op de KVMO-site.

H O O F D S T U K I Statutair Jaarverslag 2015

1.1 De Zeemacht

De KVMO heeft zich met gevraagd en ongevraagd advies aan beleidsmakers, politici en andere besluitvormers onverminderd ingespannen om bij te dragen aan een goede positie voor de zeemacht en, via de GOV|MHB, voor de gehele defensieorganisatie.

De samenwerking met de andere officierenverenigingen is in 2015 voortgezet, zodat namens de gezamenlijke officierenverenigingen (bestaande uit KVMO, GOV|MHB, KVNRO en NOV) een krachtig geluid kon worden afgegeven. Eind 2015 heeft er een gesprek

plaatsgevonden met een delegatie van de KVEO om te bezien hoe de officierenverenigingen elkaar kunnen versterken. De KVEO beraadt zich op een mogelijk verdere samenwerking met de andere officierenverenigingen.

De samenwerking binnen de GOV|MHB begint zijn vruchten af te werpen. De werkgroep Defensiebeleid en Krijgsmacht (DenK) wordt steeds effectiever en weet de weg naar de media goed te vinden. De invloed van de GOV|MHB in de Tweede Kamer is toegenomen door middel van individuele gesprekken met Kamerleden maar

ook door het schrijven van brieven aan de Vaste Kamercommissie Defensie en het feit dat (achtergrond) artikelen uit het ProDef-bulletin standaard op de site van de Vaste Kamercommissie Defensie (VCD) zijn te vinden. Een succesvol voorbeeld van de samenwerking in 2015 is de behandeling van de 'bijzondere positie' van de militair in de Tweede Kamer. Hiermee is, door de inspanning van de GOV|MHB, de bijzondere positie 'politieke werkelijkheid' geworden.

De KVMO heeft in het overleg met CZSK regelmatig aandacht gevraagd voor de hoge werkdruk en het ziekteverzuim bij CZSK. De (structurele) hoge werkdruk is niet alleen veroorzaakt door het verder ingekrompen personeelsbestand van de KM maar ook doordat de beoogde 100% vulling van de functies per 01-01-2016 bij lange na niet is behaald. De KVMO zal de werkdruk in relatie tot het ziekteverzuim blijven monitoren, daar het er vooralsnog naar uitziet dat de 100% vulling de komende jaren (financieel) niet haalbaar is en de werkdruk dus onveranderd hoog zal blijven. Een werkdruk die van invloed is op het welzijn van het personeel en het ziekteverzuim maar ook bijdraagt aan de te hoge irreguliere uitstroom van het personeel. Drie aan elkaar gekoppelde onderwerpen die gezamenlijk een gevaarlijk cocktail kunnen vormen omdat zij elkaar kunnen versterken en uiteindelijk de inzet van een voor haar taak berekende zeemacht kunnen beperken.

De KVMO zal de reorganisaties in het kader van de Agenda van de toekomst nauwlettend blijven volgen. De KVMO gaat er vanuit dat deze zonder gedwongen ontslagen kunnen plaatsvinden gezien de ondervulling van het CZSK-personeelsbestand. De sluiting van de Van Braam Houckgeestkazerne, onder de gelijktijdige verhuizing naar de Michiel Adriaanszoon de Ruyterkazerne te Vlissingen en de hiermee gepaard gaande personele gevolgen zal de komende jaren nadrukkelijk worden gevolgd. De KVMO zal hierbij haar oor te luisteren leggen bij haar achterban.

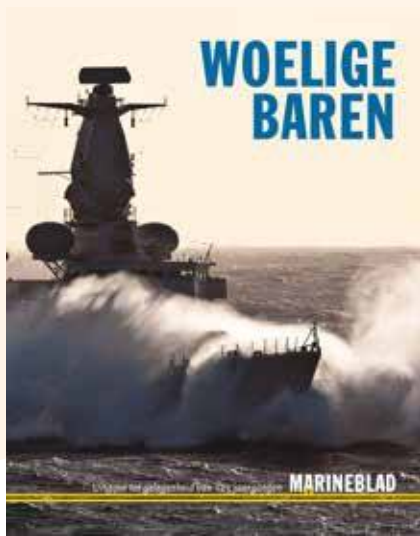
1.2 De zichtbaarheid

1.2.1 Marineblad

Het Marineblad is in 2015 zeven keer verschenen. In november is, ter gelegenheid van de 125ste jaargang van het Marineblad geen regulier nummer uitgebracht maar de jubileumuitgave 'Woelige Baren'. Hierin staat 25 jaar Defensie, in het bijzonder de Koninklijke Marine, centraal. Aan de bijzondere uitgave hebben naast de huidige redactieleden, ook leden uit eerdere redacties bijgedragen. De samenstelling was in handen van een speciale redactie, bestaande uit KLTZ b.d. mr. Onno Borgeld, drs. Anselm van der Peet, KOLMARNS dr. drs. Allard Wagemaker MA en drs. Marion Lijmbach (eindred.). Naast dit jubileumnummer zijn in 2015 twee themanummers verschenen: in februari stond de 'Gouden Driehoek' centraal en in december het Korps Mariniers, ter gelegenheid van het 350-jarig jubileum.

De jongere KVMO-leden hebben ook in 2015 hun vaste plaats in het blad bestendigd met de rubrieken '10 keer aan het woord' en 'En mijn scriptie is...'. De redactie benadert hen ook actief voor het schrijven van artikelen, hetgeen heeft geleid tot verschillende bijdragen.

De vormgeving en de mix van achtergrond- en opiniërende artikelen, columns en rubrieken waarin leden centraal staan, worden over het algemeen gewaardeerd door de lezers. Inhoudelijke reacties op artikelen, meestal voorzien van een reactie van de auteurs, alsmede de cartoon van Henk Boomstra, verlevendigen het blad. Artikelen in het Marineblad trekken ook de aandacht van Tweede

Cover van de Jubileumuitgave 'Woelige Baren'. De uitgave is in november 2015 verschenen ter gelegenheid van 125 jaargangen Marineblad.

Kamerleden en de media, waarmee deze positief bijdragen aan de discussie rondom een voor haar taak berekende zeemacht.

1.2.2 Website & Sociale media

KVMO- website. Vanaf april 2015 is de geheel vernieuwde website in gebruik genomen, met een andere vormgeving, indeling en een nieuw content managementsysteem (Joomla). De vernieuwde site, die zich aanpast aan het schermformaat, wordt gewaardeerd, gezien de reacties van bezoekers die bij de KVMO zijn binnengekomen. Met de website informeert de KVMO haar leden over activiteiten en standpunten en voorziet ze de media van aanvullende, soms prikkelende informatie over actuele defensie-ontwikkelingen. De wekelijkse weblog van de voorzitter trekt niet alleen de aandacht van leden maar ook van vertegenwoordigers van de media en de politiek. Zijn weblog 'Beeldvorming', over het loonakkoord, was in 2015 veruit de meest bekeken pagina, gevolgd door de pagina's 'Nieuws', 'Activiteiten' en 'Marineblad'. In 2015 trok de KVMO-site ca. 50.000 unieke bezoekers en ca. 115.000 bezoeken.

Facebook. De KVMO-Facebookpagina kent een gestage toename van 'vind-ik-leuks' (304 op 31-12-2015), onder meer door de frequente uitwisseling met berichten op de KVMO-site. Vanaf april worden structureel meer mensen bereikt en worden berichten veel vaker 'geliked' en gedeeld. Op Facebook is ook de besloten groep 'Jonge Marineofficiëren' actief, waarvan de secretaris KVMO een van de beheerders is.

Twitter. Met zijn account @Voorzitter_KVMO deelt de voorzitter nieuws op het gebied van Defensie, Koninklijke Marine, arbeidsvoorwaarden en KVMO-aangelegenheden. Het aantal volgers is ook in 2015 toegenomen. Berichten op de KVMO-site worden standaard door hem getweet, waardoor het bereik, net als dat het geval is bij plaatsing op Facebook, verder toeneemt.

1.2.3 KVMO-leerstoel

Het zwaartepunt van de KVMO-leerstoel militair-wetenschappelijke studies aan de Universiteit Leiden, die is ingesteld in 2007, ligt op bijdragen aan het onderwijs binnen het Instituut Politieke Wetenschap, zowel in de bachelor- als in de masterfase. Daarbij betreft het vakken die militair-maatschappelijke vraagstukken in den brede behandelen, inhakend op de actualiteit.

Van 2007-2015 werd de KVMO-leerstoel bekleed door prof. dr Jan van der Meulen. Het Instituut Politieke Wetenschap heeft in overleg met het hoofdbestuur besloten de succesvolle leerstoel de komende 5 jaar te verlengen. Begin 2016 zal de sollicitatieprocedure aanvangen. Namens de KVMO zullen KTZ Woudstra en KTZ b.d. Turnhout in de selectiecommissie plaatsnemen.

1.2.4 Activiteiten

In 2015 is de KVMO organisator geweest van verschillende evenementen en heeft het bij verscheidene externe gelegenheden opgetreden. Al deze activiteiten – al dan niet met media-aandacht – versterken de zichtbaarheid van de KVMO.

KVMO scriptieprijs. Op 10 juli 2015 heeft de voorzitter de KVMO-scriptieprijs 2015 uitgereikt aan LTZ 3 (TD) Kevin Stouten. Aan deze prijs is een bedrag van € 500,00 verbonden. In zijn scriptie 'Special Forces Containers - een onderzoek naar het gedrag van verlijmde stalen inserts in een composiet druklichaam' toont hij aan dat het gebruik van composiet drukvaten met stalen inserts buiten de drukhuid van een onderzeeboot haalbaar is. Daarmee komt de realisatie van een lichte, maar veilige opslag voor bijvoorbeeld MARSOE-eenheden een stap dichterbij. LTZ Stouten heeft met zijn scriptie eveneens de Van Hengel-Spengler prijs gewonnen.

KVMO-wisseltrofee. Op vrijdag 19 juni 2015 was de KVMO aanwezig bij de opening van het watersportseizoen door de Adelborsten Roei en Zeil Vereniging (ARZV) Panta Rhei. Onderdeel van dit evenement was een quiz waarin de nautische kennis van de adelborsten op de proef werd gesteld, met als hoofdprijs de KVMO-wisseltrofee.

Onthulling plaquette Zr. Ms. Adder. Op 10 april 2015 heeft de voorzitter aan de boulevard van Scheveningen onder ruime belangstelling de plaquette ter nagedachtenis aan de slachtoffers van de ramp met Zr. Ms. Adder onthuld. De KVMO heeft het gedenkteken gesponsord en het militaire deel van de plechtigheid van 10 april gecoördineerd.

Onthulling van de plaquette op de boulevard van Scheveningen. (foto MCD)

Heildronk 'nieuwe stijl'. Op 24 april 2015 is in Den Helder de heildronk 'nieuwe stijl' gehouden, in samenwerking met de Marineclub. 'Nieuwe stijl', omdat de heildronk voor het eerst niet meer op de verjaardag van de Koning zelf werd gehouden. De avond is geslaagd verlopen en afgesloten met een bezoek aan de taptoe in Den Helder.

Receptie tgv Jubileumuitgave Marineblad. Ter gelegenheid van de 125ste jaargang van het Marineblad vond op 10 november 2015 een receptie plaats in de Marineclub. Tijdens de informele bijeenkomst werd het eerste exemplaar van de jubileumuitgave 'Woelige Baren' door de voorzitter KVMO uitgereikt aan de Commandant Zeestrijdkrachten LGEMARNNS Rob Verkerk. Het gezelschap bestond uit ereleden, leden van het hoofdbestuur, redactieleden van het Marineblad en de jubileumuitgave, en deelnemers aan de jubileumuitgave.

Rotary optredens voorzitter KVMO. De voorzitter heeft in 2015 verschillende keren een presentatie gegeven bij Rotary en Lions Clubs. Zijn presentaties leidden tot inhoudelijke discussies over de internationale veiligheid in het algemeen en het nut en noodzaak van een sterke Koninklijke Marine voor een maritieme natie in het bijzonder.

1.3 De collectieve belangenbehartiging

Namens de KVMO treedt de Centrale voor Middelbare en Hogere Functionarissen -sector Defensie, in 2015 bestaande uit de GOV|MHB, KVMO, KVNRO, NOV en de ODB, op als onderhandelingspartner met de werkgever Defensie. In het sectorbestuur van de CMHF-sector Defensie en in de Ledenraad van de GOV|MHB, waarin de KVMO is vertegenwoordigd, worden inzet en standpuntbepaling met betrekking tot de verschillende discussies op het vlak van de arbeidsvoorwaarden voorbereid en vastgesteld.

1.3.1 Het Georganiseerd Overleg sector Defensie

De belangrijkste onderwerpen in het Georganiseerd Overleg sector Defensie in 2015 waren het arbeidsvoorwaardenoverleg en het bovensectorale 'Loonakkoord'. Twee dossiers waarin bleek dat de Centrales van Overheidspersoneel het 'front', wat zij normaliter vormen ten opzichte van de werkgever Defensie, niet konden vasthouden. De verdeeldheid tussen enerzijds de ACOP (FNV-vakbonden) en anderzijds de andere drie Centrales bleek aan het begin van 2015 en nam naar mate het jaar voortduurde in heftigheid toe. Deze verdeeldheid cumuleerde tot rechtszaken en heeft helaas tot aan het eind van 2015 niet tot verbeterde verhoudingen geleid. Ondanks de goede verstandhouding in het georganiseerd overleg bleek het ook in 2015 noodzakelijk om het overleg geheel of gedeeltelijk stil te leggen, om Defensie te dwingen gemaakte afspraken na te komen. Zo meende het CLAS zich in het begin van het jaar, ondanks waarschuwingen van de GOV|MHB, zich niet te hoeven houden aan de Uitvoering Reorganisaties Defensie (URD) én aarzelde Defensie eind 2015 om het SBK 2012 te verlengen, ondanks aandringen van de Centrales, omdat gezamenlijke afspraken over het opnemen van (delen van) de inhoud van het SBK 2012 nog geen invulling hadden gekregen. De belangrijkste onderwerpen uit het Georganiseerd Overleg in 2015 komen hieronder aan de orde.

Bijzondere positie van de militair. De GOV|MHB heeft gemeend in 2015 nadrukkelijk aandacht te moeten schenken aan de bijzondere positie van de militair. Niet alleen omdat de bijzondere positie van de militair de basis vormt van vele afwijkende arbeidsvoorwaardelijke regelingen, maar met name omdat zowel binnen als buiten de defensieorganisatie de bijzondere positie van de militair niet wordt onderkend of (on)bewust over het hoofd wordt gezien. Het gevolg is dat de 'lasten' die deze bijzondere positie voor de militair met zich meebrengt met de jaren toenemen, maar de 'lusten' een

tegengestelde beweging kennen. Het evenwicht raakt volgens de GOV|MHB dan ook zoek.

Tijdens het Algemeen Overleg Personeel van 11 maart 2015 heeft de Vaste Commissie van Defensie van de Tweede Kamer met de minister van Defensie gedebatteerd over de bijzondere positie van de militair, zonder noemenswaardige commentaren. Hiermee is de bijzondere positie van de militair ‘politieke werkelijkheid’ geworden. Het is nu zaak om deze ‘politieke werkelijkheid’ ook in het Georganiseerd Overleg te gelde te maken. Om die reden heeft de GOV|MHB ook in 2015 regelmatig publiekelijk aandacht gevraagd voor de bijzondere positie van de militair. Daarnaast maakt de bijzondere positie van de militair voor de GOV|MHB nadrukkelijk onderdeel uit van het arbeidsvoorwaardenoverleg.

Arbeidsvoorwaardenoverleg. Eind november 2014 is het overleg over een nieuw arbeidsvoorwaardenakkoord voor de sector Defensie gestart. Dit heeft op 16 april 2015 geresulteerd in een eerste deelakkoord, getekend door de minister van Defensie en drie van de vier Centrales, waaronder de CMHF-sector Defensie. In dit eerste deelakkoord zijn de contouren van de belangrijkste onderwerpen in het arbeidsvoorwaardenoverleg beschreven:

- een nieuw Diensteindestelsel voor militairen;
- doorontwikkeling Flexibel personeelssysteem (FPS);
- voorziening AOW-gat;
- nieuw Pensioenstelsel voor militairen;
- nieuw loongebouw;
- talentontwikkeling, scholing en mobiliteit voor burgerpersoneel.

Als beoogde peildatum voor invoering van voornoemde onderwerpen is 1 januari 2017 vastgesteld, m.u.v. de voorziening voor het AOW-gat. Gedurende de rest van 2015 is tijdens het arbeidsvoorwaardenoverleg onderhandeld over de daadwerkelijke invulling van de bovengenoemde onderwerpen. Naar verwachting zal dit ook nog een (groot) deel van 2016 in beslag gaan nemen.

Voorlopige voorziening AOW-gat. Eén van de afspraken in het eerste deelakkoord betrof een voorziening voor het AOW-gat. Op 9 juli 2015 bereikten Defensie en de Centrales overeenstemming over een voorlopige voorziening AOW-gat. Voorlopig, omdat deze voorziening deel uit maakt van het totaal aan afspraken die moeten landen in een arbeidsvoorwaardenakkoord. Het totale onderhandelaarsresultaat voor dit volledige arbeidsvoorwaardenakkoord, inclusief de voorlopige voorziening AOW-gat, zal dus te zijner tijd nog ter goedkeuring worden voorgelegd aan de leden.

In afwachting van de oordelen van de Centrale Raad van Beroep over de rechtmatigheid van het stoppen van de diverse uitkeringen (waaronder de UKW- uitkering) op de leeftijd van 65 jaar heeft de GOV|MHB ervoor gekozen om haar verantwoordelijkheid te nemen en met de bovengenoemde voorlopige voorziening in te stemmen. Het GOV|MHB-standpunt in deze is dat het niet zo kan zijn dat gewezen militaire ambtenaren en gewezen burgermedewerkers bij Defensie grote financiële offers moeten brengen vanwege het ontstaan van een AOW-gat, dat uiteindelijk zelfs enkele jaren zou kunnen beslaan. De GOV|MHB is van mening dat het gewezen defensiepersoneel vanuit het kabinet hiervoor gecompenseerd dient te worden.

BARD122. Een van de belangrijke onderwerpen die dit jaar is behandeld en nog steeds op de agenda staat is het wijzigen van

artikel 122 van het Burgerlijk Ambtenarenreglement Defensie (BARD). De in dit artikel genoemde ontslagleeftijd van 65 jaar sluit niet meer aan op de huidige (en toekomstige) AOWleeftijd. De aanpassing van de ontslagleeftijd in het BARD zou ook gevolgen kunnen hebben voor gewezen burgerambtenaren met een ontslaguitkering op grond van het Besluit bovenwettelijke uitkeringen bij werkloosheid voor de sector Defensie (BWV). Op grond van dit besluit wordt aan de ontslagen ambtenaar die recht heeft op een VWuitkering, onder voorwaarden, een aansluitende uitkering verleend tot de dag waarop hij de pensioengerechtigde leeftijd bereikt. Deze leeftijd is in de begripsomschrijvingen van het BWV omschreven als: ‘de leeftijd als bedoeld in artikel 122 van het Burgerlijk ambtenarenreglement defensie’. Op basis van de in artikel 122 genoemde ontslagleeftijd stopt deze uitkering op de leeftijd van 65 jaar. Op 15 december is tijdens de WG AP overeengekomen dat Defensie artikel 122 gaat aanpassen en dat de ontslagleeftijd gekoppeld zal worden aan de AOW-leeftijd. De gevolgen voor de WW-uitkering zullen in 2016 worden behandeld.

Bovensectoraal ‘Loonakkoord’. Op 10 juli werd bekend dat de overheidswerkgevers en de Centrales van Overheidspersoneel een boven-sectoraal ‘Loonakkoord’ overeengekomen waren. Dit ‘Loonakkoord’ behelst een loonsverhoging voor alle Rijksambtenaren voor 2015 en 2016 én een aanpassing van de indexatie van de pensioenen bij ABP. Binnen de CMHF-sector Defensie werd in grote meerderheid door de aangesloten verenigingen ingestemd met dit ‘Loonakkoord’.

Aangezien er sprake was van een boven-sectoraal ‘Loonakkoord’ diende hierover binnen (o.a.) de overlegsector Defensie gesproken te worden. Het zijn immers Defensie – als werkgever – en de Centrales binnen de sector Defensie die afspraken maken over de arbeidsvoorwaarden van het defensiepersoneel. Op 1 september 2015 is met de werkgever overeenstemming bereikt over de aanpassingen van de militaire pensioenregeling en resulteerde op 10 september tot een uitvoeringsovereenkomst tussen Defensie en de meerderheid van de Centrales over de loonsverhogingen van het defensiepersoneel in 2015 en 2016. Deze uitvoeringsovereenkomst staat los van het lopende arbeidsvoorwaardenoverleg om te komen tot een volledig arbeidsvoorwaardenakkoord voor de sector Defensie.

SBK 2012. Bij de totstandkoming van het SBK 2012 zijn alle partijen overeengekomen dat (delen van) het SBK 2012 in de staande rechtspositie zullen worden opgenomen. Ondanks herhaaldelijk aandringen van de Centrales is hier tot en met 2015 geen invulling aan gegeven. Ter voorkoming van het verlopen van het SBK 2012 – op 1 januari 2016 – zonder dat er een sociaal vangnet aanwezig is voor defensiepersoneel dat als gevolg van de doorlopende reorganisaties boventallig wordt, hebben de Centrales Defensie verzocht het SBK 2012 te verlengen. Omdat Defensie hier geen gehoor aan kon of wenste te geven hebben de Centrales op 24 november het overleg opgeschort.

Tijdens het SOD van 3 december zijn de Centrales met Defensie overeengekomen dat het SBK 2012 met 1 jaar tot 1 januari 2017 wordt verlengd. Daardoor kon het overleg weer worden hervat. Vanuit de kant van Defensie is er op aangedrongen om ook de personeelsmaatregelen, zoals vermeld in de ‘Nota Personeelsmaatregelen gedurende de reorganisatieperiode tot 1 januari 2016’, te verlengen met 1 jaar. Dit heeft onder andere tot

gevolg gehad dat ook in 2016 het recht tot nadienen is opgeschort en de instroom van stafadjutanten en instroom van uitloopofficieren/vakofficieren/OEX’ en in beginsel niet mogelijk is.

Verklaring van Geen Bezwaar. Gedurende heel 2015 heeft de GOV|MHB, zowel in het overleg als bij de ambtelijke en militaire top van Defensie, aandacht gevraagd voor de negatieve effecten van het beleid aangaande de Verklaring van Geen Bezwaar. De minister van Defensie heeft uiteindelijk op 14 oktober 2015 twee maatregelen aangekondigd:

- Een aanpassing van het beleid, welke was voorzien voor 1 februari 2016;
- Een (verlenging van de) voorlopige uitvoeringsregeling – tot 1 februari 2016 – voor militairen die hun VGB zijn kwijtgeraakt als gevolg van het niet kunnen screenen van hun partner.

Vooruitblik
Het belangrijkste onderwerp van overleg in 2016 is de totstandkoming van een nieuw arbeidsvoorwaardenakkoord. Dit zal, naar verwachting, een (groot) deel van 2016 in beslag nemen. Doel is immers om de uitkomsten van het arbeidsvoorwaarden-akkoord te implementeren per 1 januari 2017. De CMHF-sector Defensie heeft in dit proces gekozen voor een actieve rol als het gaat om het sturen van de discussie. Deze rol zal ook in 2016 worden voortgezet. Voor de CMHF-sector Defensie blijft voorop staan dat de militair een bijzondere positie kent waar het gaat om de rechten en plichten als werknemer. Deze bijzondere positie moet het uitgangspunt blijven voor de arbeidsvoorwaarden van de militair.

Daarnaast zijn in 2016 de uitspraken van de Centrale Raad van Beroep inzake het AOW-gat voor wachtgelders en UGM-ers belangrijke ijkmomenten.

HOOFDSTUK II Secretarieel jaarverslag 2015

Inhoud:	
2.1	Hoofdbestuur
2.2	Ledenbestand
2.3	Afdelingsbesturen
2.4	Werkgroepen
2.5	Medezeggenschapscommissies (MC's)

2.1 Hoofdbestuur

2.1.1 De samenstelling van het hoofdbestuur was op 1 januari 2015 als volgt:

KLTZ ing. M.E.M. de Natris	voorzitter
KTZ mr. N.A. Woudstra	vicevoorzitter
LTZ 2 OC M.M.H. Heijligers	secretaris
KLTZ (LD) H.M.J. van de Burgt	penningmeester
Vacant*	hoofd sectie georganiseerd overleg
LTKOLMARNs T.A. van Dishoeck	vertegenwoordiger afdeling Noord
KLTZ ing. W.P. Groeneveld EMSD	vertegenwoordiger afdeling Midden

Deze uitspraken gaan bepalen of Defensie het AOW-gat volledig moet gaan repareren, met alle financiële gevolgen (€1,5 tot €2,2 miljard) van dien.

1.3.2 ProDef-Bulletin/ProDef-website/Sociale media
Communicatie over (aanpassingen van) rechtspositionele afspraken die de CMHF-sector Defensie en de andere Centrales overeenkomen met Defensie vindt plaats via het ProDef-Bulletin en de ProDef-website. In hoeverre het bulletin wordt gelezen is niet na te gaan. In ieder geval moet wel geconstateerd worden dat de inhoud nagenoeg nooit leidt tot enige reactie vanuit de leden.

Op de ProDef-website wordt de meest actuele informatie geplaatst. Dit betreft zowel informatie uit het Georganiseerd Overleg, als informatie over de overige activiteiten van de GOV|MHB. Medio 2015 is de ProDef-website geheel vernieuwd en up-to-date gebracht. In 2015 is de ProDef-website bijna 80.000 maal bekeken door ca. 42.000 bezoekers. Ook heeft de website van de Tweede Kamer in 2015 weer prominent een link opgenomen naar de verschillende dossiers op de ProDef-website.

Daarnaast maken de voorzitter (@Voorzitter_KVMO) en het Hoofd sectie Georganiseerd Overleg (@HSGO_GOV|MHB) gebruik van een Twitteraccount om o.a. de belangrijkste nieuwsitems op de ProDef-website via Twitter onder de aandacht te brengen.

1.3.3 Wisseling HSGO
Binnen de CMHF-sector Defensie heeft op 1 december 2015 een wisseling van de wacht plaatsgevonden. Op die dag heeft Majoor KL René Pieters, na ruim zes jaar, de functie van Hoofd sectie Georganiseerd Overleg (de ‘hoofdonderhandelaar’) overgedragen aan Majoor KL Niels van Woensel.

KLTZ b.d. K.F.J. Henkelman	vertegenwoordiger afdeling Zuid
KLTZ (LD) drs. P.J. van Roon	vertegenwoordiger afdeling Caribisch gebied
LTZ2OC (TD) B.A. Meere BSc	vertegenwoordiger werkgroep Jongeren
KTZA b.d. P.J.G. van Sprang	vertegenwoordiger werkgroep PA
MAJMARNs KMR drs. H. Steensma	vertegenwoordiger werkgroep EA/KMR

2.1.2 Tijdens de 101^e Algemene vergadering d.d. 8 juni 2015 traden statutair af en werden voorgedragen voor herbenoeming:

KLTZ ing. M.E.M. de Natris	voorzitter
KLTZ (LD) H.M.J. van de Burgt	penningmeester

* De functie van HSGO is tot 1 december 2015 vervuld door GOV|MHB-lid MAJ (KL) R.E.W. Pieters. Vanaf 1 december 2015 wordt de functie van HSGO vervuld door MAJ (KL) R. van Woensel.

2.1.3 Tijdens de 101^e Algemene vergadering d.d. 8 juni 2015 werden benoemd:

KTZ mr. N.A. Woudstra	vicevoorzitter
LTZ 2 OC (LD) R. Groen	secretaris
LTZ 2 OC (LD) R. Groen	vertegenwoordiger
LTZ 2 OC (LD) R. Groen	Afdeling Noord
KTZ M.A.W. Riemens	vertegenwoordiger
KTZ M.A.W. Riemens	werkgroep Genderbeleid
LTZ1 (LD) KMR M. Venema	vertegenwoordiger
LTZ1 (LD) KMR M. Venema	werkgroep EA/ KMR
KTZ b.d. G.J. van der Zee	vertegenwoordiger
KTZ b.d. G.J. van der Zee	werkgroep PA a.i.

2.1.4 Tussentijds afgetreden

KTZA b.d. P.J.G. van Sprang	vertegenwoordiger
KTZA b.d. P.J.G. van Sprang	werkgroep PA
MAJ MARNIS KMR drs. H. Steensma	vertegenwoordiger
MAJ MARNIS KMR drs. H. Steensma	werkgroep EA/KMR
LTZ 2 OC M.M.H. Heijligers	secretaris
LTZ 2 OC (TD) B.A. Meere BSc	vertegenwoordiger
LTZ 2 OC (TD) B.A. Meere BSc	werkgroep Jongeren

2.1.5 De samenstelling van het hoofdbestuur was per 31 december 2015 als volgt:

KTZ ing. M.E.M. de Natris	voorzitter
KTZ mr. N.A. Woudstra	vicevoorzitter
LTZ 2 OC (LD) R. Groen	secretaris
KTZ (LD) H.M.J. van de Burgt	penningmeester
Vacant**	hoofd sectie georganiseerd
LTZ 2 OC (LD) R. Groen	overleg
LTZ 2 OC (LD) R. Groen	vertegenwoordiger
LTZ 2 OC (LD) R. Groen	afdeling Noord
KTZ ing. W.P. Groeneveld EMSD	vertegenwoordiger
KTZ ing. W.P. Groeneveld EMSD	afdeling Midden
KTZ b.d. K.F.J. Henkelman	vertegenwoordiger
KTZ b.d. K.F.J. Henkelman	afdeling Zuid
KTZ (LD) drs. P.J. van Roon	vertegenwoordiger
KTZ (LD) drs. P.J. van Roon	afdeling Caribisch gebied
Vacant	vertegenwoordiger
Vacant	werkgroep Jongeren
KTZ M.A.W. Riemens	vertegenwoordiger
KTZ M.A.W. Riemens	werkgroep Genderbeleid
KTZT b.d. W. Helleman	vertegenwoordiger
KTZT b.d. W. Helleman	werkgroep PA
LTZ1 (LD) KMR M. Venema	vertegenwoordiger
LTZ1 (LD) KMR M. Venema	werkgroep EA/KMR

2.2 Ledenbestand

De KVMO had op 31 december 2015 in totaal 4.050 leden, onderverdeeld in 1.536 actieve, 728 elders actieve / KMR en 1.732 postactieve leden. Er is hiermee, ondanks een succesvolle werving op het KIM, sprake van een daling ten opzichte van vorig jaar. De daling is het gevolg van een verkleining van de Koninklijke Marine, vergrijzing van het ledenbestand en een afname van het aantal elders actieven.

2.3 Afdelingsbesturen

De vier afdelingsbesturen vormen de bestuurlijke basis van de KVMO. De bezetting van de afdelingen Noord, Zuid en Caribisch gebied was in 2015 net aan voldoende. Afdeling Midden telde vier bestuursleden. Uitbreiding van de besturen met enthousiaste be-

** De functie van HSGO is tot 1 december 2015 vervuld door GOV|MHB-lid MAJ (KL) R.E.W. Pieters. Vanaf 1 december 2015 wordt de functie van HSGO vervuld door MAJ (KL) R. van Woensel.

stuursleden blijft gewenst. Afdelingen hebben een gestandaardiseerd bestuur van 4 tot 6 leden, bestaande uit een voorzitter, een secretaris-penningmeester en 2 tot 4 leden. De bestuursleden behartigen zoveel mogelijk de belangen van vier doelgroepen: Jongeren (tot 35 jaar), Actieven, Elders actieven en de Postactieven.

2.4 Werkgroepen

Binnen de KVMO bestaan drie werkgroepen, waarvan de voorzitters formeel lid zijn van het hoofdbestuur. De werkgroep Postactieven behartigt belangen van leden, zowel van hen met een UKW-uitkering als van leden met een ouderdomspensioen. De werkgroep geeft het hoofdbestuur gevraagd en ongevraagd advies over onderwerpen die van belang zijn voor (post actieve) marineofficieren en het veteranenbeleid.

De werkgroep organiseert periodiek verschillende activiteiten gericht op het postactieven bestand van de KVMO. Deze evenementen zijn de tweejaarlijkse KVMO-Veteranendag, de jaarlijkse 64-jarigendag en het jaarlijkse Maritiem Evenement. In 2015 vond in het Nationaal Militair Museum te Soesterberg een geslaagde KVMO-Veteranendag plaats. Deze werd voor de vierde keer gehouden. Het Maritiem Evenement blijft, met 152 deelnemers in 2015, het grootste evenement van de KVMO. De deelnemers aan zowel de Veteranendag als de 64-jarigendag laten via evaluatieformulieren weten de activiteiten relevant en waardevol te vinden.

De werkgroep Jongeren heeft zich in 2015 niet kunnen profileren. Eind 2014 heeft het bestuur van de WGJ aangegeven te stoppen met het organiseren van activiteiten. Hiermee zijn de activiteiten van de WGJ in 2015 gestaakt, met uitzondering van een OPS- borrel aan boord van de Karel Doorman en een Maritime Shipping Game op het KIM voor Adelborsten.

De werkgroep Elders-Actieven/KMR's heeft, al naar gelang het onderwerp, steeds een wisselende groep leden betrokken bij de standpuntbepaling binnen de KVMO. In 2015 heeft de werkgroep wederom met groot succes 2 strategische KVMO Maritime Shipping Games georganiseerd.

2.5 Medezeggenschapscommissies (MC's)

De KVMO stimuleert leden om lid te worden van MC- commissies. Ondersteuning aan de MC's is via de GOV|MHB opgezet. Gezien het ledenbestand ziet de KVMO ook ondersteuning van overlegvoorzitters als een taak. Binnen de GOV|MHB opereert de werkgroep medezeggenschap die maandelijks bijeenkomt om zorg te dragen voor een optimale informatie-uitwisseling vanuit het Georganiseerd Overleg en de medezeggenschap.

Deelnemers aan de KVMO-Veteranendag krijgen uitleg in het Nationaal Militair Museum. (foto Marc Moussault)

HOOFDSTUK III
Bestuurlijk Jaarverslag 2015

3.1 Algemeen

Het bestuur is in 2015 in staat geweest haar bestuurlijke taken uit te voeren. Besluitvoorbereiding door het DB en de KVMO-staf, besluitneming door het HB en de controle door de afdelingsbesturen zijn in goede sfeer verlopen. Hierbij moet worden opgemerkt dat het DB in 2015 slechts enkele keren bijeen is geweest, in verband met de uitzending van de vicevoorzitter naar Mali.

Overkoepelende zaken, met name op het terrein van arbeidsvoorwaarden en pensioenen, worden met het bestuur van de CMHF-sector Defensie afgestemd. De voorzitter van de KVMO is als duovoorzitter GOV|MHB, namens de CMHF-sector Defensie, lid van het centraal bestuur van de CMHF en plaatsvervangend lid van de ledenraad van de Vakcentrale voor Professionals (VCP). De voorzitter neemt in die hoedanigheid ook zitting in het transitieteam van de VCP, dat de normalisatie discussie begeleidt. Daarnaast hebben vertegenwoordigers vanuit de GOV|MHB-staf namens de CMHF zitting in overkoepelende organen, zoals het verantwoordings-orgaan van het ABP en heeft de beleidsmedewerker pensioenen zitting in de Pensioenkamer.

Eind 2015 heeft de voorzitter deel uitgemaakt van de Commissie Van Ede die het Rapport De Veer heeft geëvalueerd. Het rapport zal begin 2016 aan de Tweede Kamer worden aangeboden. De commissie De Veer heeft op verzoek van Defensie en de Centrales van Overheidspersoneel onderzoek gedaan naar de condities waaronder het vertrouwen tussen de centrales en Defensie als werkgever kan worden hersteld. Ook is de commissie gevraagd voorstellen te doen om constructief overleg mogelijk te maken en een agenda te formuleren voor het overleg over de belangrijkste dossiers die in de nabije toekomst om een oplossing vragen.

3.2 Hoofdbestuur

In 2015 is het hoofdbestuur zeven maal bijeen geweest. De verslagen van deze vergaderingen werden ook aan de afdelingsbesturen

gezonden. Naast de voorzitter, vicevoorzitter, secretaris en penningmeester zijn lid van het hoofdbestuur vertegenwoordigers van afdelingen en van de werkgroepen Postactieven, Jongeren, Gender en Elders Actieven. Om het contact tussen hoofdbestuur en de leden te intensiveren heeft het hoofdbestuur een aantal vergaderingen op verschillende defensielocaties in het land gehouden. Na de vergadering was er een 'meet and greet', waarin het hoofdbestuur de leden informeerde over de laatste ontwikkelingen op het gebied van arbeidsvoorwaarden en de Koninklijke Marine. Terugkijkend zijn de 'meet and greet' ontmoetingen niet altijd even succesvol geweest: de opkomst was soms matig. De bezoeken zijn eind 2015 geëvalueerd en besloten is dat de werkbezoeken in 2016 worden voortgezet, echter in een andere vorm.

3.3 Afdelingsbesturen

De vier afdelingsbesturen hebben het hoofdbestuur in 2016 positief kritisch gevolgd. Daarnaast zorgden zij voor contacten met de leden door het organiseren van afdelingsvergaderingen en (sociale) activiteiten.

3.4 Samenwerking KVMO- OB

Al vele jaren bestaat een uitstekende samenwerking tussen de KVMO en Onderlinge Bijstand (OB) waarbij beide verenigingen zich enerzijds zelfstandig manifesteren maar wel in hecht verband optreden. Deze samenwerking heeft vorm gekregen in onder andere de Regeling Tegemoetkoming Thuiszorg (RTT), de Regeling Reiskosten Ziekenhuisbezoek (RRZ) en het Uitzendcertificaat.

Daarnaast biedt OB via de Stichting Notaris Eduard S. Lansberg Studiefonds (SNLS) de mogelijkheid voor kinderen van KVMO-leden studiebeurzen te verstrekken in de vorm van renteloze leningen. In 2015 heeft OB verschillende KVMO-leden met raad en (financiële) daad bijgestaan. De KVMO is OB hier bijzonder erkentelijk voor en vertrouwt op een voortzetting van de samenwerking.

HOOFDSTUK IV
Plannen 2016

4.1 Algemene doelstellingen 2016

De afgelopen jaren heeft de KVMO diverse jubilea mogen vieren. In dat opzicht is 2016 geen bijzonder jaar. Dit wil echter niet zeggen dat voor de KVMO het een rustig jaar gaat worden: op zowel het vlak van de belangenbehartiging als van beroepsmatige zaken zal 2016 een belangrijk jaar worden.

Als beroepsvereniging zal de KVMO zich sterk blijven maken voor een voor haar taak berekende zeemacht. De komende jaren zal duidelijk worden of Nederland over 10-15 jaar nog beschikt over een zeemacht die past bij een rijk maritiem land als Nederland. De KVMO maakt zich grote zorgen over de vervangingsprojecten die op stapel staan. Door de bezuinigingen van afgelopen decennia en het

doorschuiven van investeringen is er een boeggolf in het Defensie Investeringsplan(DIP) ontstaan. Deze boeggolf kan met het huidige defensiebudget van rond de 1% van het Bruto Binnenlands Product (BBP) niet worden gefinancierd. Zonder een verhoging van het budget zal dit leiden tot grote ongewenste effecten die uiteindelijk negatieve gevolgen zullen hebben voor het ambitieniveau van onze krijgsmacht.

De KVMO wil in 2016 een Deltaplan voor de Koninklijke Marine (KM) samenstellen. Het Deltaplan is erop gericht de vervangingsbehoefte van de KM te bewerkstelligen door middel van een alternatieve financiering. Het plan zal aantonen dat door inzet van de Nederlandse kennis- en maakindustrie de inverdieneffecten zodanig zullen zijn

dat investeringen in nieuw materieel niet alleen gunstig zijn voor het BBP maar uiteindelijk ook goed uitpakken voor de minister van Financiën. Het Deltaplan KM wordt opgesteld in samenwerking met de werkgroep Krachtige Inbreng en diverse leden van de KVMO. Naast het Deltaplan blijft de KVMO zich inzetten voor de herkenbaarheid van de KM in onze samenleving. Zo wordt er een bijeenkomst over de Onderzeedienst georganiseerd, waar nut en noodzaak van de onderzeeboot voor de KM en voor Nederland aan de orde komen. Daarnaast zal de KVMO aandacht blijven vragen voor de vervanging van de M-fregatten en de mijnenjagers.

De KVMO maakt deel uit van de GOV|MHB, de koepel van verenigingen van officieren en middelbaar en hoger burgerpersoneel bij Defensie. De KVMO participeert binnen de koepel als zelfstandige en herkenbare entiteit. De werkgroepen Postactieven en Elders Actieven/KMR ontwikkelen elk hun programma's en zoeken waar mogelijk bij het organiseren van activiteiten aansluiting bij vergelijkbare groepen binnen de GOV|MHB, KVNRO en de Nederlandse Officieren Vereniging (NOV) – onder de vlag van de GOV|MHB. Naast de hiervoor genoemde verenigingen werkt de KVMO ook samen met de Onafhankelijke Defensiebond (ODB) die zich sinds 2014 heeft aangesloten bij de CMHF sector Defensie.

In 2015 hebben verkennende gesprekken plaatsgevonden met de KVEO. In 2016 zal worden gezien of en hoe de samenwerking op het belangenbehartigingsgebied met de KVEO weer in ere kan worden hersteld.

Op het gebied van de belangenbehartiging wordt de KVMO in het overleg vertegenwoordigd door het nieuwe HSGO, Majoor (KL) Niels van Woensel. Zoals hierboven al aangegeven, 2016 wordt een belangrijk jaar op het gebied van de arbeidsvoorwaarden. Het loongebouw, pensioenstelsel, einddienststelsel en het flexibel personeelssysteem zullen daar waar mogelijk worden gemoderniseerd. Dit totale proces, ook wel 'De agenda van de toekomst' geheten, zal het belangrijkste arbeidsvoorwaardelijk item van 2016 zijn. Het eindresultaat zal aan de leden worden voorgelegd. Voor de KVMO zal dit in balans moeten zijn met de bijzondere positie van de militair. Zoet en zuur zullen in evenwicht moeten zijn wil de KVMO een eventueel eindresultaat met een positief advies aan de leden voorleggen.

De KVMO maakt zich, naast de dekingsgraad en het niet-indexeren van de pensioenen bij het ABP, zorgen over de voortdurende discussies rondom de toekomst van het Nederlandse pensioenstelsel. De proefballonnen uit het Haagse, maar ook het Europese rentebeleid voorspellen niet veel goeds voor het middelbaar en hogere personeel in Nederland. Vanaf medio 2016 zal de beleidsmedewerker pensioenen en sociale zekerheid van de GOV|MHB, drs. Martin Weusthuis, de vertegenwoordiger van de vakcentrale CMHF worden in de Pensioenkamer. De CMHF sector Defensie verwerft hiermee invloed op het (militair) pensioenbeleid.

De GOV|MHB zal in 2016 op verschillende plaatsen in het land in gesprek gaan met de (post actieve) leden. Enerzijds om de huidige stand van zaken toe te lichten, anderzijds om van gedachten te wisselen over welke standpunten de CMHF sector Defensie zal innemen in de pensioendiscussie. Deze discussie raakt zowel de actieve als de post actieve leden. Bij een standpuntbepaling is intergenerationele solidariteit het uitgangspunt; een nieuw of aangepast pensioenstelsel moet recht blijven doen aan de belangen

van eenieder binnen de vereniging. Hierbij staat duidelijk voor ogen dat reeds gepensioneerden hun financiële situatie niet meer kunnen beïnvloeden.

4.2 Personeel en middelen

Het hoofdbestuur constateert dat het moeilijk blijft om leden te enthousiasmeren voor bestuursfuncties binnen de KVMO. De KVMO draait naast de twee vrijgestelde officieren en de kleine staf aan de Wassenaarseweg volledig op vrijwilligers. Ondanks alle goede en soms 'out of the box' ideeën lukt het de KVMO niet altijd meer om aan alle onderwerpen de juiste aandacht te besteden. Er moeten keuzes worden gemaakt, omdat de personele capaciteit niet kan groeien en de werkgroepen niet allemaal volledig zijn bezet. Voor de vereniging blijft de inzet van vrijwilligers essentieel: het bestaansrecht van de KVMO hangt af van de inzet van marineofficieren voor marineofficieren. Het hoofdbestuur zal in 2016 leden benaderen om zich actief in te willen zetten voor de KVMO. Zij hoopt ondanks de 'drukke werkzaamheden' van eenieder gebruik te kunnen maken van de kennis en kunde die aanwezig is binnen de vereniging. Alleen op deze wijze kunnen we invulling blijven geven aan de drie doelstellingen van de KVMO. Ook in 2016 zal het dagelijks bestuur toezien op het stellen van de juiste prioriteiten in de veelheid aan activiteiten en werkzaamheden.

4.3 Processen

Alle in de Strategie KVMO 2012-2017 benoemde hoofdprocessen draaien voldoende. Begin 2017 zal het proces worden opgestart om te komen tot een nieuw strategisch plan waarin de strategie van de KVMO voor periode 2017-2022. Ledenwerving, zoals hierboven aangestipt, vereist voortdurende aandacht. De spagaat van de KVMO, waarbij de rol van beroepsvereniging soms haaks lijkt te staan op die van belangenvereniging, speelt de ledenwerving soms parten. De meerwaarde die de combinatie juist biedt zal voortdurend over het voetlicht moeten worden gebracht. Daarnaast heeft het irreguliere verloop binnen de Koninklijke Marine ook effect op het ledenbestand van de KVMO. Oud- marineofficieren die voor de UKW- leeftijd de dienst verlaten blijven dikwijls geen

Het thema van de Algemene Vergadering in 2015 was 'Defensie weer zichtbaar in de samenleving'. Sprekers die dag: V.l.n.r. BRIGGENMARNIS R. Oppelaar, de burgemeester van Rotterdam, A. Aboutaleb en KLTZ Marc de Natris. (foto L. van der Biessen)

lid van de KVMO. Gezien de het feit dat in de toekomst slechts een zeer beperkt deel van de marineofficieren in dienst kan blijven tot het bereiken van de UKW- leeftijd zal naast de ledenwerving ook de ledenbinding voortdurende aandacht behoeven.

Het jaarlijkse symposium over een actueel onderwerp tijdens de jaarvergadering, actieve en zichtbare betrokkenheid bij symposia van de GOV|MHB, het Maritiem Evenement, de 64-jarigendag, de tweejaarlijkse KVMO-Veteranendag, activiteiten voor elders-actieven: al deze activiteiten dragen bij aan een grotere zichtbaarheid van de vereniging en in het verlengde daarvan, de Koninklijke Marine. In 2016 zal de KVMO zich ervoor inzetten om de Werkgroep Jongeren een nieuwe impuls te geven.

De zichtbaarheid van de KVMO buiten de steden Den Helder, Den Haag en Vlissingen vraagt om actieve aandacht. Er zijn initiatieven ontplooid om in Amsterdam, Rotterdam, Doorn, Utrecht en Breda een permanente vertegenwoordiging onder verantwoordelijkheid van de afdelingsbesturen te krijgen, om de betrokkenheid van de daar geplaatste leden bij de KVMO te borgen. De werkbezoeken van het hoofdbestuur aan de diverse afdelingen, waarin met de leden in gesprek wordt gegaan over zowel de arbeidsvoorwaardelijke als beroepsverenigingsaspecten,

zullen in 2016 worden gecontinueerd. Daarnaast laat ook in 2016 het bestuur met alle communicatiemiddelen die het heeft, zoals de website, twitter, facebook en nieuwsbrieven, bijna dagelijks zien met welke actualiteiten het zich bezighoudt en op welke manier het de belangen van haar leden behartigt. Vanaf 1 januari jl. heeft het hoofdbestuur voormalig voorzitter KLTZ b.d. Peter van Maurik bereid gevonden als aanspreekpunt voor KVMO-leden in Den Helder.

4.4 DenK

Vanaf 2016 maakt de werkgroep Defensiebeleid en Krijgsmacht, DenK, geen deel meer uit van de GOV|MHB maar wordt zij gevormd door de KVMO en de NOV. Beide verenigingen zijn door hun leden in DenK vertegenwoordigd. Namens het hoofdbestuur zijn vicevoorzitter KTZ Woudstra en KLTZ Groeneveld in DenK afgevaardigd. Vanuit DenK kunnen de voorzitters worden voorzien van een professioneel, goed onderbouwd standpunt over de ontwikkelingen binnen de krijgsmacht en blijven zij meedenken over vrede en veiligheid. Mede dankzij de kennis die aanwezig is binnen DenK kunnen de gezamenlijke officierenverenigingen ook in 2016 snel inspelen op actualiteiten, dan wel de media voorzien van achtergrondinformatie over de krijgsmacht.

HOOFDSTUK V Begroting 2016

De begroting voor dit jaar is, inclusief toelichting, vanaf 18 april voor leden per e-mail opvraagbaar bij het secretariaat van de KVMO. De begroting wordt behandeld en vastgesteld tijdens de Algemene Vergadering.

HOOFDSTUK VI Benoeming leden hoofdbestuur

6.1 Tijdens de 102e Algemene Vergadering op 16 juni 2016 treden statutair af en worden voorgedragen voor herbenoeming:

KLTZ b.d. K.F.J. Henkelman	vertegenwoordiger afdeling Zuid
KLTZ ing. W.P. Groeneveld EMSD	vertegenwoordiger afdeling Midden
KLTZ (LD) drs. P.J. van Roon	vertegenwoordiger afdeling Caribisch gebied

6.2 Tijdens de 102e Algemene Vergadering op 16 juni 2016 treedt af:

-	
6.2.1. Tussentijds afgetreden	
KTZ b.d. G.J. van der Zee	vertegenwoordiger werkgroep PA a.i.

6.3 Tijdens de 102e Algemene Vergadering op 16 juni 2016 wordt benoemd:

KTZT b.d. W. Helleman	vertegenwoordiger werkgroep PA
-----------------------	--------------------------------

UITNODIGING

voor de 102^e Algemene Vergadering van de KVMO op 16 juni 2016

De 102^e Algemene Vergadering wordt in Den Haag gehouden. Het besloten ochtendgedeelte vindt plaats in het perscentrum van het Plein Kalvermarkt Complex (PKC), het openbare middagedeelte in het Haagse stadhuis.

Tijdens het huishoudelijk gedeelte van de Algemene Vergadering staan de vereniging, het verenigingsbeleid, de begroting 2016 en het jaarverslag 2015 centraal. Deze besloten vergadering begint om 10.00 uur. Vanaf 09.30 uur bent u van harte welkom. Na afloop (ca. 12.00 uur) wordt een gezamenlijke maaltijd genoten.

Agenda

1. Opening en mededelingen voorzitter
2. Goedkeuring verslag 101ste Algemene Vergadering d.d. 8 juni 2015
3. Behandeling amendementen ingevolge artikel 10 Algemeen Reglement
4. Beschrijvingsbrief 2016
5. Gevoerd beleid 2015
6. Strategie 2016
7. Financieel jaarverslag 2015, opvraagbaar bij het secretariaat
8. Verslag kascommissie 2015
9. Begroting 2016, opvraagbaar bij het secretariaat
10. Benoeming kascommissie 2016
11. Benoeming hoofdbestuursleden
12. Rondvraag en sluiting

Locatie ochtend

Plein Kalvermarkt Complex (PKC)
Adres: Kalvermarkt 32, 2511 CB Den Haag

De vergadering is voor alle KVMO-leden toegankelijk. Het hoofdbestuur van de KVMO nodigt haar leden dan ook van harte uit hierbij aanwezig te zijn!

SYMPOSIUM Maritieme toekomst van Nederland

Verskillende sprekers
van binnen en buiten
Defensie zullen ingaan op
dit thema.

De burgemeester van Den
Haag, Jozias van Aartsen
ontvangt ons in het stadhuis.
Hij zal meer in het algemeen
spreken over de nauwe
band tussen de hofstad en
de Koninklijke Marine. Zelf
schreef hij in het Marineblad
daarover 'De band tussen
Den Haag en de Koninklijke
Marine is diep geworteld in
de historie.'

- Het middagedeelte is openbaar en begint om 13.00 uur | Na afloop, om ca. 16.15 uur, is er een borrel
- Via Marineblad, www.kvmo.nl en nieuwsbrieven wordt u op de hoogte gehouden van het definitieve programma

LOCATIE MIDDAG: HET STADHUIS | SPUI 70 | 2511 BT DEN HAAG

Het wordt op prijs gesteld als u uiterlijk **13 mei** a.s. kenbaar maakt of u aanwezig zult zijn en van de lunch gebruik wilt maken. Bij voorkeur ontvangen wij uw opgave per e-mail: info@kvmo.nl
U kunt ook gebruik maken van onderstaande antwoordstrook.

Ondergetekende:

Naam

Adres

Rang

Plaatsing

E-mailadres

- ☐ neemt deel aan het **huishoudelijk gedeelte** van de 102^e Algemene Vergadering van de KVMO op 16 juni 2016
- ☐ zal wel/geen*) gebruik maken van de lunch
- ☐ neemt deel aan het **openbare gedeelte** van de 102^e Algemene Vergadering

*) doorhalen wat niet van toepassing is

S.v.p. in envelop retourneren aan het KVMO-secretariaat, antwoordnummer 93244, 2509 WB Den Haag. Frankeren is niet nodig.

KVMO

column

W eet u nog wat de GIUK-gap was? Dat zou een eerste vraag bij de quiz 'Per Seconde Wijzer' kunnen zijn in de categorie geschiedenis. Wie onder de vijftig is zet een joker in, maar wie boven de vijftig is doet probleemloos een grijzecellenluikje openen laat er het antwoord 'Greenland-Iceland-United Kingdom' uitrollen. Bedoeld is de waterlinie die de noordelijke Atlantische Oceaan van de rest van de wereld scheidt en die in de Koude Oorlog door de NAVO werd bewaakt om te voorkomen dat de noordelijke Sovjetvloot de warme wereldzeeën kon bereiken. Onderzeeërs en maritieme patrouillevliegtuigen en een ketting van luisterboeien zorgden ervoor dat de Foxtrotten en de Zulu's nooit ongezien de *gap* konden doorsteken. Ook de Nederlandse Marine bewaakte de 2500 km water tussen het zuidelijkste puntje van Groenland en het noordelijkste van Schotland, met onder meer Neptune en later Atlantique en PC3 Orion-vliegtuigen. In 2003 werd de MLD opgedoekt, vredesdividend, het moet gezegd dat de Russische vloot zich ook nauwelijks meer vertoonde buiten de haven van Moermansk.

Dat is veranderd. In het blad 'Defense One' kwam ik recent een hartstochtelijk pleidooi tegen voor *de come back* van een GIUK-buurtwachter. De Russen geven met een nieuwe serie onderzeeboten van de Kalina- en Yassenklasse een impuls aan de maritieme wedloop in dat deel van de wereld, gaan hun onderzeeërs met kruisraketten uitrusten die doelen op land kunnen bedreigen en die zijn er niet (alleen) om de spierballen in de arctische oceaan te laten rollen. De Verenigde Staten laten zich niet onbetuigd en maken plannen om de IJslandse vliegbasis Keflavik weer te activeren. Daar stonden tot 2006 Orionvliegtuigen, de 2 shelters zijn er redelijk onderhouden en het plan is om er de nieuwste Poseidon P8 vliegtuigen te laten terugkeren. De VS hebben goede hoop dat ook de Noren daar wat geld voor vrijmaken. Intussen heeft Groot-Brittannië, dat zijn eigen nucleaire onderzeeërs in Schotse thuishavens niet meer met Nimrods kan bewaken, het oog op de Poseidons van Boeing laten vallen, dus er wordt weer gespeculeerd op een ouderwetse terugkeer naar de Koude Oorlog in deze '*frigid waters*'. En ja, daar staat het: 'The UK and the Netherlands are not the only countries who let their MPA fleets slip after the end of the Cold War.' Maar goed, al die andere landen lijken de MPA-taak dus weer op te pakken, dus het is een kwestie van tijd dat er voorzichtig ook weer eens naar Den Haag gekeken gaat worden of er misschien nog iets mogelijk is. Want *the GIUK-gap is back*.

Het is niet zo realistisch dat een Nederlandse Poseidontak tot leven komt maar het is wel logisch om aan ons land te vragen of de KM zal bijdragen aan een GIUK-capaciteit. Het lijkt het uitgelezen argument om de argumenten voor de aanschaf van een opvolger van de Walrus-onderzeeërs, die samen met de Noren langs of in de Noorse Zee kan patrouilleren, te onderstrepen. Voordeel zou zijn dat deze opvolgers net als de nieuwste Russische onderzeeërs stil zijn, dus in principe dicht onder de Russische kust kunnen komen. Maar de heropleving van de MPA-taak in NAVO-verband maakt de afweging breder en ingewikkelder. De komst van Poseidon-vliegtuigen maakt de 'nuttige mix' van onderzeebootbestrijdingsmiddelen ook weer anders en minder afhankelijk van NAVO-onderzeeërs alleen. Toch maar een joker kiezen?

'De Verenigde Staten laten zich niet onbetuigd en maken plannen om de IJslandse vliegbasis Keflavik weer te activeren'

Prof. dr. J. (Ko) Colijn is defensiespecialist, directeur van 'Instituut Clingendael', columnist van Vrij Nederland en hoogleraar aan de Erasmus Universiteit Rotterdam

Met de opheffing van de Marinekazerne in Amsterdam sluit onze hoofdstad, voormalig admiraliteitsstad, een historisch hoofdstuk af, zo bleek ook uit de bijdrage van burgemeester Van der Laan in het decembernummer van het Marineblad. Uit de verhalen van burgemeesters van alle marinesteden blijkt dat zij zich bewust zijn van hun marinehistorie en van de waarde van de KM voor hun stad. Dit keer komt Jac Klijs aan het woord, burgemeester van de gemeente Moerdijk, waar Willemstad onder valt.

Trots op maritieme link tussen heden en verleden

Luchtfoto van Willemstad (Foto Google.nl/maps)

Toen mij werd gevraagd om een bijdrage te leveren aan deze rubriek moest ik meteen denken aan 27 augustus 2014. Die dag overhandigde ik in de haven van Willemstad de scheepsbel van 'onze' mijnenjager Zr. Ms. Willemstad, met op de boeg M864, aan luitenant ter zee eerste klasse, Joost Frielink.

In verband met groot onderhoud was het schip het jaar daarvoor uit de vaart genomen. En zoals de traditie voorschrijft wordt de scheepsbel dan in bewaring gegeven aan de naamgevende stad, Willemstad dus. Een prachtige traditie. Jarenlang was Adriana Groen, inwoner van Willemstad en afkomstig uit een echt vissers- en marinegeslacht, de persoon die de scheepsbel van Zr. Ms. Willemstad in ontvangst nam. Zij was in 1988 aanwezig bij de kiellegging en doopte het schip. Tot op hoge leeftijd voerde ze deze taak enthousiast uit. Na haar overlijden in 2011 werd de eervolle taak overgedragen aan de burgemeester.

En dus was ik degene die in 2013 de commandant en een afvaardiging van de bemanning van Zr. Ms. Willemstad ontving om de scheepsbel in ontvangst te nemen. Dat gebeurde in het Arsenaal, het voormalige wapen- en

munitiemagazijn aan de haven in Willemstad. Daar is tijdens het groot onderhoud zorgvuldig gewaakt over de scheepsbel. Het was ook de eerste keer dat ik een scheepsbel van zo dichtbij mocht bewonderen, het glanzende koper kon aanraken en de zware, volle klank zo dichtbij me hoorde.

Indrukwekkende gebeurtenis

Anderhalf jaar later stapte ik in de haven van Willemstad aan boord van Zr. Ms. Willemstad om de scheepsbel tijdens een officiële ceremonie weer te over te dragen aan de bemanning. Het groot onderhoud was voltooid, en het schip lag klaar om weer uit te varen. Het was voor het eerst dat ik een mijnenjager van binnen heb gezien. Het was een indrukwekkende gebeurtenis. Tijdens het bezoek aan Willemstad was er op het schip ook een 'open huis'

georganiseerd; bemanningsleden gaven rondleidingen en veel inwoners hebben die gelegenheid aangegrepen om ook eens een kijkje te nemen aan boord van 'hun' mijnenjager.

Want zo zien we het echt hier, het is toch een beetje 'ons' schip. De naam van Zr. Ms. Willemstad is het duidelijkste bewijs van de band van Willemstad met de marine. We beseffen hier dat we niet 's lands haven- en marinestad nummer één zijn, maar als het gaat om historische betekenis is Willemstad wel degelijk een speler van formaat.

Militaire en toeristische functie

Willemstad, in de verre geschiedenis begonnen als Ruigenhil, kent een turbulent militair en maritiem verleden. Het lag destijds op een strategische plaats, op de grens tussen Holland, Zeeland en Brabant, aan de splitsing van het Hollandsch Diep in Volkerak en het Haringvliet. Willem van Oranje stuwde het mee in de vaart der volkeren, want hij zag de voordelen van de gunstige ligging ervan. Hij besloot daarom in 1583 Ruigenhil te versterken en te voorzien van verschillende wallen, waardoor het beter beschermd was tegen aanvallers. Daarna werd Ruigenhil vernoemd naar Willem van Oranje: Willemstad. Zijn zoon, prins Maurits, legde bij de haven twee nieuwe bolwerken aan, de bastions Gelderland en

Groningen. In 1631 probeerde Jan Van Nassau met een vloot vanaf het water Willemstad in te nemen. Hij werd echter verslagen. Daarna werden de versterkingen verder uitgebreid, en tussen 1740 en 1747 volgde de aanleg van een aantal forten. Willemstad is daarna alleen nog belegerd tijdens de Franse inval in 1793. In 1926 werd de status 'vesting' door de regering opgeheven. Sindsdien hebben Willemstad en de haven niet zozeer meer een militaire functie, maar juist een toeristische. Jaarlijks wontelen talloze bezoekers zich in de historische sfeer en genieten ze van het water in wat nu een vreedzame jachthaven is.

Maar op gezette tijden verschijnt tussen de sport- en pleziervaartuigen die onze haven bevolken dus die vertegenwoordiger van de krijgsmacht, die op zo'n mooie manier de band met dat militaire en maritieme verleden symboliseert: 'onze' Zr. Ms. Willemstad. Redenen te over waarom we trots zijn op deze vertegenwoordiger van de Koninklijke Marine. Bijvoorbeeld omdat de Willemstad in 2012, voor de kust van Hoek van Holland het 1000ste explosief onschadelijk maakte sinds in 2005 in samenwerking met de Belgische marine besloten werd de mijnenjacht op de Noordzee te intensiveren.

'De naam van Zr. Ms. Willemstad is het duidelijkste bewijs van de band van Willemstad met de marine'

Reden hiervoor: de tienduizenden mijnen en bommen die zich nog bevinden op de bodem van de Noordzee, als 'slapende' overblijfselen van de schermutselingen die zich in de afgelopen eeuw hebben afgespeeld. Levensgevaarlijk, zo is helaas al diverse malen gebleken, bijvoorbeeld door het ontploffen van zo'n oude vliegtuigbom, nadat deze door vissers aan boord was gebracht. En dus speurt Zr. Ms. Willemstad de Noordzeebodem af op zoek naar vergeten munitie.

Mondiale rol

Maar ook in mondiaal verband speelt Zr. Ms. Willemstad een belangrijke rol. Door deelname bijvoorbeeld aan grote internationale oefeningen, bijvoorbeeld BALTOPS, de NAVO-oefening in de Baltische zee, met duizenden militairen en zo'n 50 vaartuigen. Maar ook Trident Juncture, de laatste voorbereidende stap voor deelname aan NATO Response Force dit jaar, de wereldwijd inzetbare reactiemacht van NAVO-partners.

Het lijkt me duidelijk waarom we trots zijn op dit bijzondere onderdeel van de Koninklijke Marine. En dat we steeds, wanneer Zr. Ms. Willemstad weer onze haven binnenvaart, heel erg blij zijn. Want het is toch echt Willemstads eigen maritieme link tussen het heden en verleden. En daar kunnen we niet anders dan zuinig op zijn.

Jac Klijs, burgemeester gemeente Moerdijk.

Intelligence, Surveillance & Reconnaissance op de grens van water en land

Ter gelegenheid van 350-jarig jubileum van het Korps Mariniers in december 2015 brachten het Marineblad en de Militaire Spectator een themanummer over het Korps uit. Beide vakbladen openden met een artikel van de Korpscommandant, brigadegeneraal der mariniers Richard Oppelaar. Aan de hand van de drie thema's Verbinden, Verbeteren en Vernieuwen schetste de generaal de doorontwikkeling van het Korps Mariniers. *Intelligence, Surveillance & Reconnaissance*, kortweg ISR, maakt hier deel van uit.

Uitdaging is om het geheel aan inlichtingen tijdig te verwerken en de relevante informatie door te geven. Op de foto oefenen mariniers met de Unmanned Aerial Vehicle (UAV) RQ-11 Raven.

Het *Maritime Warfare Centre* in Den Helder publiceerde in september 2015 een *working paper* waarin militair optreden op de grens van water en land, de *littoral*, aan bod komt. Juist het toenemende economische, politieke, sociale en militaire belang van deze *littoral* is reden voor het Commando Zeestrijdkrachten (CZSK) om de kennis van opereren in dit maritieme grensgebied, de natuurlijke habitat van het *Navy/Marine Corps* team, te verbreden en te verdiepen. ISR is één van de deelaspecten van het opereren in deze omgeving. Met dit artikel geef ik een verdere invulling aan de doorontwikkeling van ISR in de *littoral* bij het CZSK en in het bijzonder het Korps Mariniers en ondersteunende eenheden die optreden in dit gebied. Ik doe dit aan de hand van de thema's verbinden, verbeteren en vernieuwen. Eerst volgt een korte uitleg van de begrippen *littoral* en ISR.

De littoral

De aanduiding *littoral*, kustgebied, wordt met name in militaire publicaties steeds vaker als een opzichzelfstaand

begrip gebruikt. Het is een complex overgangsgebied van zee naar land dat het toneel is van uiteenlopende activiteiten. In dit gebied woont inmiddels het merendeel van de wereldbevolking en dat neemt nog steeds toe. De complexiteit van optreden in de *littoral* kan als volgt worden gedefinieerd:

'De *littoral* is waar hydrografie, geografie, handel, visserij, politieke grenzen en claims en militaire manoeuvre en logistiek samenkomen. Dit compliceert zowel de aanval als de verdediging, wat enorme eisen stelt aan maritieme, land- en luchteenheden, die in dit gebied moeten opereren, invloed uit willen oefenen en effecten te weeg willen brengen. Maritieme eenheden moeten in dit overvolle kustgebied beleid, strategie en inzet van nieuwe technologie ontwikkelen om conventionele, irreguliere en criminele dreigingen het hoofd te bieden.'

¹ Door samenkomen van al deze verschillende factoren zijn militaire operaties in deze gebieden per definitie ingewikkeld, waardoor dergelijke operaties vragen om specifieke doctrine, eenheden en middelen. De meest succesvolle gevechtseenheid is de eenheid die zowel

op land als op zee de meeste manoeuvreerruimte weet te creëren en snel kan schakelen tussen zee en land operaties. Een van de eerste operationele concepten die deze militaire manoeuvre in de kustgebieden beschrijft is het Amerikaanse *Operational Maneuver From the Sea* (OMFTS) uit 1996. Het CZSK heeft dit operationele concept omarmd, het levert immers veiligheid zowel vanuit zee als in de kustgebieden. Hierbij zijn mariniers vooral gespecialiseerd in het opereren op de grens van zee en land.

Intelligence, Surveillance & Reconnaissance

ISR is het gecombineerde proces van inlichtingen (*intelligence*), beeldopbouw (*surveillance* en *reconnaissance*) en de inzet van middelen. Een afzonderlijk schip, helikopter of eenheid kan een ISR-missie opgedragen krijgen. Het behelst het geheel aan activiteiten omtrent het verzamelen, verwerken en verspreiden van informatie en inlichtingen dat tot doel heeft het omgevingsbewustzijn te verbeteren (*situational awareness*), een beter begrip te krijgen van de omgeving (*situational understanding*) en het besluitvormingsproces van de militaire commandant te versnellen. Dit proces moet zich afspelen binnen de OODA-loop² van de tegenstander. Succesfactoren in dit geval zijn tijdigheid, kwaliteit en relevantie van de inlichtingen zodat de commandant een goed en snel besluit kan nemen. Om dit te bereiken, zal hij richting geven aan

de inzet van zijn ISR-middelen. Het verzamelen, analyseren en verdelen van informatie en inlichtingen is een continu proces, waarbij het gevaar bestaat dat er te veel niet of minder relevante informatie wordt verzameld en schaarse middelen verkeerd worden ingezet. Het resultaat is dat de commandant en zijn staf omkomen in overbodige informatie en niet weten *wat* ze moeten weten. De correcte inzet van ISR-middelen is dus even belangrijk als complex. Het spreekt vanzelf dat deze inzet in een uitdagende omgeving zoals de *littoral* zo mogelijk nog complexer is.

Verbinden

Bij maritiem optreden bestaat inlichtingenvergaring uit drie soorten activiteiten. De eerste is gericht op gegevens over de natuurlijke omgeving. De overige twee richten zich op andere actoren in de omgeving door beeldopbouw en door inlichtingenvergaring over de tegenstander. Vrijwel alle operationele eenheden van CZSK kunnen een ISR-opdracht krijgen. Zo is de NH90 helikopter een uitstekend ISR-platform, zoals recente inzet in het Caribisch gebied en op de Indische Oceaan heeft aangetoond. Hierbij beschikt CZSK over diverse eenheden en middelen die specifiek tot doel hebben om in het kustgebied deze taken uit te voeren, zoals onderzeeboten. Eenheden die een specifieke taak hebben om verkenningen te doen en inlichtingen te verkrijgen zijn *Maritime Special Operation Forces*

Binnen CZSK bestaat behoefte aan een maritieme ISR-module die zelfstandig bepaalde inlichtingenoperaties kan uitvoeren en alle middelen verbindt. Deze behoefte bleek ook naar aanleiding van de oefening Bold Alligator 2014. (foto MCD)

(MARSOFF), *Amphibious Beach Unit Reconnaissance* (ABU Recce), *Very Shallow Water* teams (VSW), *Maritime Environmental Information Centre* (MEIC) en *Reconnaissance Surveillance Target Acquisition Squadrons* (RSTA). De Nederlandse krijgsmacht beschikt tevens over een *Joint Intelligence Surveillance Target Acquisition & Reconnaissance Commando* (JISTARC) dat desgevraagd specialisten, experts en specifieke systemen kan leveren ook voor maritiem en amfibisch optreden. JISTARC levert een module waarover vloot- en marinierseenheden zelf organiek niet of slechts ten dele beschikken. Zo is deze JISTARC-module de afgelopen jaren vanaf *Landing Platform Docks* (LPD's) ingezet in het kader van de antipiraterij-operaties in de kustwateren van Somalië.

Bovenstaande opsomming van eenheden en capaciteiten suggereert dat er voldoende aandacht is voor ISR activiteiten in de *littoral*. De grote uitdaging met al deze spelers in het inlichtingenveld blijft de eenheid van inspanning en een efficiënte inzet van vaak schaarse middelen en capaciteiten. Er bestaat behoefte aan eenduidige en eenhoofdige aansturing van het inlichtingen verzamelpen en het delen van de kennis en bekendmaken van de hiaten in deze kennis. Het delen van informatie en inlichtingen stuit nogal eens op *disclosure* regelgeving. Hierdoor zijn niet alle inlichtingen voor een ieder toegankelijk en eenvoudig te delen. Daarnaast missen communicatie, informatie en datasystemen van de diverse eenheden en analisten

nogal eens interoperabiliteit. Dit komt voor een deel door het veiligheidsniveau van systemen en voor een deel door een verschil aan *hardware* en *software*. Het resultaat is dat informatie en inlichtingen vaak wel beschikbaar zijn, maar dat het delen ervan vertraging op loopt, waardoor de informatie wellicht niet op tijd bij de commandant en zijn staf belandt. Niet voor niets bestaat behoefte binnen CZSK aan een maritieme ISR-

‘ISR is het gecombineerde proces van inlichtingen en beeldopbouw, alsook de inzet van middelen’

module die zelfstandig bepaalde inlichtingenoperaties kan uitvoeren en alle middelen verbindt. De module groepeerd tijdelijk alle beschikbare ISR-middelen en genereert tijdige, geïntegreerde en gevalideerde inlichtingen en doelinformatie om bij te dragen aan de planning, de besluitvorming van het hogere niveau. Naar aanleiding van ervaringen van recente internationale amfibische oefeningen, zoals Bold Alligator 14 en Trident Juncture 15, is door de inlichtingensectie van *Netherlands Maritime Forces* (NLMARFOR) het voorstel gedaan om bovenstaande eenheden van CZSK te verbinden tot een *ISR Task Unit* (ISR TU). Tijdens deze oefeningen bleek dat naast een overlap van inzet er ook nog hiaten zijn. Door het formeren van een taakeenheid is efficiëntere inzet mogelijk. Het idee van de maritieme ISR module en dat

van de maritieme ISR-taakeenheid vullen elkaar aan en leiden tot een betere verbintenis van de ISR-capaciteiten.

Verbeteren

De grens van land en water is de habitat van de marinier. De *littoral* is daarmee het primaire inzetgebied. Bovendien hangen mariniers het adagium *‘every marine a rifleman and sensor’* aan. Dit concept kwam tot wasdom tijdens operaties in Afghanistan toen duidelijk was dat militaire operaties gedreven worden door inlichtingen. De lezers van het jubileumboek *‘Over Grenzen’* van het Nederlandse Instituut voor Militaire Historie weten dat het Korps, net als de rest van de krijgsmacht overigens, een lange weg moest gaan om tot *intell-driven ops* te komen. Inmiddels is het gemeengoed. Naast een inlichtingen-sectie op *Marine Combat Group* of *Battlegroup*-niveau heeft de staf van het niveau eronder, het *Raiding Squadron* eveneens zijn eigen inlichtingenfunctionaris. Hij geeft richting aan het inlichtingen verzamelpen op compagniesniveau en debrieft mariniers die terug komen van patrouilles of inzet. Hierin zit de uitdaging. Naast observaties van de individuele marinier komen eenheden vaak ook terug met beeld- en filmmateriaal, gemaakt door dag- en nachtcamera's vanuit observatieposten, voertuigen of wapensystemen zoals het antitank systeem Gill of de *unmanned areal vehicle* (UAV) RQ-11 Raven. Dit levert een schat aan informatie op. Het is een uitdaging om het geheel aan inlichtingen tijdig te verwerken en de relevante informatie door te geven. De inlichtingensecties, analysecapaciteit en informatienetwerken moeten robuuster worden zodat informatie sneller verwerkt kan worden en de commandant tijdig de juiste beslissing kan nemen.

Marinierseenheden beschikken verder over *military trackers*. Deze specialistische ‘sensoren’ beheersen de kunst van het spoorzoeken. Deze vaardigheid deed tijdens Afghanistan zijn intrede en heeft sindsdien zijn waarde bewezen, eerst in Uruzgan, maar later ook elders zoals in Nederland in het kader van militaire bijstand. Het concept is overgenomen van het Amerikaanse Korps Mariniers. In 2007 viel het de Amerikaanse luitenant-generaal James Mattis op dat Amerikaanse militairen die in Irak slachtoffer waren geworden van vijandelijke scherpshutters zich gedroegen als prooi en niet als jager. Hij trok deze conclusie na het kijken van filmpjes die de zogenaamde *Juba-sniper*³ op internet had gezet. Dit moest veranderen! Het door Mattis voorgestelde programma werd *Combat Hunter*. *Combat tracking* (of *military tracking*) is hier een onderdeel van.

Om de Nederlandse marinier als sensor te verbeteren, is het interessant naar de overige onderdelen van *Combat Hunter* te kijken. Het doel van het trainingsprogramma is het creëren van een *mindset* waarin de militair een beter omgevingsbewustzijn krijgt en beter in staat is om informatie te verzamelen en te verwerken zodat hij proactief dreigingen aanpakt. Naast het eerder genoemde *combat tracking* bestaat het programma verder uit het aanleren van verbeterde observatie technieken, *combat profiling* (analyse van gedragspatronen) en *combat policing* (gespreks- en ondervragingstechnieken en het

omgaan met bewijsmateriaal). De militair is dan meer dan sensor alleen en krijgt een beter omgevingsbewustzijn, begrip van de omgeving en van zijn rol in het inlichtingen verzamelpen. Dit succesvolle programma is inmiddels overgenomen door het Amerikaanse en Britse leger.

Vernieuwen

De grootste Nederlandse eenheid die in de *littoral* optreedt is de *Amphibious Task Group* (ATG). Naast mariniers- en vlooteenheden zal de taakgroep bestaan uit andere onderdelen van de krijgsmacht die gekwalificeerd zijn om met de ATG te opereren. De staf van NLMARFOR is de aangewezen eenheid om leiding te geven aan de ATG, zoals dit jaar in het kader van de *NATO Response Force* (NRF). Gelet op de niveaus van militair optreden begeeft de ATG zich op het operationele niveau. De primaire verkenningseenheid in de *littoral* van de Nederlandse krijgsmacht is MARSOFF. MARSOFF zou dus de verkenningseenheid van de ATG moeten zijn. Deze maritieme speciale eenheid heeft echter ook speciale taken op strategisch niveau en valt doorgaans onder een andere *component commander* dan de ATG. De ervaring leert dat deze schaarse capaciteit zeer beperkt beschikbaar is voor een amfibische taakgroep. Marinierseenheden in de ATG beschikken over eigen organieke verkenningseenheden zoals de *Recce Sniper troops* van de RSTA *Squadrons* en het eerder genoemde *ABU-Recce*. Deze eenheden zijn relatief klein en treden op het tactische niveau op. Bij inzet MARSOFF-eenheden

‘Om alle ISR-taken succesvol te laten zijn is eenheid van inspanning nodig op het gebied van verzamelen, verwerken en verdelen’

op het strategische niveau zoals dat van *Special Operations Maritime Task Group* (SOMTG) ontbreekt vaak een verkenningseenheid op het operationele niveau, het zogenaamde *Medium Recce*. Met name tijdens de *advance force* en *pre-landing operations* van amfibische operaties is het gemis van een regulier beschikbare organieke *Medium Recce* eenheid van de ATG merkbaar. Deze eenheid creëert de voorwaarde voor succes en bepaalt voor een groot deel waar de overige ISR-middelen in de *littoral*, zoals VSW en MEIC worden ingezet. Daarnaast bezorgen zij de beveiliging van andere ISR activiteiten. Het eerder genoemde voorstel voor een maritieme ISR-taakeenheid van NLMARFOR onderkent de behoefte aan een organieke verkenningseenheid op operationeel niveau, de zogenaamde *Littoral Recce & Clearance troop*. Een eenheid die naast verkenningstaken tijdens *advance force* en *pre-landing operations* ook obstakels kan ruimen.

Het Amerikaanse Korps Mariniers heeft als *Medium Recce* eenheid *Force Reconnaissance* compagnieën in haar gelederen (Force Recon). Zij zijn het die klassieke taken als strandverkenningen uitvoeren en daarmee het gat dicht tussen (maritieme) speciale eenheden en verkenningseenheden op bataljonsniveau. Het Britse

De primaire verkenningseenheid in de *littoral* van de Nederlandse krijgsmacht is MARSOFF. (foto René Lipmann)

Korps Mariniers heeft voor dit doel 30 *Commando Information Exploitation Group* (30IX) opgericht. Deze eenheid heeft zijn wortels in 30 *Assault Unit*, een Engelse speciale eenheid in de Tweede Wereldoorlog waarbij ook de geestelijk vader van James Bond Ian Fleming diende. Deze eenheid is anders dan Force Recon aangezien het niet alleen richting geeft aan alle ISR-activiteiten, maar ook de eenheid is die binnen de Britse 3de Commando Brigade leiding geeft aan *information operations*. Hiertoe beschikt deze eenheid over een gedegen analysecapaciteit die naast geclassificeerde informatie ook informatie uit open bronnen verwerkt tot inlichtingen. De eenheid speelt een grote rol in het creëren van zogenaamde non-kinetische effecten. Nieuw is zeker ook de integratie van het *Seebataillon* van de Duitse marine binnen operationele eenheden van CZSK. Begin februari 2016 tekenden de ministers van defensie van Duitsland en Nederland hierover een intentieverklaring. Het *Seebataillon* beschikt over eenheden die een bijdrage kunnen leveren aan ISR-activiteiten in de *littoral*. Vernieuwen betekent simpelweg ook nieuwe ISR-middelen die CZSK gaat verwerven. Zo zullen de UAV secties van de RSTA *Squadrons* naast de Raven de beschikking krijgen over de RQ-20 Puma en de RQ-12 Wasp III. De Raven en de Puma behoren beide tot de klasse *Small* UAV (SUAV) en zijn door een persoon te lanceren. De Britse marine heeft al succesvolle tests gedaan met de lancering van de Puma vanaf vaartuigen. Voor de Wasp III geldt dat hij behoort tot de zogenaamde *Miniature* UAV-klasse (MUAV). Dit houdt in dat hij kleiner is dan een SUAV en eenvoudiger is in het gebruik. Deze sensoren zijn zeker niet de enige die op korte termijn bij het Korps Mariniers of CZSK hun intrede zullen doen. Als de Wet van Moore⁴ ook van toepassing is op sensoren dan zal het aantal sensoren significant toenemen. Dit komt niet alleen terug in de vorm van nieuwe middelen, maar ook bij het opwaarderen van huidige systemen. Daarnaast zijn civiele systemen steeds vaker voorzien van sensoren die ook nog eens via openbare bronnen beschikbaar zijn. Dit alles zal extra informatie en data opleveren, informatie die geanalyseerd en verdeeld moet worden.

Slot

Het besef dat inlichtingen leidend zijn voor militaire operaties is inmiddels gemeengoed. Binnen het Commando Zeestrijdkrachten en daarmee ook het Korps Mariniers zijn diverse afzonderlijke eenheden bezig met ISR-taken in de *littoral*. Om al deze taken succesvol te laten zijn is eenheid van inspanning nodig op het gebied van verzamelen, verwerken en verdelen. Daarbij is het van groot belang dat de inlichtingencyclus snel kan reageren op veranderende omstandigheden om snelle beslissingscyclus van vloot en marinierseenheden in de *littoral* mogelijk te maken. De verbintenis van alle eenheden die ISR-taken uitvoeren in de *littoral* moet intensiever, zowel binnen het CZSK als binnen de krijgsmacht. Het concept van de maritieme ISR-module en de maritieme ISR taakeenheid heeft potentie en verdient de aandacht. Het idee is in lijn met de behoefte van een

organieke verkenningseenheid voor de ATG. Mariniers treden overal op in de *littoral*, zowel op water als aan land. In generieke zin is elke marinier een sensor en zal zich daar meer bewust van moeten zijn. Het Amerikaanse Combat Hunter-programma verbetert de filosofie van “*every marine a sensor*”, doordat het bewustzijn van zijn plaats in het inlichtingen verzamelplan groter zal zijn. Daarnaast moeten bestaande informatienetwerken en analysecapaciteiten robuuster. Alleen tijdig verwerkte informatie is waardevol. In de nabije toekomst zullen steeds meer sensoren data leveren aan analisten die daaruit een samenhangend beeld opbouwen en zodoende het omgevingsbewustzijn vergroten alsook het begrip van de omgeving. Alleen zo kan de operationele commandant in de *littoral* de juiste beslissingen nemen en sneller handelen dan zijn tegenstander.

LTKOLMARNs R.A.J. (Rob) de Wit is bataljons-commandant van de 2nd Marine Combat Group.

Noten

- 1 Dr. Sepp Kaley, Directeur *Littoral Operations Center* van het *Naval Post Graduate School* in Monterey in de Verenigde Staten.
- 2 OODA-loop is het besluitvormingsproces dat ontwikkeld is door de Amerikaanse luchtmacht kolonel John Boyd. OODA staat voor *Observe, Orient, Decide & Act*.
- 3 Juba is het acroniem van een vermeend Iraakse scherpshutter die 37 Amerikaanse militairen neergeschoten zou hebben. Hiervan plaatste hij meerdere video's op internet.
- 4 De Wet van Moore stelt dat het aantal transistors in een geïntegreerde schakeling door de technologische vooruitgang elke twee jaar verdubbelt. Moore, een van de oprichters van de chipfabrikant Intel, deed deze voorspelling in 1965. De wet wordt vaak toegepast op alles waar microchips in zijn verwerkt.

80 jaar bridge in de Marineclub

In 2016 wordt 80 jaar wedstrijdbridge gespeeld door marineofficiëren in de Marineclub. De in 1947 heropgerichte officieren bridgeclub (OBC) heeft bijna 70 jaar bestaan.

(foto's collectie auteur)

De beginjaren

Lang voordat het bridgespel in 1925 werd uitgevonden, werd door de marineofficiëren in hun ‘Heerensocieteit’ te Den Helder verschillende soorten kaartspellen beoefend. In de jaarverslagen van de ‘officiërenvereniging’, voorloper van de VMO later KVMO is de aanschaf vermeld van speciale kaart-tafels en van huurtarieven voor het gebruik van speelkaarten. Na introductie van bridge in Nederland (1928) en nog voor de oprichting van de Nederlandse Bridgebond (1930) werd bridge al in wedstrijdvorm gespeeld door marineofficiëren in clubverband. Interessant is het uit 1929 stammende reglement, waaruit blijkt dat tegen inleggeld van 1 gulden kon worden gespeeld, met 8 spellen per tafel en om een geldtarief van 1 cent uit te keren per 20 punten verschil op de tegenstander. Er waren strafbepalingen voor verzaken en voor verkeerd uitkomen.

Voor ingewijden: in de oorspronkelijke vorm werden ‘Manches en Robbers’ gespeeld met als basis de bied- en speelmethode ‘Goudsmit’ die gebaseerd was op honneur-tricks. Het bezit daarvan werd zelfs extra beloond zonder dat de speler er zelf iets aan had hoeven doen. De naam aan deze activiteiten verbonden, was die van de secretaris van de officierenvereniging Th.R. Deelder. Door het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog kwam na 11 jaren een voorlopig eind aan deze voorloper van OBC. De officieren vertrokken of werden krijgsgevangen gezet en de Marineclub werd gesloten.

Maaltijd voor f 2,50

De landskampioen bridge Mr F.W. Goudsmit kwam op uitnodiging met zijn partner L. Zeldenrust op 11 april 1940 een causerie houden en demonstratie geven waarbij zij tegen elk van de aanwezige paren speelden. Als blijk van waardering genoten de heren een maaltijd in de club, waarvan de kosten per persoon twee gulden vijftig bedroegen (omgerekend ca € 1,15!).

(her)Oprichting Officiëren-bridgeclub 1947

In september 1947 nam een groep docenten van het KIM het initiatief tot oprichting van een bridgeclub voor officieren en gelijkgestelden. Hoofddrolspelers waren KTZA Van Boven, KLTZV Van Prooien, KLTZ Van Straaten en de wiskundeleraren van het KIM, Schutte en Sanders. Zij hadden de wind mee, omdat het verenigingsleven in de naoorlogse jaren een stevige impuls kreeg. Al spoedig werd aan dames op continue basis introductie verleend in de - toen nog niet geëmancipeerde - Marineclub aan de Hoofdgracht. Op voorwaarde dat de bridgeclub zelf voor aanvulling van de bediening zorgde werd wekelijks elke woensdagavond competitie gespeeld. Aansluiting bij en contact met de vereniging van Marineofficiëren was vanzelfsprekend. Beide kegelclubs en de tennisclub OLTC Animo waren de OBC daarin al voorgegaan. De (destijds nog) VMO manifesteerde zich

trouwens toen nog voornamelijk - zo niet geheel - met als hoofddoel het contact tussen de leden door sport en ontspanning: de vele feestavonden, Koninginnedag viering, culturele avonden, autopuzzelritten en feestelijke maaltijden kregen een vaste plaats op het programma. De komst van TV met in het bijzonder het Europacup-voetbal in de roemrijke dagen van Ajax en Feyenoord, altijd op woensdag, deed OBC besluiten de clubavond te verplaatsen naar dinsdag met als resultaat dat spoedig weer in 2 en later 3 lijnen kon worden gebridged. Inmiddels werd in overleg met de VMO beperkte introductie na ballotage toegestaan tot maximaal 20% van het ledental. De VMO subsidieerde drives, er was een zuster-bridgeclub in Den Haag met jaarlijks over en weer een VMO-drive en OBC kreeg eigen statuten en een huishoudelijk reglement. Toen OBC toetrad tot de Nederlandse Bridgebond en ook aan districts- en bondswedstrijden deelnam kreeg men te maken met bondsreglementen, naast die van OBC, de VMO en de Marineclub zelf. Toen de Marineclub begin jaren 70 naar Harssens verhuisde kwam daarbij nog de restrictie voor toegang tot bewaakt terrein. Het hoeft geen nader betoog dat deze ontwikkelingen het bestuur de nodige hoofdbrekens hebben gekost. Bovendien kreeg men te maken met diverse verbouwingen, voor- en tegenstanders van roken en de mate waarin ballotage kon worden toegepast.

Van stabiliteit naar groei 1970-1985

Het is, gezien alle beperkingen niet verbazingwekkend dat OBC door de buitenwereld als ontoegankelijk of, -overigens ten onrechte - als elitair werd gezien. De status als sportsectie VMO, de speelgelegenheid op bewaakt marineterrein, ballotage en introductie-beperking maakten de club weliswaar uniek maar waren ook een blok aan het been.

Dat de club desondanks groeide tot 100 leden, zijnde de maximale zaalcapaciteit, was te danken aan een zeer actief bestuur. Enkele dames van het bestuur waren begonnen met het uitgeven van een OBC blad, waarin naast de uitslagen van elke serie ook andere aantrekkelijke artikelen waren opgenomen. Het is de verdienste van mevr. C. Muilwijk dat dit blad het vele jaren heeft kunnen volhouden.

Tien jaar lang werd beginnersles gegeven aan groepen van 16 à 20 toegangsgerechtigden en kandidaat introducés. Ruim de helft van hen trad daarna toe tot het lidmaatschap.

Waarschijnlijk kende geen enkele bridgeclub zo'n groot verloop. Redenen hiervoor waren de overplaatsingen na korte tijd van de actief dienenden en het feit dat de in Den Helder geplaatsten niet meer aan hun standplaats waren gebonden voor woonruimte. Daarnaast kwamen er ook bij de KM steeds meer tweeverdieners, een tot dan nog vrij zeldzaam verschijnsel. Deze ontwikkelingen leidden ertoe dat het verzuim bij de leden toenam, bestuursfuncties moeilijk te vervullen waren en lang achtereen door dezelfde personen werden vervuld. Al deze factoren leidden op hun beurt tot een gevoelig verlies van leden.

Ook de jaarlijkse KVMO-drive trok gaandeweg minder belangstelling 'van buiten' Den Helder. Deze beker werd niet zelden gewonnen door anderen dan OBC leden. Gelukkig werden, toen deze drive voor (voorlopig?) de laatste keer werd gespeeld, KTZ H. Geilenkirchen met mevr. L. Bertijn winnaar, zodat deze trofee toch nog in het bezit kwam van onze club!

Wedstrijdvorm, prijzen, festiviteiten

De competitie omvatte jaarlijks 40 speelavonden. In de maanden juli en augustus werd nog enige tijd recreatief doorgespeeld. Drie à vier avonden werd een feestelijke

prijzendrive gespeeld. Voor het beste jaarresultaat was sinds 1975 een wisselbeker beschikbaar. Deze werd, na vol namen te zijn gegraveerd, in 2000 vervangen door een model van Speyk mast en vervolgens in 2008 door een kleine op een schild gemonteerde scheepsbel. Kort na de oprichting van OBC werd bij toerbeurt een jaarlijkse wedstrijd tegen een Haagse OBC gehouden. Deze werd later vervangen door een KVMO-drive die een sterk reüniekarakter had. De voorlopig voor het laatst gehouden

KVMO-drive vond in 2007 plaats, in combinatie met de reünie/viering van het 60-jarig bestaan.

Het **40-jarig jubileum** werd gevierd op 19 september 1987. Deze viering werd gecombineerd met de jaarlijkse KVMO-bridgedrive en trok 136 deelnemers. Het programma omvatte een bridgedrive en prijsuitreiking in de Marineclub te Den Helder. In café restaurant Lands End vond een koud buffet en een gezellig samenzijn plaats met 'live muziek'. Alle deelnemers aan het jubileum kregen een set speelkaarten uitgereikt, ontworpen door ons clublid mevr. M.L. Rouffaer.

Het **50-jarig bestaan van de Officierenbridgeclub** werd, getuige het dagprogramma (zie de pagina hiernaast), op grootscheepse wijze gevierd met een auto-puzzelrit, receptie, jubileumwijn met eigen etiket voor elke deelnemer, een drive met 48 paren, en tot slot een muzikaal omlijst buffet. De NBB stuurde een meespelende vertegenwoordiger die zijn felicitatiespeech deed vergezelen van een geschenk in de vorm van twee sets luxe spelmapjes en de KVMO subsidieerde de feestelijkheden.

In een speciaal in dichtvorm geschreven jubileumboekje kon een ieder zich in ironisch satirische stijl als bridger herkennen, hetgeen door enkelen als minder geslaagd werd ondervonden.

Het voorblad van het reglement voor het bridgeconcours in 1929.

Boven: Marineclub Hoofdgracht 1865-1977. Onder: Marineclub Harssens 1977-heden

Officieren

Officier Marva

Adelborst

Kaartspel ontworpen door mevr. M.L. Rouffaer

PROGRAMMA VAN HET 50-JARIG JUBILEUM

10.30 uur	Start van de auto-puzzelrit
12.00 uur	Bekendmaking winnaars
12.15 uur	Reünie deelnemers en toespraken
13.15 uur	Lunchbuffet
14.00 uur	Jubileumdrive, tevens KVMO drive
17.30 uur	Aperitief en prijsuitreiking
19.00 uur	Koud/warm buffet met muzikale omlijsting
21.30 uur	Einde

De topjaren 1983 t/m 2003

De periode 1983-2003 was er één van grote bloei. Er was meer interesse voor het verenigingsleven en ook veel actief dienende officieren waren lid. Eind jaren '90 was er tijdelijk een ledenstop vanwege de maximale zaalcapaciteit. De leden namen deel aan districtsviertallen, er was enige tijd een laddercompetitie, er werd aan drives van de NBB deelgenomen en er werden twee open drives ten bate van het Wereld Natuur Fonds georganiseerd. De groei van het ledenbestand was mede te danken aan een serie van 20 achtereenvolgende jaren dat er bridgeles werd gegeven in de club. In overleg werd de introductie verruimd: eerst naar 30 en later naar 40%. Gedurende deze 20 topjaren werd 6 keer per jaar de OBC courant uitgegeven, die met veel zorg was samengesteld en een tijdlang op ludieke wijze werd geïllustreerd door de voorzitter.

OBC sinds 2003

Er zijn legio factoren aan te wijzen voor de neergang van het ledental dat zich eigenlijk al vanaf 2000 begon af te tekenen. Het aantal actief dienende officieren dat lid was liep terug, hetgeen resulteerde in vergrijzing van het ledenbestand. Tegelijkertijd nam het verzuim toe, zodat in 2010 sprake was van een 'terug naar af' situatie. Dit geldt overigens voor veel andere (bridge)clubs en landelijk heeft men ook te kampen met verminderde animo bij jongeren, zodat in sterke mate vergrijzing optreedt. Niettemin telt de Nederlandse Bridgebond nog steeds ruim 100.000 leden. Behalve met verminderde deelname, hetgeen zich bij de huidige generatie voordoet bij elk soort clubleven, heeft

OBC te maken met verscherpte maatregelen van toegangsbewaking en striktere regels voor toegangsgerechtigdheid door bemoeienis van de Helderse horeca. Ook is er al geruime tijd weinig aanwas door beginnerscursussen, en hebben wervingsacties weinig succes gehad. Gedurende 5 jaar werd een individuele laddercompetitie gespeeld. Omdat deze vorm minder aantrekkelijk werd gevonden is sinds 2010 weer de 6-weekse lijnencompetitie ingevoerd. Dit ondanks het feit dat het indelen in 2 lijnen slechts met kunst en vliegwerk te handhaven was. Niettemin is de groep getrouwen sterk genoeg om deze storm te doorstaan onder het motto 'Als het niet kan zoals het moet, moet het maar zoals het kan'. Eind 2015 lijkt de kerngroep nog steeds alle stormen te doorstaan. Sinds maart 2012 wordt gespeeld in één enkele lijn, variërend van 8 -14 paren en er zijn inmiddels *bridgemates* (een mobiel rekenprogramma dat de scores bijhoudt) overgenomen van HBC45, met subsidie van de KVMO. De sfeer is onveranderd positief, en het bestuur, gevormd door KLTZ L.F. van Hofwegen (voorzitter), KLTZ H. van Vuuren (penningmeester), R. Eenkhoorn (secretaris) en ondergetekende wedstrijdleader, houdt de club zo lang mogelijk met energieke inzet van de voorzitter gaande, voor de wekelijkse speelavond elke dinsdag van september tot en met mei, zolang er nog ten minste 8 paren aanwezig zijn. Bij minder ontstaat een onwerkbaar situatie. Eerder dan gedacht en gehoopt trad begin 2016 verder ledenverlies op waarop werd besloten de competitie stil te leggen. Tijdens de Algemene ledenvergadering op 16 februari jl. stemden de leden noodgedwongen in met het bestuursvoorstel OBC na bijna 70 jaar op te heffen en af te sluiten met een feestelijke einddrive op 23 februari.

KTZ b.d. F. Bertijn leerde bridge als 15-jarige. Hij is OBC-lid sinds 1954 (met onderbrekingen) en erelid sinds 1997. 40 jaar heeft hij binnen de OBC bestuursfuncties vervuld en geruime tijd ook functies in NBB- districts- en landelijk verband. Na zijn leeftijdsonslag bekwaamde hij zich verder met NBB diploma's docent, club wedstrijdleader en arbiter. Hij dankt bridgevriend en clubgenoot R. Eenkhoorn voor zijn hulp bij dit artikel.

De uitbraak van de Golfoorlog 25 jaar geleden en de rol van de Koninklijke Marine

Hr. Ms. Zuiderkruis, Hr. Ms. Philips van Almonde en Hr. Ms. Jacob van Heemskerck op weg naar de Perzische Golf, eind 1990. (foto NIMH)

Vijftientig jaar geleden, op 31 januari 1991, gaf minister van Defensie Relus ter Beek (PvdA) de Perzische Golf vrij als operatiegebied voor twee Nederlandse fregatten die daar waren in het kader van de Golfoorlog. Dit artikel blikt terug op de politiek-militaire besluitvorming in die spannende weken voor en tijdens Operatie Desert Storm en de bijdrage van de Koninklijke Marine aan de bestrijding van het Golfconflict.¹

Aanloop naar de Golfoorlog

Op 2 augustus 1990 trokken Iraakse militairen buurland Koeweit binnen.² In Nederland was op dat moment bijna het voltallige kabinet op vakantie. De crisis kwam als een totale verrassing. 'Het leek wel alsof minister Koos Andriessen van Economische Zaken het land in z'n eentje vanuit een hotel op de Veluwe regeerde.' schreef defensie-minister Relus ter Beek in zijn memoires *Manoeuvreren, herinneringen aan plein 4*.³ Door de oorlog was het echter snel gedaan met de vakantiestemming.⁴ Onder leiding van de Verenigde Staten kwam een internationale actie op gang om de Iraakse agressie te beteugelen. Via de VN werden sancties en embargo's ingesteld en een multinationale coalitie van landen stuurde militairen naar Saoedi-Arabië en het Perzische Golfgebied om verdere territoriale schendingen van het Iraakse regime te voorkomen. De sfeer van urgentie en opwindende die zich daardoor die zomer van de Nederlandse politieke leiding meester maakte, viel eveneens te proeven in de marinehaven en op het marine-hoofdkwartier.⁵ Het Golfconflict kon wel eens uitlopen op een militair treffen waaraan ook Nederland mee zou doen. Een rol voor de Koninklijke Marine viel zeker niet uit te sluiten.

Wat was er gebeurd? Na de Val van de Muur dacht de Iraakse dictator Saddam Hoessein, een man met grotere ambities dan zijn landsgrenzen, dat de rest van de wereld nog de handen vol had aan het opnieuw vormgeven van de internationale betrekkingen na het neerkomen van het IJzeren Gordijn. Wie lette er op Irak? Hij calculeerde dat de internationale gemeenschap geen heisa zou maken als hij één golfstaatje innam. Olie had de wereld toch nodig. Saddam kon de extra olie-inkomsten van een gebiedsuitbreiding goed gebruiken. De lange oorlog tegen Iran (1980-1988) had meer dan 500 miljard dollar gekost. Het Iraakse regime zat diep in de schulden. Wel had het conflict met de Perzen hem onder buurlanden aanzien opgeleverd als gewapende hoeder van de Arabische cultuur. Saoedi-Arabië was bijvoorbeeld bereid de Iraakse schulden kwijt te schelden. Net als de Amerikaanse president George H.W. Bush hoopten de Saoediërs Irak in toom te houden door het land als vriend in plaats van als vijand te zien. Saddam moedigde andere buurlanden aan hetzelfde te doen.⁶

Daar ging het mis. Koeweit wilde niet ingaan op de Iraakse eisen. Het land weigerde mee te doen aan een schuldsanering en nam afstand van Saddams wens het Iraakse oliequotum of de olieprijs te verhogen binnen

de organisatie van olie-exporterende landen (OPEC). Dat de olieprijs zo laag lag begin jaren negentig (tot zelfs 8 dollar per vat ruwe olie) was Irak een doorn in het oog: tijdens de Iran-Irak-oorlog zakte de productie zodanig dat andere olieproducerende landen, zoals Koeweit, fors meer olie gingen exporteren om aan de vraag van de wereldmarkt te kunnen voldoen. Dat bracht extra geld in het laatje. Toen die oorlog voorbij was, was Koeweit niet van plan de olieproductie terug te schroeven naar het oude niveau. Deze houding beschouwde Saddam als een daad van economische oorlogvoering.⁷ Op de dag van de inval probeerden de leiders van Saoedi-Arabië en Egypte de wereld ervan te overtuigen dat de regio dit probleem zelf kon oplossen. 'I'm used to these disasters.', suste de Egyptische president Hosni Mubarak.⁸ Maar de Golfcrisis werd al snel groter dan het probleemoplossend vermogen van de omringende landen. Op 6 augustus 1990 nam de VN-veiligheidsraad resolutie 661 aan die VN-landen opriep Iraakse exportgoederen (waaronder olie) te boycotten en Iraakse deviezen te bevriezen (met uitzondering van geldstromen bestemd voor hulpgoederen).⁹

De Golfcrisis als kans

Vanaf zijn vakantieadres in Spanje probeerde de Nederlandse minister van Defensie alles zo goed mogelijk te volgen. Ter Beek gaf de Koninklijke Marine opdracht alvast opties op een rij te zetten voor een Nederlandse maritieme bijdrage aan het internationale crisismanagement.¹⁰ Al snel kwamen premier Ruud Lubbers (CDA) en vicepremier Wim Kok (PvdA) met Ter Beek (PvdA) tot het besluit dat de Nederlandse inzet defensief moest worden en bovendien samen met zoveel mogelijk Europese landen. Hierop liet Ter Beek zijn vrouw en kinderen achter aan de Costa del Sol en vertrok samen met minister van Buitenlandse Zaken Hans van den Broek (CDA) naar Den Haag. Bij terugkeer op zijn ministerie lag er al een advies klaar van de Marine. Het krijgsmachtdeel adviseerde minstens een luchtverdedigingsfregat en een standaardfregat te sturen, en als het even kon ook een bevoorradingsschip. Binnen drie à vier weken konden die in de Perzische Golf zijn.¹¹

De crisis in het Midden-Oosten was voor de Marine een kans. Met de aangekondigde herziening van het defensie- en veiligheidsbeleid in het vooruitzicht, gericht op een expeditionaire en verkleinde krijgsmacht, vocht de marineleiding voor de vloot. 'De gretigheid (...) verbaasde mij niks', schreef Ter Beek in zijn memoires.¹² Het verbaasde de minister wel dat niemand nadacht over taken en commandovoering. Onduidelijk bleef bijvoorbeeld onder welke vlag een internationaal vlootverband moest varen. Een oplossing werd gevonden door Nederland te laten deelnemen aan de missie van de West-Europese Unie (WEU, het militaire samenwerkingsverband van Europese landen dat tussen 1954 en 2011 bestond).¹³

Wat sturen we naar Golf?

In afwachting van een nadere taakomschrijving besloot Nederland op 13 augustus 1990 alvast het standaardfregat Hr. Ms. Pieter Florisz (176 opvarenden) en het luchtverdedigingsfregat Hr. Ms. Witte de With

(200 opvarenden) richting Irak te sturen, als onderdeel van het WEU-vlooteskader. Gewapende inzet om het handelsembargo af te dwingen was pas sinds 25 augustus mogelijk. Op die dag nam de VN-veiligheidsraad resolutie 665 aan, die landen opriep het handelsembargo desnoods met geweld te handhaven. Op 9 september voeren de schepen hun eerste patrouilles. Aan boord van de Pieter Florisz bevond zich een kanon, twee Lynx-helikopters met 7.56 MAG-mitrailleurs tegen speedboten, terwijl beide fregatten onder meer uitgerust waren met geleide wapens en het SGE-30 Goalkeeper snelvuurkanon tegen inkomende raketten. Kapitein-ter-zee Ton van Gurp leidde de zogeheten WEU Task Group 429.9.¹⁴ De inzet van de Koninklijke Marine kwam in een andere fase terecht toen de crisis in het Midden-Oosten op

'De crisis in het Midden-Oosten was voor de Marine een kans'

scherp werd gezet nadat de VN-Veiligheidsraad op 29 november 1990 resolutie 678 had aangenomen. De verklaring was een laatste poging Irak te laten voldoen aan elf eerder dat jaar aangenomen resoluties. Mocht het land ook deze ultieme oproep in de wind slaan, dan waren andere staten, in overleg met Koeweit, gerechtigd militair in te grijpen. De Amerikaanse troepensterkte in de Golfregio verdubbelde in de daaropvolgende weken van een kwart naar een half miljoen militairen. De deadline liep in New York op 16 januari 1991 om 12:00 uur af. Voor het eerst sinds de Korea-oorlog was een coalitie van VN-lidstaten bereid een land militair te dwingen een ander land te verlaten.¹⁵ De situatie stelde het kabinet in Den Haag voor de vraag of, en hoe, Nederland zou bijdragen in het geval van een militair treffen. De tijdsdruk was groot: binnen zes weken moest er een militair plan liggen.¹⁶

Mariniers aan boord van Hr. Ms. Zuiderkruis bewaken in februari 1991 met de Stinger het luchtruim boven de Perzische Golf. (Foto NIMH)

Van verschillende kanten nam de druk op Defensie toe. Internationaal, maar ook uit sommige gelederen binnen de krijgsmacht, nam de druk op Ter Beek toe om ook grondtroepen te sturen. Sterk vertegenwoordigd in deze ‘grondtroepenlobby’ was het Korps Mariniers. Een maand voordat de VN-Veiligheidsraad resolutie 678 aannam, begon Korpscommandant generaal-majoor der mariniers Willem van Breukelen al te wijzen op de mogelijkheid van het inzetten van mariniers.¹⁷

Begin januari 1991, twee weken voor het verstrijken van de internationale deadline aan Irak, lag de optie om mariniers actief te laten deelnemen aan de grondoorlog toch nog steeds op tafel, zo bleek uit een interne notitie.¹⁸ Op de een of andere manier was die informatie bekend bij ochtendblad *De Telegraaf*, dat de volgende dag kopte met: ‘Mogelijk mariniers naar het Golfgebied’. De bal lag nu bij de politieke leiding. Bleef de Nederlandse bijdrage beperkt tot het defensief handhaven van het VN-embargo, of zette het kabinet de volgende stap en zou het meedoen aan een offensieve actie tegen de Iraakse agressor met *boots on the ground* van het Korps Mariniers? ‘Mocht een dergelijke beslissing worden genomen, dan lijkt op korte termijn alleen uitzending van mariniers mogelijk.’, aldus een ambtelijk advies.¹⁹ Vanwege de relatief geringe omvang van het Nederlandse Korps Mariniers werd nogmaals gewezen op inzet in een groter Amerikaans mariniersverband of met de *UK/NL Amphibious Force*.

Het ter beschikking stellen van de mariniers was alleen zinvol als deze volledig zouden worden opgenomen in een groter verband, meldden ook de minister en staatssecretaris van Defensie aan de ministerraad.²⁰ Een gemakkelijk besluit was dat niet. De vrees bestond dat Defensie daarmee zeggenschap en controle zou kwijtraken. Vicepremier Wim Kok zette de kwestie op scherp. Hij koos daarvoor het publieke debat via de media. In een gesprek met journalisten op 8 januari zei hij dat als de Britten geen mariniers stuurden, Nederland dat ook niet zou doen. ‘Andere optie zou zijn dat de mariniers worden ingezet of ingelijfd bij de Amerikaanse troepen en dan zouden ze bijna in vreemde krijgsdienst gaan en dat lijkt ons geen verstandige lijn.’²¹

De opmerking van de vicepremier was gechargeerd: bondgenootschappelijk optreden was niet hetzelfde als dienen in vreemde krijgsdienst. ‘Het gebruik van de term is enigszins misplaatst (...). De achtergrond van de door Minister Kok gelanceerde opmerking is mij niet bekend.’, schreef de directeur Juridische Zaken van het Departement van Defensie een paar dagen later dan ook in een interne notitie.²² ‘Overdracht van commando behoeft (...) geenszins in te houden dat hiermee in ‘vreemde krijgsdienst’ wordt getreden.’²³ Ook het toenmalige Tweede Kamerlid en de latere minister van Defensie Eimert van Middelkoop verwonderde zich tijdens een debat op 11 januari over Koks uitspraak: ‘Consequent toegepast legt het zelfs de bijl aan de wortel van onze NAVO-verplichtingen.’²⁴ Alle lobby-inspanningen ten spijt, mocht het Korps Mariniers slechts twee Stinger-teams leveren van elk drie man.

De commandant van het Nederlandse Eskader in de Perzische Golf, KLTZ P.C. Kok (l) en de commandant van het vlaggeschip Hr. Ms. Jacob van Heemskerck, KLTZ H.P. Wirth (r) krijgen uitleg van een Amerikaanse collega op de brug van een Amerikaans vliegkampschip tijdens de operatie Desert Storm. (foto NIMH)

Deadline verstreek, bombardementen begonnen

Op 16 januari 1991 verstreek de deadline van de VN-Veiligheidsraad. Exact een minuut later begon operatie *Desert Storm*. De door de Amerikanen geleide geallieerde luchtsrijdkrachten begonnen met hevige bombardementen. In de eerste fase richtten deze luchtaanvallen zich op strategische doelen en de Republikeinse Garde, een pijler van het Iraakse regime, en op de logistieke lijnen naar de bezettingstroepen in Koeweit. De bombardementen gingen met zo’n drieduizend sorties per dag destijds de boeken in als een van de meest intensieve militaire luchtcampagnes uit de geschiedenis.²⁵

Voor de Nederlandse marinefregatten betekende operatie *Desert Storm* dat zij daadwerkelijk richting het strijdtoneel konden ‘opstomen’ - zij het ietwat aarzelend: pas op 31 januari 1991 gaf minister Ter Beek de gehele Perzische Golf vrij als operatiegebied. Tot die tijd mochten de twee fregatten (op 5 december 1990 afgelost door standaardfregat Hr. Ms. Philips van Almonde, het luchtverdedigingsfregat Hr. Ms. Jacob van Heemskerck en het bevoorradingschip Hr. Ms. Zuiderkruis) niet verder komen tot breedtegraad 27°30.²⁶ De Nederlandse fregatten beschermden vanaf 31 januari Amerikaanse vliegdek- en slagschepen in de Golf. Hr. Ms. Zuiderkruis werd ingedeeld in de centrale bevoorradingspool in het centrale deel van de Golf. De operaties verliepen zonder incidenten. De drie schepen verlieten op 29 maart 1991 de Perzische Golf en droegen op 4 april het commando over aan drie mijnenjagers (Hr. Ms. Harlingen, Hr. Ms. Haarlem en Hr. Ms. Zierikzee) die binnen hetzelfde WEU-verband werden ingezet. De drie mijnenjagers kregen de opdracht mijnen te ruimen voor de kust van Koeweit. De drie schepen bleven relatief lang nog in de Golf actief: pas in juni 1991 keerden de mijnjagers terug naar Nederland.²⁷

Ook op land kwam de Marine in januari 1991 in een hogere versnelling. Een door 53 militairen bemand mobiel noodhospitaal van de Koninklijke Marine vertrok op 11 januari 1991 naar Jebel Ali nabij Dubai. Mariniers

deden de beveiliging en leverden personeel voor de vaste kampstaf. Scheepsbemanning kon hier terecht voor tweedelijns medische verzorging. Thuis in Nederland werden twee P-3C Orion-patrouillevliegtuigen achter de hand gehouden voor de afvoer van gewonden naar Nederland. Dat bleek niet nodig. Het noodhospitaal keerde half maart terug naar Nederland. Op verzoek van Groot-Brittannië leverde de Landmacht later nog 31 militairen voor een Zweeds noodhospitaal in Saoedi-Arabië. De Luchtmacht stuurde ook Patriot-lanceerinrichtingen naar Turkije en Israël tegen mogelijke Iraakse Scud-raketten.²⁸ Dit was met name van groot politiek belang.

Einde Golfoorlog

President Bush legde Irak op 22 februari een nieuw ultimatum op. Het land moest binnen 24 uur zijn legereenheden terugtrekken uit Koeweit, anders zou een grondoffensief worden ingezet. Irak ging hier niet op in. Twee dagen later was het zover: geallieerde militairen trokken Koeweit en Irak in groten getale binnen en verpletterden (de overblijfselen van) het Iraakse leger. De strijd was kort en heftig.²⁹ Nederlandse eenheden deden niet mee aan de grondfase van de strijd maar bleven in deze tijd wel actief op zee ter ondersteuning van de operatie. De geallieerde troepen brachten Iraakse troepen al snel in het nauw. Op 3 maart 1991 accepteerde Irak daarop een staakt-het-vuren en kwam er een einde aan de Golfoorlog. Kort daarna begon ook voor enkele Nederlandse eenheden de terugtocht naar huis, waarmee het Golfconflict in 1991 tot een einde kwam. In de nadagen van dit conflict gingen de mariniers echter wel nog op uitzending naar Noord-Irak om daar gevluchte Koerden te helpen.³⁰ De Koerden kwamen na de Golfoorlog in opstand maar die werd door Saddam Hoessein daarna hardhandig de kop in gedrukt, vaak ten koste van de Koerdische burgerbevolking die beschermd moest worden (Zie *Marineblad* december 2015 voor een artikel over Provide Comfort).

De maritieme inzet tijdens de Golfoorlog was met in totaal acht marineschepen en een noodhulphospitaal voor Nederlandse begrippen zeker niet gering. Dat kwam onder andere door een proactieve houding van de marineleiding, die de politieke leiding snel een aantal opties voorschotelde die snel ten uitvoer konden worden gebracht. Nederland had wat capaciteit betreft meer kunnen leveren, zoals het sturen van mariniers, maar zag daar om politieke redenen vanaf. Het politieke klimaat was begin jaren negentig nog niet gericht op expeditionair optreden. Feitelijk was de inzet in de Golfoorlog de eerste grote ernstinzet na de val van de Muur in 1989. Relatief snel militairen sturen naar brandhaarden ver buiten het NAVO-grondgebied, was – anders dan nu – een nieuwe ervaring voor zowel de politieke als de militaire leiding. Uniek in de geschiedenis was bijvoorbeeld de goedkeuring in de Golfcrisis van de Tweede Kamer voor het gebruik van geweld in vredestijd (anders dan zelfverdediging).³¹ Van alle militaire instrumenten die de politiek tot hun

beschikking had, bleken de Nederlandse marineschepen het beste te passen binnen de politiek-militaire strategie van dat moment: snel ter plaatse, wendbaar, en dienstbaar voor de geallieerde coalitie, terwijl de schepen aan de randen van het conflictgebied konden wachten tot ze in actie kwamen, wat uiteindelijk op 31 januari gebeurde, dit jaar 25 jaar geleden.

LT22 SD drs. Jaus Muller is werkzaam bij het Nederlands Instituut voor Militaire Historie, NIMH.

Noten

- ¹ Dit artikel is deels gebaseerd op een hoofdstuk in de NIMH-publicatie *Over grenzen, Het Korps Mariniers na de val van de Muur (1989-2015)* dat op 10 december 2015 is verschenen bij Uitgeverij Boom.
- ² NRC Handelsblad, ‘Iraakse troepen bezetten Koeweit na snelle invasie’ *NRC Handelsblad 2 augustus 1990*. En: Kuwait Government Online, ‘Population of Kuwait’ http://www.e.gov.kw/sites/kgoenglish/portal/Pages/Visitors/AboutKuwait/KuwaitAtaGlance_Population.aspx (Bezocht op 21-08-2014).
- ³ Relus ter Beek, *Manoeuvreren. Herinneringen aan Plein 4*. (Amsterdam 1996) 23.
- ⁴ Ter Beek, *Manoeuvreren*, 23-26.
- ⁵ Arthur ten Cate, Sven Maaskant, Jaus Müller, Quirijn van der Vegt, *Over Grenzen. Het Korps Mariniers na de val van de Muur, 1989-2015* (Amsterdam 2015), 70
- ⁶ Jeffrey A. Engel, ‘The Gulf War at the End of the Cold War and Beyond’ in: Jeffrey A. Engel (red.) , *Into the desert. Reflections on the Gulf War* (Oxford 2013), 1-57 aldaar 20.
- ⁷ Majid Khadduri en Edmund Ghareeb, *War in the Gulf 1990-1991 The Iraq-Kuwait Conflict and its implications* (New York/Oxford 1997), 86
- ⁸ George Bush Presidential Library and Museum, The White House, *Memorandum of telephone conversation, Telephone Conversation with King Hussein of Jordan and President Mubarak of Egypt, 2 Augustus 1990*. Via: http://bushlibrary.tamu.edu/research/pdfs/memcons_telcons/1990-08-02--Hussein%20I.pdf (bezocht op 26-5-2014).
- ⁹ UN Security Resolutions 661, UN Security Council Resolutions 1990, via <http://www.un.org/Docs/scres/1990/scres90.htm> (bezocht op 16-12-2015).
- ¹⁰ Ter Beek, *Manoeuvreren*, 24.
- ¹¹ Ibidem, 24-25.
- ¹² Ibidem, 25.
- ¹³ Ibidem, 25.
- ¹⁴ Christ Klep en Richard van Gils, *Van Korea tot Kabul. De Nederlandse militaire deelname aan vredesoperaties sinds 1945* (Den Haag 2006) 263.
- ¹⁵ Majid Khadduri en Edmund Ghareeb, *War in the Gulf 1990-1991 The Iraq-Kuwait Conflict and its implications* (New York/Oxford 1997) 245.
- ¹⁶ SSA-MvD, Archief kabinet minister Golfoorlog 1991/1990 40, Jan Marinus Wiersma, *DB 027 90/91 Notitie aan het Dagelijks Bestuur Betreft: Golfcrisis* (Exacte datum onvermeld, hoogstwaarschijnlijk december 1990).
- ¹⁷ Ten Cate e.a., *Over Grenzen*. 73-74.
- ¹⁸ Ibidem
- ¹⁹ Ibidem
- ²⁰ Ibidem
- ²¹ Archief Beeld en Geluid, Hilversum, Taak-ID: 702237, KRO-radioprogramma *Echo*, 8-1-1991.
- ²² SSA-MvD, Archief kabinet van de minister, Golfoorlog 1991-1990 340, Nota van de directeur Juridische Zaken Dr. S.B. Ybema voor de minister van Defensie, nummer J2N91/0027/NP, *Onderwerp “Vreemde Krijgsdienst”*
- ²³ Ibidem.
- ²⁴ Handelingen van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, 40ste vergadering vrijdag 11 januari 1991.
- ²⁵ Khadduri en Ghareeb, *War in the Gulf 1990-1991*, 174.
- ²⁶ Christ Klep en Richard van Gils, *Van Korea tot Kabul. De Nederlandse militaire deelname aan vredesoperaties sinds 1945* (Den Haag 2006) 263.
- ²⁷ Ibidem
- ²⁸ Ibidem
- ²⁹ Khadduri en Ghareeb, *War in the Gulf 1990-1991*, 174.
- ³⁰ Arthur ten Cate, Sven Maaskant, Jaus Müller, Quirijn van der Vegt, *Over Grenzen. Het Korps Mariniers na de val van de Muur, 1989-2015* (Amsterdam 2015), 79-89.
- ³¹ Ter Beek, *Manoeuvreren* 30.

Reizen door het maritieme verleden van Nederland

Redactie : Anita van Dissel, Maurits Ebben en Karwan Fatah-Black
Uitgever : Walburg Pers
Omvang : 352 blz geïllustreerd
Prijs : € 29,95
ISBN : 9789462490437

Dit boek is een 'Liber amicorum' ter gelegenheid van het afscheid van professor Dr. H.J. den Heijer als hoogleraar zeegeschiedenis bij de Rijksuniversiteit Leiden in september 2015. Hij gaf college over de Nederlandse scheepvaart van de zestiende eeuw tot heden. In zijn onderzoek richtte hij zich voornamelijk op de vroegmoderne Atlantische scheepvaart, waaronder de West Indische Compagnie, en de moderne visserij. Na een inleiding over de persoon van Henk den Heijer wordt de kern van het boek gevormd door negentien wetenschappelijke essays, die alle van noten zijn voorzien. De essays zijn geschreven door promovendi, naaste collegae en onderzoekers met wie Henk nauw heeft samengewerkt. Het is dan ook een aantrekkelijk palet geworden, variërend van een reisverslag door de dochter van de commandant van Zr. Ms. Zeehond in 1881 tot religieuze stromingen binnen de Verenigde West-Indische Compagnie, een vakantiereis in 1815 naar de slagvelden bij Waterloo en de bedrijfsleiding in de jaren twintig in Nederlands-Indië. Deze bundel geeft de lezer een gevarieerd beeld van individuele of groepen reizigers die sinds 1600 om uiteenlopende redenen scheep gingen. Het boek geeft geen compacte samenvatting van de Nederlandse zeegeschiedenis. De lezer volgt officieren, slaven, soldaten, kooplieden, compagnie-dienaren, ondernemers en politici op hun tochten door Europa en in de koloniën. De grote diversiteit aan bronnen biedt een afwisselend perspectief. Brieven en reisjournalen doen verslag van overzeese ontmoetingen, familieruzies, persoonlijk leed, politieke idealen en (mis)gelopen carrières.

De essays zijn in drie groepen geordend: Europa (5 essays), het Atlantisch gebied (10 essays) en Azië (4 essays). Het geheel wordt afgesloten met een bibliografie van Henk den Heijer en korte beschrijving van de verschillende auteurs. In het deel Europa betreffen de essays: Nederlandse marineofficiëren in Russische krijgsdienst in de zeventiende en achttiende eeuw; de opvang van de VOC-retourvloot door oorlogsschepen in de achttiende eeuw; nieuwe beroepen op koopvaardijsschepen 1850-1950; een reisje met een jacht van Middelburg naar Brabant en Vlaanderen in september 1915 en het reisverslag van een meisje aan boord van Hr. Ms. Zeehond in 1881.

In het deel Het Atlantisch Gebied betreffen de essays: een verhandeling over het schilderij 'De heroovering van Bahia de Todos los Santos' van Juan Bautista Maino; een Zwitser in Suriname 1822-1835; de voeding aan boord van het fregat Eendracht 1771-1772; de ongelukkige odyssee van een WIC-cadet uit Elmina; de handhaving van de ondergeschikte status van Surinaamse slaven na een reis naar Nederland; een etno-historische beschouwing over de Nieuwe Wereld rond 1660; de fatale reis van koopman W.D. Zimmermann l'ainé naar de West; de geschiedenis van Iding Soemita, een politiek leider van de Surinaamse Javanen, en de verlokkingen van het land van herkomst 2e helft 20e eeuw; Cuba in Nederlandse ogen van 1567 tot 1980 en tenslotte een beschouwing over de Braziliaanse hydrografische manuscripten van de WIC. In het deel Azië betreffen de essays: een beschouwing over een familieruzie en de Chinezenmoord van 1740; de 'verschrikkelijke sterfte' aan boord van uitgaande VOC-schepen in 1782; een studie over bedrijfsleiders in het Nederlands-Indië van de jaren twintig en de perceptie van Europese reizigers naar Sumatra en Atjeh over de Islam in de achttiende en negentiende eeuw. Alle essays zijn voorzien van een flink aantal (voet)noten, waardoor de essays vrij gemakkelijk te lezen zijn. Als de lezer zich verder in een onderwerp wil verdiepen zijn in dit boek door de noten de eerste handvaten aangereikt. Door de gevarieerde opzet geeft het een alternatieve kijk op ons maritieme verleden. Een aanrader!

KLTZ b.d. mr. O.W. Borgeld

China en de barbaren. Het verzet tegen de westerse wereld

Auteur : Henk Schulte Nordholt
Uitgever : Em. Querido Uitgeverij
Omvang : 479 blz.
Prijs : €24,50
ISBN : 9789021456119

De auteur van dit boeiende boek is sinoloog. In 1985 werd hij aangesteld als eerste directeur van de AMRO-bank in het toen nog gesloten China. In 1990 startte hij met twee partners een handelsbedrijf, daarnaast is hij al ruim 20 jaar actief als schrijver en spreker over China. Er wordt ons een interessant beeld geschetst vanuit Chinees perspectief hoe de wereld werd en wordt beschouwd, vanuit het verleden maar ook vanuit het heden.

Mocht u nog enige twijfel hebben wie die barbaren zouden kunnen zijn, wel dat zijn onder anderen wij. China beschouwt zich als een unieke, superieure beschaving, ver verheven boven die van de barbaren. Daarin wordt wel onderscheid gemaakt: we hebben de binnenste barbaren (Koreanen, Tibetanen, Oeigoeren) en de meest onwetende barbaren (Engelsen, Hollanders, Portugezen), die ook nog onaangenaam ruiken. Ieder chinees kind leert op school over de vernederingen die het Westen en Japan China in de periode 1839 - 1945 hebben aangedaan, de 'Eeuw van Vernedering'. Men moet hierbij denken aan de Opiumoorlogen, de Bokseropstand en ten slotte de inval van Japan in de jaren dertig van de vorige eeuw. Dit laatste gebeuren heeft verreweg de grootste invloed gehad. Hieruit valt onder meer de onbuigzame houding te verklaren tegenover Japan in het twistpunt over de zeggenschap over de Shenkaku (Diaoyu) eilanden. De kwestie Taiwan blijft natuurlijk eveneens een heet hangijzer, waarvan wordt gehoopt dat het ooit op vreedzame wijze tot een oplossing komt.

Omdat China in beginsel geen uitspraken accepteert van bijvoor-

beeld het Internationaal Hof van Justitie, maar slechts op basis van bilaterale onderhandelingen tot een oplossing wil komen, kan dit nog geruime tijd in beslag nemen. Maar men heeft de tijd.... De communistische partij blijft vooralsnog in China de grootste en enige machtsfactor, waaraan veel zo niet alles ondergeschikt gemaakt wordt. De kernvraag is evenwel of dit politieke systeem in staat zal zijn om de gigantische sociale en economische problemen van het land op te lossen. Het is wel al erg losgeraakt van de oorspronkelijke marxistisch-leninistische uitgangspunten. Het door staatsinvesteringen en exporten aangestuurde ontwikkelingsmodel heeft sinds het begin van de jaren 90 tot een gemiddeld groei cijfer van 10% geleid, maar de houdbaarheidsdatum is in zicht. China is een van de meest vervuilde landen op aarde. Een tweede effect is de groeiende kloof tussen arm en rijk. China heeft zo'n beetje het grootste aantal miljardairs ter wereld, die vliegen in privé jets en wijnkassen bezitten in Frankrijk. Een derde probleem is de breedte van de zijde van de corruptie, maar daar wordt thans wel wat aan gedaan.

Dit boek zou niet in het Marineblad worden besproken als er niet een geopolitiek of maritiem tintje aan zou zitten. De liefhebbers hiervan komen eveneens aan hun trekken. Er wordt uitvoerig ingegaan op de situatie in de Zuid Chinese Zee, de Chinese activiteiten aldaar en de verstandhouding met de buurstaten, die eveneens hun belangen daar hebben. Het gaat de Chinese leiders vooral om drie zaken: veiligheid, soevereiniteit en ontwikkeling. Het eerste is het belangrijkste. Het bewaken van de landsgrenzen en de economische ontwikkeling van het land staan in dienst van het behoud van de positie van de Partij en het socialistische systeem van het land – want dat is wat met veiligheid wordt bedoeld.

De huidige leider, Xi Jinping, heeft gezegd dat de Stille Oceaan groot genoeg is voor beide landen China en de VS. China is ook druk bezig om zijn marine uit te breiden. Dat er conflicten van belangen zullen kunnen ontstaan lijkt welhaast onvermijdelijk. Als geïnteresseerden zullen we e.e.a. met interesse blijven volgen. Dit boek vormt een welkome bijdrage.

KTZ b.d. R. de Groot

KVMO Golftoernooi 2016

Samen golfen en genieten op woensdag 25 mei in Den Helder. Het KVMO Golftoernooi is een prima gelegenheid om jonge en oude collega's te ontmoeten tijdens een dag uitdagend golfen op de links-course van de Marine Golfclub 'Nieuwe Diep'. En ter afsluiting een heerlijk Indisch buffet bij de Marineclub.

Er worden 18 holes gelopen in een Stableford wedstrijd met een shotgun start.

PROGRAMMA

11:30 uur Ontvangst met koffie
12:00 uur Aanvang wedstrijd
16:30 uur Prijsuitreiking
18:00 uur Ontvangst Marineclub
18:30 uur Indisch buffet, inclusief drankje
20:00 uur Einde

Spreekuur jonge officieren/adelborsten

Voor advies over marine gerelateerde, persoonlijke zaken of arbeidsproblemen kun je terecht bij KLTZ b.d. P.J. van Maurik, KVMO Coördinator Noord. Hij houdt spreekuur in de koffiecorner van het Enys House op het KIM op 22 maart, 19 april, 17 mei en 21 juni van 15.00 tot 17.00 uur. Ook voor maken van vervolgafspraken.

Workshop Onderhandelen en Wijn

Officier worden is meer dan alleen studeren. De KVMO biedt vanaf nu geregeld een unieke combinatie van ervaringen aan voor **adelborsten**. Een interactieve workshop, in combinatie met een sociale ervaring. Je leert in twee en half uur de basis van goed onderhandelen en de beginselen van wijn en spijs combinaties. Zowel handig voor je marine loopbaan als voor je persoonlijke ontwikkeling. Een leuke onderbreking van het dagelijkse 'klooiën'.

Wat gaan we doen

Eerst hoor je alles over onderhandelen in drie simpele stappen. Na een pauze gaan we wijn en amuse proeven (5 keer), natuurlijk begeleid met veel nuttige informatie. Na dit zware onderdeel praten we nog even na. De workshop staat onder leiding van KLTZ b.d. Peter van Maurik.

Locatie

Marine Golfclub 'Nieuwe Diep'
 Korte Vliet 1BB • 1786 PK Den Helder

Kosten

Het toernooi staat open voor leden van de KVMO. U heeft alleen een clubhandicap of GVB nodig. Meld u snel aan want er zijn maximaal 48 plaatsen beschikbaar, vol is vol. Voor het toernooi zijn minimaal 18 deelnemers vereist. De kosten zijn € 50,00 per persoon, als u lid bent van de MGC kost het € 30,00.

Aanmelden

Aanmelden voor **20 april 2016** via info@kvmo.nl o.v.v. KVMO Golftoernooi. Vermeld in de mail uw naam, rang en handicap, alsmede of u lid bent van de MGC. U krijgt informatie over betaling indien het aantal deelnemers 18 of meer is.

Wanneer, waar

Woensdag 20 april, van 17.00 – 19.45 uur, in de Marineclub.

Wat kost het

De workshop is voor **adelborsten**, maximaal 12 deelnemers. Lidmaatschap van de KVMO is niet verplicht, maar leden hebben wel voorrang bij inschrijving. Deelname kost € 10,00, betalen ter plekke.

Inschrijven

Via info@kvmo.nl. Vermeld je naam en of je wel/geen lid bent van de KVMO.

Agenda KVMO 2016

Werkbezoeken hoofdbestuur

25 april Rotterdam
17 okt Den Helder
28 nov Doorn

Houdt twitter, facebook, kvmo.nl en de Nieuwsbrieven KVMO in de gaten voor tijden en locaties.

Zie ook www.kvmo.nl, onder 'Activiteiten' voor een volledig overzicht en verdere informatie

Evenementen/vergaderingen

16 juni KVMO Algemene Vergadering & Symposium, Den Haag. Thema: Maritieme toekomst van Nederland
23 juni Gecombineerde Ledenraad GOV|MHB en Sectorraad CMHF-sector Defensie, Frederikkazerne, Den Haag
13 okt 64-jarigendag KVMO, Amsterdam

Het hoofdbestuur van de KVMO verwelkomt haar nieuwe leden!

ADB M. Visser
 KOLMARNS b.d. R.A. Hardenbol
 ADB N. de Waard
 LTZ2 (LD) T. Dalm
 ADB B.J.J.H. Adriaensen
 ADB I.M. van den Brink
 KAPTMARNS F.C. Jong

KADBZ M.J.E. van Osch
 ADB M. Lietmeijer
 KADBT A.J.E. Tol
 LTZ 2 OC b.d. W. Blok
 LTZ 2 OC b.d. L. Naudin ten Cate
 ADB K. van den Akker

ADVERTENTIE

Heildronk/ Taptoe arrangement 26 APRIL 2016

PROGRAMMA

16:30 uur Wij heten u van harte welkom met een drankje
 17:30 uur Aanvang Oostersbuffet met receptiedrankjes
 18:30 uur Afsluiten met koffie/thee compleet
 +/- 19.00 uur Vertrek met pendelbus heen/terug Taptoe

RESERVEREN= VERPLICHT!

0223 614225/657688

LOCATIE: DE MARINECLUB

De HEILDRONK wordt u aangeboden door de KVMO & de Marineclub

IN MEMORIAM

Het hoofdbestuur van de KVMO heeft de droeve plicht u in kennis te stellen van het overlijden van:

LTZ 2 OC b.d. **H.J.G. Hondebrink** († 20 februari 2016)
 LTZSD2 KMR b.d. **P. Sluis** († 7 februari 2016)
 Mevrouw **M.L. Nijssen-Herwijn**, weduwe († 28 januari 2016)
 Mevrouw **W.J.M. Baake-van Nes**, weduwe († 27 oktober 2015)
 KLTZE b.d. **J.H.N. van den Berg** († 5 oktober 2015)

LTZA 2 OC b.d. **G. Visser** († 27 september 2015)
 Mevrouw **Y. uit den Bogaard**, weduwe († 8 september 2015)
 LTZ 2 OC KMR b.d. **C.A. Schlick** († 31 juli 2015)
 LTZSD2 KMR b.d. **J.G. Boogers** († 11 juni 2015)
 LTKOL b.d. **C.J. Willems** († 16 februari 2015)

Wij betuigen de nabestaanden onze deelneming en wensen hen veel sterkte toe

Afdelingsactiviteiten eerste helft 2016

AFDELING NOORD

5 apr **Bijeenkomsten postactieven**
 Locatie : Marineclub, Den Helder
 Aanvang : 17:30 uur

22 mrt **Spreekuur adelborsten/jonge officieren**
 Locatie : Koffiecorner Enyhouse, KIM
 Tijd : 15.00 – 17.00 uur
 21 juni Meer info : zie pag. 37

20 april **Workshop Onderhandelen en Wijn**
 Locatie : Marineclub, Den Helder
 Tijd : 17:00 – 19.45 uur
 Meer info : Zie pag. 37

26 april **Heildronk met taptoe arrangement**
 Locatie : Marineclub, Den Helder
 Aanvang : 16:30 uur
 Meer info : Zie advertentie hiernaast

25 mei **KVMO Golftoernooi 2016**
 Locatie : Marine Golfclub, Den Helder
 Tijd : 11:30 – 20.00 uur
 Meer info : Zie pag. 37

AFDELING MIDDEN

5 apr **Bespreking Beschrijvingsbrief 2016, na afloop borrel**
 Locatie : PKC, Bruin Café, Den Haag
 Tijd : 16.30 – 18.30 uur

7 juni **BBQ**
 Locatie : Frederikkazerne, Den Haag
 Tijd : 16.30 -19.30 uur

AFDELING ZUID

24 mrt **Borrel met lezing en diner (KVEO)**
 Locatie : de Merelhoeve, Nieuw- en Sint Joosland
 Aanvang : 17.00 uur

24 april **Oranjaborrel met broodmaaltijd (KVMO)**
 Locatie : de Merelhoeve, Nieuw- en Sint Joosland
 Aanvang : 13.00 uur

30 april **Bezoek aan nieuwe Gentse Floraliën, gevolgd door maaltijd (KVEO)**
 Details volgen

3 juni **Barbecue (KVMO)**
 Locatie : de Merelhoeve, Nieuw- en Sint Joosland
 Aanvang : 18.00 uur

Alle activiteiten staan open voor KVMO leden, ook als een andere vereniging de organisatie verzorgt. Voor vragen of nadere informatie over het programma kunt u mailen naar: KVMOZuid@aim.com

DE DEADLINE VOOR HET AANLEVEREN VAN KOPIJ VOOR DE RUBRIEK KVMO-ZAKEN VOOR HET MEINUMMER IS 4 APRIL 2016.

De Koninklijke Vereniging van Marineofficieren

KVMO

Ere-leden:
 KTZT b.d. ir. S.J.J. Hoffmann
 KOLMARNS b.d. A.H.P. Knoppen
 KTZ b.d. L.J.M. Smit
 KTZA b.d. drs. T.G.D. Steenbeek

Hoofdbestuur:
 Voorzitter:
 KLTZ ing. M.E.M. de Natris
 Vice-voorzitter:
 KTZ mr. N.A. Woudstra
 Secretaris:
 LTZ 2 OC (LD) R. Groen
 Penningmeester:
 KLTZ (LD) H.M.J. van de Burgt

Namens Afdeling Noord
 LTKOLMARNS T.A. van Dishoeck
Namens Afdeling Midden
 KLTZ ing. W.P. Groeneveld
Namens Afdeling Zuid
 KLTZ b.d. K.F.J. Henkelman
Namens Werkgroep Postactieven
 KTZT b.d. W. Helleman
Namens Werkgroep Elders Actieven
 LTZ1 (LD) KMR M. Venema
Namens Werkgroep Jongeren
 vacature
Namens de Werkgroep Genderbeleid
 KLTZ M.A.W. Riemens

Afdelingsbesturen:
Noord:
 LTKOLMARNS T.A. van Dishoeck
 KLTZ b.d. P.J. van Maurik
 KLTZ b.d. B. Fritzsche
 LTZ1 ing. R.A. Paarlberg
 LTZ1 (TD) dr. ir. W.L. van Norden

Midden:
 KLTZ ing. W.P. Groeneveld
 KTZ (TD) ir. J.J. Bleijs
 KLTZ b.d. J. de Jonge
 KTZ b.d. H. van Eijdsen

Zuid:
 KLTZ b.d. K.F.J. Henkelman
 maj KL b.d. P. van der Laan
 KLTZ (SD) b.d. A.J. Zwiers
 KLTZA b.d. P.A. Brons
 (postactieven)
 KLTZ (TD) T.S. van Tongeren

Caribisch Gebied:
 KLTZ (LD) drs. P.J. van Roon

Adres secretariaat:
 Wassenaarseweg 2
 2596 CH Den Haag
 T : 070-3839504
 F : 070-3835911
 E : info@kvmo.nl
 W : www.kvmo.nl

De KVMO heeft een samenwerkingsverband met Onderlinge Bijstand (www.onderlingebijstand.nl). Voor nadere informatie of het verkrijgen van aanvraagformulieren kunt u contact opnemen met het secretariaat KVMO.

Bijzonder Hoogleraar op het gebied van militair- maatschappelijke studies (0.2 fte) vacaturnummer: 841

Projectomschrijving

De Koninklijke Vereniging van Marineofficieren (KVMO) heeft bij het Instituut Politieke Wetenschap aan de Faculteit der Sociale Wetenschappen van de Universiteit Leiden een bijzondere leerstoel militair-maatschappelijke studies ingesteld voor een periode van vijf jaar.

De bijzondere leerstoel is ingesteld vanwege de wens van de KVMO om het inzicht in de wisselwerking tussen sociaal-maatschappelijke veranderingen en de gevolgen daarvan voor de militaire professie, voor de maatschappelijke positie van de militair en voor de maatschappelijke inbedding van de Nederlandse krijgsmacht in het algemeen, door middel van wetenschappelijk onderzoek te vergroten. Van de bijzonder hoogleraar wordt verwacht dat zij/hij gemiddeld één dag per week beschikbaar is voor het uitoefenen van de aan het bijzonder hoogleraarschap verbonden taken

De werkzaamheden

- Het geven van onderwijs, in het Nederlands en in het Engels, op het gebied van militair-maatschappelijke studies, zowel in de bacheloropleiding als in de masteropleiding;
- Het verrichten van wetenschappelijk onderzoek op het gebied van militair-maatschappelijke studies, bij voorkeur op het gebied van maritieme veiligheid;
- Het entameren, stimuleren en begeleiden van nieuwe onderzoeksprojecten, met name promotieonderzoek en postdoctoraal onderzoek en het ondersteunen en begeleiden van reeds lopende onderzoeksprojecten;
- Een bijdrage leveren aan de verwerving van externe fondsen.

Uw profiel

De te benoemen hoogleraar is gepromoveerd binnen één der sociale wetenschappen; beschikt over goede onderwijskwaliteiten, heeft een sterke affiniteit met de krijgsmacht, is deskundig op het terrein van militair-maatschappelijke vraagstukken en heeft bij voorkeur affiniteit met maritieme veiligheidsvraagstukken. De te benoemen hoogleraar beschikt over een goede kennis van de Engelse taal. Het verzorgen van een proefcollege kan deel uitmaken van de selectieprocedure.

Beschrijving faculteit

De Faculteit der Sociale Wetenschappen bestaat uit vier instituten: Pedagogische wetenschappen, Politieke Wetenschap, Psychologie en Culturele Antropologie & Ontwikkelingssociologie. Ook het Centre for Science and Technology Studies is onderdeel van de faculteit. De faculteit heeft ongeveer 5.000 studenten en 600 medewerkers. Er wordt onderwijs verzorgd over en onderzoek verricht naar uiteenlopende onderwerpen die variëren van adoptie tot politiek gedrag. Zie voor meer informatie www.fsw.leidenuniv.nl.

Wij bieden

Een onbezoldigde aanstelling voor gemiddeld een dag per week voor de duur van 5 jaar en een beperkte onkostenvergoeding.

De universiteit Leiden hecht belang aan diversiteit van haar personeel. We streven ernaar meer vrouwen aan te stellen in vakgebieden waar ze ondervertegenwoordigd zijn. Vrouwen worden daarom aangemoedigd te solliciteren.

Informatie

Voor meer informatie over de inhoud van deze functie kunt u contact opnemen met Prof. dr. R.A. Koole, koole@fsw.leidenuniv.nl.

Voor meer informatie over de procedure kunt u contact opnemen met de heer C.J.J. Van de Griend MSc Ma, c.c.j.van.de.griend@fsw.leidenuniv.nl, telefoonnummer 071-527 6710.

Mocht uw referent rechtstreeks een referentiebrieven willen sturen, dan kunt u hem/haar wijzen op bovenstaand adres.

Selectieprocedure

De reactietermijn sluit op **1 april 2016**. U kunt online solliciteren, de link staat op www.kvmo.nl.